SAĞLIK TARİHİ VE MÜZECİLİĞİ SEMPOZYUMU

1

24 Mayıs 2015

SAĞLIK TARİHİ VE MÜZECİLİĞİ DERNEĞİ 2014

ZEYTİNBURNU BELEDİYESİ

MERKEZEFENDİ GELENEKSEL TIP DERNEĞİ

SAĞLIK TARİHİ VE MÜZECİLİĞİ SEMPOZYUMU 1

24 MAYIS 2015 İSTANBUL

SAĞLIK TARİHİ VE MÜZECİLİĞİ SEMPOZYUMU

1

24 Mayıs 2015

Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları
Kitap No: 39

Yayın Danışmanı
Ömer Arısoy

Koordinasyon
Erdem Z. İskenderoğlu
Veli Koç

SAĞLIK TARİHİ VE MÜZECİLİĞİ SEMPOZYUMU 1

Editör
Fatma M. Şen

Yayına Hazırlık
Murat D. Çekin

ISBN
978-605-85988-9-8
TC Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 20640

1. Baskı
İstanbul, Mayıs 2016

Tasarım Uygulama
Ahmet Yumbul

Baskı ve Cilt
Seçil Ofset Matbaacılık
Yüzyıl Mh. Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No: 77 Bağcılar İstanbul
Sertifika No: 12068

MERKEZEFENDİ GELENEKSEL TIP DERNEĞİ

ZEYTİNBURNU TIBBİ BİTKİLER BAHÇESİ

ZEYTİNBURNU BELEDİYESİ
www.zeytinburnu.bel.tr | 444 1984

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ

2000 yılından bu yana kutladığımız ve İstanbul'un önemli bir kültür faaliyeti haline gelen Merkezefendi Geleneksel Tıp Festivali her yıl yeniliklere imza atarak zenginleşiyor.

Bu defa, tıp ve sağlık tarihi disiplini içinde çok önemli yeri olan müzeler, koleksiyonlar, arşivler konusunda özel bir sempozyuma ev sahipliği yapıyoruz.

Festivalimiz kapsamında her yıl düzenlemeyi planladığımız Sağlık Tarihi ve Müzeciliği Sempozyumu, bütün dünyada giderek artan bir ilgiye mazhar olan tıp tarihi ve sağlık müzeciliği konusunda ülkemizin birikimini harekete geçiren özgün bir faaliyet olacak.

Bilim insanlarımızın, koleksiyonerlerimizin ve alanla ilgili herkesin ihtiyaç duyduğu böyle bir toplantının Zeytinburnu Belediyemiz tarafından organize edilmesi bizleri gururlandırıyor.

İnanıyorum ki bu sempozyum ülkemiz tıbbi mirasının hak ettiği ilgiyi görmesine katkı yapacağı gibi, bugünümüze de yarın tarih olacağı şuuruyla bakmamızı kolaylaştıracak.

Sempozyumun düzenlenmesinde emeği geçen herkese teşekkür ediyor, nice başarılı çalışmalar diliyorum.

Murat Aydın
Zeytinburnu Belediye Başkanı

Açılış Konuşması

Günümüzde ülkelerin uygarlık seviyesi müzelerinin çeşitliliği ve sayısıyla ölçülmektedir. Türkiye, büyük tarihî mirasına rağmen, müzecilik imkanlarını henüz tam olarak kullanamamıştır. Tıbbın gelişimini yansıtan, bizleri sağlıkla ilgili konularda bilgilendirip bilinçlendiren tıp tarihi ve sağlık müzeleri ise ülkemizde neredeyse yok gibidir.

Güzel görünümlü nesneleri saklarken tıp tarihi açısından değer taşıyanları korumayı düşünmediğimiz, yer sıkıntısı gibi nedenlerle hurdaya çıkardığımız için sağlık tarihimizin kanıtlarını hızla yok ettik. Oysa canlı hayatıyla ilgili her bir tarihi nesne geçmişimizi şekillendirmiştir ve geleceğimizi belirlemektedir. Yalnız müzeler, koleksiyonlar ve sağlıkla ilgili nesnelerin sergilendiği binalar değil, tarihî hastane binaları ve tıbbi uygulamaların yürütüldüğü diğer yapılar da korunmaya muhtaçtır.

Alanındaki ilk ve tek kuruluş olan Sağlık Tarihi ve Müzeciliği Derneği, tıp tarihinin kanıtları olan araç-gereç, kitap, fotoğraf gibi her çeşit materyalin korunması, toplanması ve sergilenmesini , sağlık tarihiyle ilgili taşınmazların korunması ve tanıtılmasını, bu yolla eğitim ve öğretime katkı sağlanmasını, ülkemizde halkın sağlık bilincini geliştirmek için tıp tarihi ve sağlık müzelerinin kurulmasını teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

Derneğimiz, öğretim üyelerine, sağlık mensuplarının ailelerine, özel koleksiyonculara, elinde tarihi materyal bulunduran ve tarihe değer veren herkese ulaşmayı ve farklı kesimleri bir araya getirmeyi hedeflemektedir. Tecrübelerinden yararlanmak üzere yurt dışındaki müzecilerle de ortak çalışmalar yürütmeyi planlıyoruz.

Derneğimizin milletimize ve memleketimize hayırlı ve uğurlu olmasını diliyor ve I. Sağlık Tarihi ve Müzeciliği Sempozyumu'nun gerçekleşmesi konusunda bizleri destekleyen Zeytinburnu Belediye Başkanı Sayın Murat Aydın'a içten teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Prof. Dr. Nil Sarı
Sağlık Tarihi ve Müzeciliği Derneği Başkanı

CERRAHPAŞA TIP FAKÜLTESİ TIP TARİHİ MÜZESİ ÖRNEĞİNDEN ÇIKARILAN DERSLER

Nil Sarı[1]

Türk tarihi boyunca yangınlar, depremler, savaşlar ve ilgisizlik kültür varlıklarımızın yok olmasının başlıca nedenleriydi. 1973 yılında Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü'ne genç yaşta asistan olduğumda sağlık kurumlarında ve şahıslarda bulunan tıp tarihimizle ile ilgili birçok belge, araç - gereç, kitap vb. objelerin çeşitli sebeplerle hızla yok olduğunu gördüm. Asistanlıktan on yıl sonra, 1983 tarihinde yine çok genç bir yaşta Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığına atandığımda kürsünün bir müzesinin olmamasını dert edinir oldum. Sağlık kurumlarından hızla kaybolan tarihî malzemeyi toplayabilmek, fakültemiz anabilim dallarındaki malzemeyi koruma altına alabilmek için tek çare bir müze kurmaktı. Fakat önce elde bir koleksiyon olmalı, sonra müze kurulmalıydı. Nitekim emekli kürsü başkanımız Prof. Dr. Emine Atabek müze kurma girişimime çok şaşırmıştı: "Nil, müzeyi neyle kuracaksın, bir şey yok ki" diye beni uyardı. Daha sonra Emine Hanım da eser toplamama destek verecekti. Salonu dolduracak malzeme bulunmaması ümidimi kırmadı çünkü kararımı vermiştim. Elinde eski tıbbi malzeme bulunan şahısları kürsümüze bağış yapmaları için teşvik etmeye başladım. O günlerden günümüze kadar süregelen acılı, üzüntülü ve çok yorucu bir sürece girdiğimin hiç, ama hiç farkında değildim. Benden beklenmeyen ve istenmeyen bir görevi üstlenirken, kendisinden beklenmeyen bir kahramanlığa kalkışan kişinin yaşayacağına benzer tehlikelerin beni beklediğini görememiştim. Sevincimiz şudur ki, aradan geçen otuz seneden fazla bir süre içinde, tıpla ilgisi olan, olmayan el yazması ve matbu binlerce kitabı ve arşivi hesaba katmaz isek, on binlerce objeyi müzeye kazandırmış bulunuyoruz.

1 Prof. Dr., Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Müzesi Kurucu Başkanı, hnilsari@gmail.com

Türk Tıp Müzesi Açılıyor

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi bünyesinde, Türk Tıp ve Eczacılık Müzesinin en geç 2 ay içinde açılacağı ifade edildi.

Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Deontoloji Anabilim Dalı Başkanı Doç. Dr. Nil Akdeniz Sarı, konuyla alâkalı olarak gazetemize verdiği verdiği demeçte: «Elimizde bulunan Türk-İslâm Tıp ve Eczacılıkla alâkalı tarihi değeri olan muhtelif malzemeleri emniyet altında tutabilmek ve teşhir ederek tanıtmak bu müzenin gayesi olacaktır.» dedi.

Geçmişte kullanılan fakat günün şartları icabı arlapları yaptırdıklarını söyleyen Doç. Dr Nil Akdeniz Sar, elinde tıp ve eczacılıkla alakalı malzeme bulunanların açılacak olan bu müzeye bağış yapmalarını ya da para karşılığı satmalarını istedi. İstedi. Müzenin en geç iki ay içinde açılacağını ifade eden Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Deontoloji Anabilim Dalı Başkanı Doç. Nil Akdeniz Sarı daha sonra özetle şöyle dedi:

«Türk Tıp ve Eczacılık Müzesi'nde, tıp ve eczacılıkla alakalı el yazmaları, eski Türkçe basmalar, tıp tarihi ile alakalı kıymetli belgeler, eski tıp mecmuaları, ilaçlar, fotoğraflar, haritalar; tıpla alakalı sulu boya veya yağlı boya resimlerle sarayda ve özel eczanelerde kullanılan porselen ilaç kaplar, cerrahi aletler, Darül Fünun Tıp Mektebi evrakları, eski hâkim kıyafetleri ve Osmanlı devrinde kullanılıp da şimdi kullanılmayan muhtelif malzemeler bulunacaktır. İlim dünyasına müze aracılığıyla sunulacak bu kıymetli malzemelerin sayısının artması ve elde bulunanların daha iyi korunabilmesi için konuyla alâkadar olanlardan yardım bekliyoruz.»

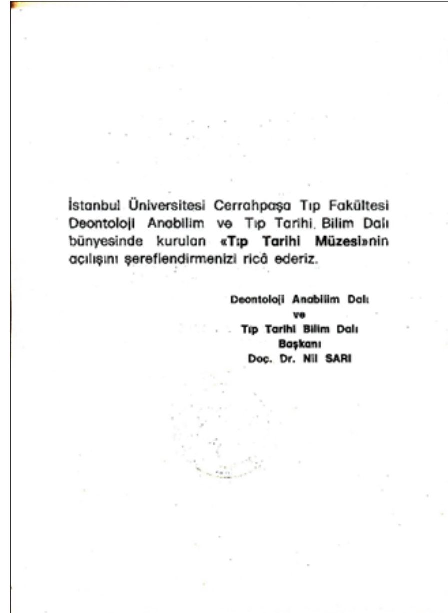
Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde Tıp Müzesi açacağını duyuran Doç. Dr. Nil (Akdeniz) Sarı ile yapılan röportajlardan Aralık 1984 tarihli Medikal Gazete'de (s.7) ve 29 Aralık 1984 tarihli Türkeli Gazetesi'nde (s.3) yayınlanan açıklama.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
CERRAHPAŞA TIP FAKÜLTESİ
Deontoloji Anabilim Dalı
ve
Tıp Tarihi Bilim Dalı

TIP TARİHİ MÜZESİ AÇILIŞI

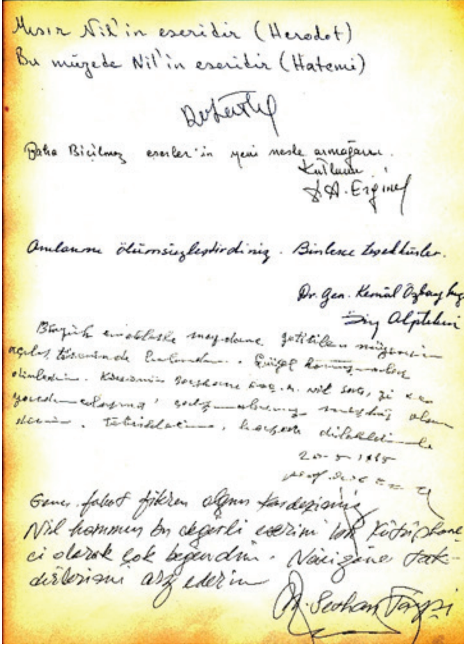
20 Mayıs 1985

İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Deontoloji Anabilim ve Tıp Tarihi Bilim Dalı bünyesinde kurulan «Tıp Tarihi Müzesi»nin açılışını şereflendirmenizi ricâ ederiz.

Deontoloji Anabilim Dalı
ve
Tıp Tarihi Bilim Dalı
Başkanı
Doç. Dr. Nil SARI

Tıp Tarihi Müzesi'nin 20 Mayıs 1985 tarihindeki açılış davetiyesi.

Mısır Nil'in eseridir (Herodot)
Bu müzede Nil'in eseridir (Hatemi)

[illegible]

Daha Biçilmez eserler'in yeni nesle armağanı.
Kutlarım.
[illegible]

Onların ölümsüzleştirdiniz. Binlerce teşekkürler.

Dr. Gen. Kemal Özbay [illegible]
[illegible]

[illegible]
20-5-1985
[illegible]

Genç fakat fikren olgun kardeşimiz Nil hanımın bu değerli eserini bir kütüphaneci olarak çok beğendim. Nacizane tak-dirlerimi arz ederim
[illegible]

20 Mayıs 1985 tarihinde açılışı yapılan müzeyi tanıtan Nil Sarı sunumunu yaparken (sağda) ve aynı gün müzeyi gezenlerin intibalarını yazdıkları defterden bir sayfa (solda).

Yıllar sonra kendime sordum, tıp tarihi bilim dallarının müzesi olmalı mıdır? Tıp tarihi uzmanının tıbbı ilgilendiren tarihî *eşyayı toplama, koruma, onarma ve sergileme görevi ve sorumluluğu var mıdır?* Tıp tarihi anabilim dallarının koleksiyonlarından ilkini oluşturan Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver'in ve daha sonra öğrencisi Prof. Dr. Bedii Şehsuvaroğlu'nun topladıkları İÜ Tıp Tarihi Enstitüsü bünyesinde bir salonda tıp tarihi müzesi olarak sergilenmişti. 1967 tarihinde İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin ikiye bölünmesi sonucunda koleksiyon İstanbul Tıp Fakültesi'nin Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı bünyesinde kaldı. Bugün de oradadır. Prof. Dr. Nafiz Uzluk'un Ankara Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü bünyesinde oluşturduğu koleksiyon Ankara Etnografya Müzesi'ne alındı. Gülhane Tıp Akademisi deposunda demirbaşa kayıtlı tarihî objeler 1988 tarihinde Prof. Dr. İlter Uzel'in başkanlığı döneminde Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı'na devredilerek bir salonda sergilenmeye başlandı.

Türkiye'de 36 Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı bulunmaktadır. Müzecilik tıp tarihi uzmanlarının meslekî görevleri arasında ve resmî faaliyet alanın-

da yer almasa da sağlık çalışanları ve aileleri eski tıbbi araç ve gereçleri, kitap ve belgeleri bağışlamak için tıp tarihi bilim dallarına başvurmakta, yadigârlarının tıp tarihçilerince en iyi şekilde değerlendirilebileceğini ve tıp tarihi anabilim dallarının mekânlarında muhafaza edilmelerinin doğru olduğunu düşünmektedirler. Peki, tıp tarihçisi tarihî malzemenin toplanmasında ve korunmasında kendini sorumlu saymalı mıdır? Tıp tarihi uzmanı buna zorlanamaz, böyle bir özveriyi ondan bekleyemeyiz ve niye müze kurmadın diye hiç kimse sorgulanamaz. Yine de tıp tarihçisinde en azından bir müze bilinci ve duyarlığı gelişmiş olmalıdır. Gelecek nesiller için devrini kapatan objeleri, kitapları ve belgeleri kaybolmaktan kurtarmak ve tıp bilgisinin ve teknolojisinin gelişimini izleyebilmek için tıp tarihi araştırmalarında ve tıp eğitiminde bu somut kanıtlardan araç olarak yararlanmak gerekir.

KOLEKSİYONUN OLUŞTURULMASI

Tıp tarihini ilgilendiren malzeme nerelerden toplanabilir? Tıp tarihçileri önce yakın çevrelerinden topladıklarıyla bir koleksiyon oluşturmaya başlayabilir. Gelişen tıp teknolojisiyle birlikte hastanelerde sürekli bir araç-gereç ve alet yenilenmesi oluyor. Tarihî sağlık kurumlarına başvurarak bir takım kullanılmayan ya da hurdaya çıkmış araç-gereçlerin peşine düştük. Önce yakın çevredeki kurumları araştırılarak koleksiyon oluşturulmaya başlandı. Cerrahpaşa Hastanesi eski bir sağlık kurumuydu. Darülfünun Tıp Fakültesi'nin bazı klinikleri de vaktiyle buradaydı. Fakülte'nin anabilim dalları ve laboratuvarları ile eczanesinde tarihî araç-gereçler bulunuyordu. Mesela, ilk tarihî ecza kaplarını Fakültemizin eczanesinden devraldık. Bu arada acı bir şekilde öğrendim ki, Yıldız Sarayı'nın çok değerli tıp ve eczacılık malzemesi Belediye Hastaneleri'ne dağıtılmış ve bir kısmı da açık artırma ile şahıslara satılmıştı. Yıldız Sarayı'ndan ve Darülfünun Tıp Fakültesi'nden dağılanların tarihî hastanelerde bulunduğunu zaman içinde öğrendim. Mesela, Galata Kulesi yakınındaki tarihî İngiliz Hastanesi olan Kuledibi'nde günümüz Beyoğlu Göz Hastanesi'nde gördüğümüz cam ve porselen ilaç kapları üzerinde altınla "Pharmacie Impériale" yazılıydı. Tarihî koleksiyon II. Sultan Abdülhamid'in Yıldız Sarayı Eczanesi'ne aitti. Müzemize ancak birkaç örnek alabildik. Müze için seçtikten sonra almamıza izin verilmeyen ve geride bıraktığımız bir depo dolusu değerli malzeme ne oldu, bilemiyoruz. Özel eczanelerde tespit edip de alamadığımız bir takım Yıldız Sarayı ecza kaplarını da unutamadım.

"Pharmacie Impériale" yazılı ilaç şişeleri

Demirkapı Tıbbiyesi'nin bakteriyolojihanesinde ve kimyahanesinde bulunan pek değerli laboratuvar araç-gereçlerini Askeriyenin izniyle müzeye kazandırabildik. Darülaceze'den ancak bir kaç değerli parça alabildik. 1987 yılında, İstanbul Büyükşehir Belediye Encümeni kararıyla Belediye Sağlık İşleri Müdürlüğü'nden Levazım Müdürlüğü Ambarı'na intikal etmiş olan pek değerli pirinç ve bakır aletleri Müze'ye kazandırabilmiştik. Duyarlı kurum üyelerinin yanı sıra duyarlı şahıslar da tarihî malzemenin ziyan olmasına mani olabilmektedir. Mesela, Prof. Dr. Fevzi Samuk, daha önce Dahiliye Kliniği olan Psikiyatri binasının çatısından atılan ahşap tartı koltuğunun marangozhaneye götürüldüğünü, orada kırılıp tahta olarak kullanılacağını, gidip hemen almamı söyleyerek kurtarılmasını sağlamıştı.

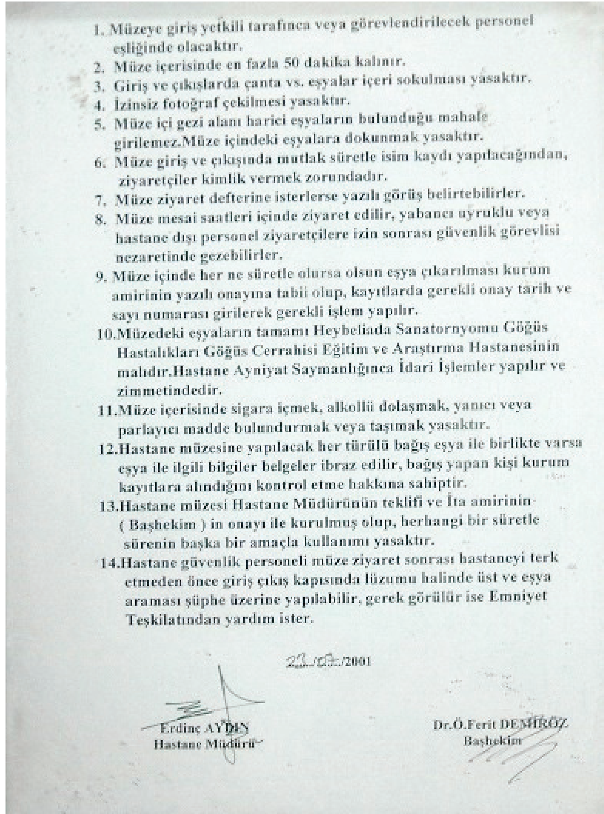
İki kollu cilalanmış ahşaptan (ceviz) ve koyu kahverengi metalden tartı koltuğu.

55 cm. eninde, 115 cm. boyunda, 108 cm. yüksekliğinde olan koltuk 19. yy sonu- 20 yy. başına aittir. Önde altta siyah metal aksamla koltuğa bağlı ahşap ayak koyma yeri bulunuyor. Koltuğun arka tarafında siyah metalden dikdörtgen şekilli askı ile koltuğa asılan ve içine ağırlık ölçülerinin konduğu terazi kısmı yer almakta.

Tartı koltukları tıbbi amaçlarla kullanılmıştır. İlk metabolizma çalışmaları tartı koltuğuna oturan kişinin yemekten, hareketten vd. durumlardan önce ve sonra tartılmasıyla yapıldı. Ayakta duramayan engelli, sakat, hasta ve yaşlı hastalar da oturarak tartılmaktadır.

İÜ Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümünde bakım görmüştür.

Yine bir gün dostumuz Nedret İşli'den haber geldi ki Haseki Hastanesi'nin tarihî kitapları, arşivi ve patoloji müzesi görevlilere oda açma amacıyla kilosu üç liradan eskiciye satılmış! Kitaplar hastanenin yan sokağına yığılmıştı. Yağmurlu bir gündü. Seka'ya gönderilmeden önce yetişmek için asistanım ile koştuk yağmur altında toplayabildiklerimizi kilosu beş liradan satın aldım... Haseki Hastanesi Türkiye'nin en eski hastanelerinden, ayrıca halka hizmet veren ilk kadın hastanesi. Neleri kaybetmiş olabileceğimizi düşünmeye bile cesaretim yok. Yakın tarihte benzer olaylarla karşılaşmaya devam ettik. Mesela, Heybeliada Sanatoryumu'nda bir tıp tarihi müzesi vardı. Birkaç yıl önce gittiğimizde hepsinin bahçeye atılıp ortalığa saçılmış olduğunu gördük. Toplayabildiklerimizi Müze'ye getirdik. Getirdiklerimizin arasında bulunan camlı levhada müzeye giriş ve çıkış kuralları yazılıydı. Buna göre tek başına girilemeyecek olan müzede kalış süresi de sınırlandırılmıştı.

1. Müzeye giriş yetkili tarafınca veya görevlendirilecek personel eşliğinde olacaktır.
2. Müze içerisinde en fazla 50 dakika kalınır.
3. Giriş ve çıkışlarda çanta vs. eşyalar içeri sokulması yasaktır.
4. İzinsiz fotoğraf çekilmesi yasaktır.
5. Müze içi gezi alanı harici eşyaların bulunduğu mahale girilemez.Müze içindeki eşyalara dokunmak yasaktır.
6. Müze giriş ve çıkışında mutlak süretle isim kaydı yapılacağından, ziyaretçiler kimlik vermek zorundadır.
7. Müze ziyaret defterine isterlerse yazılı görüş belirtebilirler.
8. Müze mesai saatleri içinde ziyaret edilir, yabancı uyruklu veya hastane dışı personel ziyaretçilere izin sonrası güvenlik görevlisi nezaretinde gezebilirler.
9. Müze içinde her ne süretle olursa olsun eşya çıkarılması kurum amirinin yazılı onayına tabii olup, kayıtlarda gerekli onay tarih ve sayı numarası girilerek gerekli işlem yapılır.
10. Müzedeki eşyaların tamamı Heybeliada Sanatornyomu Göğüs Hastalıkları Göğüs Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesinin malıdır.Hastane Ayniyat Saymanlığınca İdari İşlemler yapılır ve zimmetindedir.
11. Müze içerisinde sigara içmek, alkollü dolaşmak, yanıcı veya parlayıcı madde bulundurmak veya taşımak yasaktır.
12. Hastane müzesine yapılacak her türülü bağış eşya ile birlikte varsa eşya ile ilgili bilgiler belgeler ibraz edilir, bağış yapan kişi kurum kayıtlara alındığını kontrol etme hakkına sahiptir.
13. Hastane müzesi Hastane Müdürünün teklifi ve İta amirinin (Başhekim) in onayı ile kurulmuş olup, herhangi bir süretle sürenin başka bir amaçla kullanımı yasaktır.
14. Hastane güvenlik personeli müze ziyaret sonrası hastaneyi terk etmeden önce giriş çıkış kapısında lüzumu halinde üst ve eşya araması şüphe üzerine yapılabilir, gerek görülür ise Emniyet Teşkilatından yardım ister.

23./[illegible]/2001

Erdinç AYDIN
Hastane Müdürü

Dr.Ö.Ferit DEMİRÖZ
Başhekim

Heybeliada Sanatoryumu Müzesine Giriş-Çıkış Kuralları tabelası

Yıkılan ya da tadilata uğrayan hastane binaları, sağlık kurumlarında boşaltılan ya da yenilenen mekânlardan atılanlar, taşınırken arkada bırakılanlar, el değiştiren eczaneler ve terkedilen ilaç imalathaneleri, kapatılan veya el değiştiren muayenehaneler nice değerli objenin ve kitabın yok olmasına yol açmıştır. Mesela bir gün Fatih müftüsü aradı. İslam Enstitüsü'nde babamın İngilizce dersi talebesi olduğunu söyleyerek, "Burada, Tıp Encümeni'nin eski kitapları var, Tabip Odası 1960'larda binasını yenilerken eski kitaplarını buraya yığdı gitti, bir daha da aramadı, kitapların bulunduğu mekânı seminer salonu yapacağız, boşaltmak istiyoruz. İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Anabilim Dalı'na başvurdum ama istemediler, kitapları siz alır mısınız?" dedi. "Olur, ama kaç kitap var?" diye sorduğumda, "5-6 bin! Kitap olduğunu" *söyledi.* "Alırım, bana birkaç gün izin verin", diyerek gün kazanmaya çalıştım. Asırlık kitapları kaçıramazdık… Temel Bilimler binasında boş bir yer buldum. Radyolojinin eski dolaplarını aldık. Kitapların yüklenmesi bir gün sürmüştü. Akşamüstü kamyon geldi, ama aşağı indirmeye asistanların ve personelin gücü kalmamıştı... Kamyonun üstüne çıktım, taşımaya başladım, beni bu hâlde görünce yardım ettiler… İyi ki almışız, içlerinde el yazmaları ve muazzam sayıda matbu Osmanlıca tıp kitapları ile 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarına ait yabancı dilde pek değerli tıp kitapları çıktı. Oluşturmuş olduğum binlerce matbu Osmanlıca tıp kitabı ve sağlık dergisi koleksiyonunun önemli bir kısmı bu bağıştan kazanıldı.

Pirinç mikroskoplar

Emekli sağlık çalışanları ve vefat etmiş olan sağlık mensuplarının aileleri önemli bağışlarda bulundular. Mesela, Histoloji hocası Prof. Dr. Güngör Şatıroğlu babamın öğrencisiydi, Ziya Nuri Aka'ya ait malzemeyi, Hamidiye Etfal Hastanesi'ne ait pirinç mikroskopu müzeye kazandırdı. Hilal Çini, Afiyet Eczanesi'nin büyük bir koleksiyon olarak bağışlanmasını sağladı. Prof. Dr. Asım Cenani babasının laboratuvar araç-gereçlerini, Prof. Dr. Sezer Hate-

mi, babasının ilaç çantasını bağışladı. Mustafa Münif Paşa, Prof. Dr. Üveis Maskar, Dr. Şevket Büyükerman, Dr. Hayri Tanaçan, Dr. Kemal Özbay'ın kitapları ve arşivleri aileleri tarafından bağışlandı. Dr. Selim Berkol, tarihî laboratuvar aletlerini verdi. 1993 yılında TGRT için hazırladığım, dünya tıbbına katkıda bulunan Türk hekimleriyle ilgili program vesilesiyle de değerli bağışlar aldık. Mesela, buluş sahibi Prof. Dr. Esat Işık Paşa'nın kızı Tomris Atikkan, Prof. Dr. Reşat Sığındım'ın kızı Ender Mermerci, Prof. Dr. İhsan Şükrü Aksel'in hanımı Leyla Aksel'in verdikleri müzemizi zenginleştirdi. Türk tıp tarihine önemli hizmetleri olan Prof. Dr. Hüsrev Hatemi'nin sürekli yapmış olduğu bağışlarına şükran duymaktayız. Yine her fırsatta bağışta bulunan rahmetli Dr. İlhami Faydagör, Dr. Adil Üçok ve Dr. Osman Üçer'i hayırla yad ediyorum. Kurtuluş'ta Sağlık Eczanesi'nden eczacı Bogos Işıkbay'ın pek değerli ilaç kaplarını bize ne kadar sevinerek bağışladığını unutamıyorum. Hekim, eczacı, hemşire ve ebelerin ve ailelerinin, dostlarının müzeye verdikleri onlarca bağışa burada değinemiyoruz.

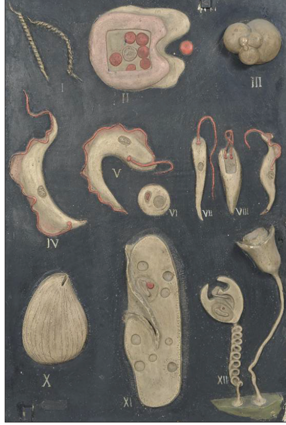

Cildiye uzmanı Dr. İbrahim Ethem Göze'ye ait ahşap doktor çantası.

35 cm. eninde, 15 cm. boyunda ve 24 cm. yüksekliğindeki çanta 19. yy sonu ile 20. yy başına aittir. Dört bölüm olan çantada, frengi tedavisinde kullanılan salvarsan ilaç kutuları; arka bölmede sülfürik, amonyak, alkol, tentürdiyot yazılı kahverengi hammadde şişeleri yuvalar içine yerleştirilmiştir. Kapaklı kısımda lastikli dört bölüm içinde ampuller bulunuyor. Bir adet sargı bezi, bir adet ampul kutusu ve içinde beş adet ampul ile bir adet metal enjektör ve iğnesi ile bir adet dil tutacağı da bu kısımdadır.

Fakültemizin bazı kliniklerinde ve temel tıp bilimlerinde bulunan tarihî malzemeyi müzeye kazandırabilmek için ortalama çeyrek asır beklemek zorunda kaldım. Prof. Dr. Fikret Biyal Darülfünun Tıp Fakültesi dönemine ait değerli araç-gereçleri Dahiliye Kliniği'ne getirmişti. Bunlardan bir kaçını geçici olarak sergilememize izin vermişti, ancak müzenin açılışından kısa süre sonra vefatı üzerine bıraktıkları müzeye kaydedildi. Geride kalan malzemenin müzeye devredilmesi ancak çeyrek asır sonra Fikret Biyal Merkez Araştırma Laboratuvarının müdürü Prof. Dr. Dildar Konukoğlu döneminde Prof. Dr. Özgün Enver'in ve Prof. Dr. Münire Hacıbekiroğlu'nun desteğiyle sağlandı. Cerrahi Kliniği'nin tarihî aletlerini Prof. Dr. Hürol İnsel ve Prof. Dr. Sadık Perek'in aracılığıyla müzeye alabildim. Bazı objeler Fizik Tedavi'den

Prof. Dr. Dilek Önel ve Prof. Dr. Fikret Tüzün'ün döneminde, Göğüs Hastalıkları Enstitüsü'nden Prof. Müzeyyen Erk'in başkanlığında, Anesteziyolojiden Prof. Dr. Hüseyin Öz tarafından, Kulak Burun Boğaz Kliniği'nden Prof. Dr. Özgün Enver'in döneminde, Patoloji Anabilim Dalı'ndan Prof. Dr. Gültekin Kaner vasıtasıyla Müze'ye bağışlandı. Haseki Tedavi Kliniği'nden Cerrahpaşa'ya getirilen, Darülfünun Tıp Fakültesi döneminden kalan araç-gereçlere ait zengin bir koleksiyon Prof. Dr. Esat Eşkazan'ın başkanlığı döneminde müzemize kazandırıldı. Darülfünun Tıp Fakültesi'nden kalan değerli bir takım objeleri Prof. Dr. Mustafa Samastı'nın başkanlığı sırasında Mikrobiyoloji Anabilim Dalı'ndan aldık. Büyük bir koleksiyon da ancak yakın tarihte Çocuk Kliniği'nden, Prof. Dr. Salim Çalışkan'ın başkanlığı döneminde bağışlandı. Çocuk cerrahisinden Prof. Dr. Cenk Büyükünal, göz kliniğinden Prof. Dr. Nezir Suyugül, dermatolojiden Prof. Dr. Yalçın Tüzün her fırsatta Müze'ye bağış getirdiler. Fakültemizden ve öğretim üyelerimizden yapılan ve burada sözünü edemediğim daha nice bağış söz konusudur.

Mikrobiyoloji eğitiminde kullanılan alçıdan el yapımı maket.

56 cm. eninde, 82 cm. boyunda, 13 cm. yüksekliğindedir. Maket 1820-1840 tarihlerinde, Fransa, Paris'te Dr. Auzoux tarafından üretilmiştir. Maketin sol alt kısmındaki küçük levhanın üstünde "Establissements Auzoux, Rue de Vaugirard, Paris" yazmaktadır. Dörtgen ahşap çerçeveye metal çubuklarla bağlanmış alçı levhanın üzerinde toplam 12 amip ve kamçılı hayvan örneği bulunmaktadır.

"İlk çıkan frengi yarası" yazılı el mulajı.

Porselen ekartörler

Cerrahpaşa Tıp Tarihi Müzesi'nin ikinci katında sergilenen otoklavlar

Bağış yapan özel koleksiyoncular, antikacılar ve sahaflar da oldu. Mesela, Beyoğlu'nda dükkânı olan Mustafa Kayabek, bazı şifa kaplarını ve tılsımlı mühürleri hediye etti; Selma Orhan Hanım, kadın doğum uzmanı Dr. Mahmut Ata Bayata'ya ait eşyanın torunu Ata Evliyâzâde tarafından bağışlanmasını sağladı. Sahaf Türkolog Nedret İşli çok sayıda Osmanlıca matbu tıp kitabını hediye etti. Kayınpederimin arkadaşı olan Mustafa Kınacı, porselen ilaç kavanozları, havanlar, hacamat şişeleri vd. verdi. Özel koleksiyonculardan avukat Halûk Perk ve rahmetli Dr. Kazım Ertürk Müze'ye pek değerli bağışlarda bulundular. Tıp ile ilgili çeşitli konularda koleksiyonlar yapan Prof. Dr. Cenk Büyükünal, dünyanın her bir köşesinden satın almış olduğu muhteşem bir oyuncak sağlık koleksiyonunu müzeye bağışladı. Kendi koleksiyonunu bağışlayanların özverileri, resmî bir kurumun malını bağışlayanlara nispetle daha fazladır diye düşünüyorum. İdris Cemal Kartal gibi bazı dostlar da her fırsatta kendi bütçeleriyle satın aldıkları eserleri Müzemize bağışlamayı kendilerine görev edinmişlerdi.

Tılsımlı mühürler

Tarihî malzemeye ulaşmada ve bunları müzeye kazandırmada ailemden ve dost çevremizden daima destek almışızdır. Özellikle de yıllar boyunca kendi arabamızla getirdiğimiz ve eşim Prof. Hidayet Sarı'ya taşıttığım onca alet-edevat ve kitap için kendisine şükran borçluyum. Eşimin hastaları vasıtasıyla da bağışlar edindik. Mesela, Dr. Reşat Belger'e bakan bir erkek hastası onun diplomalarını ve bazı belgelerini getirdi. İstanbul'da boşaltılan üç tahlisiye kliniğinden de pek değerli tıbbi araç gereçleri eşimin eski bir arkadaşı olan Hikmet Osmanpaşaoğlu vasıtasıyla müzeye kazandırdık. Mesela el yapımı cam serumların ve ilaç ampulleri koleksiyonunun büyük çoğunluğu buralardan getirildi. Bir gün kardeşim Sarıyer'deki terkedilmiş ahşap, yıkık bir evin içinde pek çok eski kitap olduğunu haber verdi, gittiğimizde yıkılmakta olan evin içinden pek çok el yazması ve matbu Osmanlıca kitap topladık. Tarihî Balıklı Rum Hastanesi'nin kitaplarını da kayınpederimin tanıdığı bir antikacı dostu getirdi. Arkadaşım İlhan Gökşen dayısının tarihî Eyüp Eczanesi'nden bağış almamızı sağladı. Dostumuz Evyap ailesi de 1987 yılından itibaren pek çok bağışlarda bulundular. Uğurol Barlas ise bazı eserleri ta Safranbolu'dan müzeye bağışlanmasını temin etti. Onlarca benzer bağış sahibini burada tanıtamadığım için üzgünüm.

Tahlisiye kliniğinden alınan porselen tükürük hokkası

"Operatör Doktor Taceddin" yazılı cam tabela

Gittiğiniz, gördüğünüz, gezdiğiniz her yerde koleksiyonunuzu zenginleştirebilecek bir takım objeleri elde edebilmek mümkündür. Mesela, Kütahya'daki bir toplantı sonrasında önünden geçtiğimiz tarihî bir berber dükkânı dikkatimi çekti. Kapalı olan dükkânın sahibini arayıp bulduktan sonra bir ahşap koltuk ile bazı araç-gereçler aldım. O gün elli liraya aldığım usturanın aynısının bir hafta sonra iki bin beş yüz liraya müzayedeye çıkarıldığını televizyondan öğrendim. Koltuğu ise minibüsün ön koltuğuna koymak zorunda kalınca buranın yolcusu en arkada sıkışarak, koltuk ise en başta İstanbul'a getirildi. Bu gibi bağışlarda bana destek veren Dr. Oruç Güvenç'e teşekkür borçluyum. Tatil gezilerimiz de bize çeşitli imkânlar sunar. Mesela, bir yaz tatilinde Akçay'da gezdiğimiz bir antikacıda bulduğumuz büyük boy bir bakır imbiği müzeye getirtebildik. Büyükada'dan yapılan bir bağışı oğlumun arkadaşlarının yardımıyla çok sayıda çuvalı sırtlayarak vapura götürebildik. Bir ömür boyunca müze için yapılan bağışların alınmasını ve taşınmasını tespit için fotoğraflar çektirmiş olabilseydik bunca malzemenin ne kadar güç şartlarda toplandığını gösterebilirdik.

Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver Hoca'nın Cerrahpaşa koleksiyonu pek çok merak konusu olduğundan bu konuda da bilgi vermek isterim. Tezhip ve minyatür derslerine başladığım 1968 yılından 1986 tarihinde vefatına kadar Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver hocamızla bir aradaydık. Üniversitede okurken haftada birkaç gün Tıp Tarihi Kürsüsü'ne giderdim. 1973 yılında da kürsünün ilk asistanı olarak resmî görevime başladığım tarihte Süheyl Hoca emekli oldu. 1970 tarihinden itibaren Hoca'nın Beyazıt'tan Cerrahpaşa'ya taşınmasına şahit oldum. Süheyl Hoca İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Kürsüsü Müzesi'nde teşhir edilen eserleri Beyazıt'ta bırakmak zorunda kalmıştı. Ancak, Süheyl Hoca bana naklettiğine göre, Hamidiye Etfal Hastanesi'nden Dr. Ömer Vasıf Aybar vasıtasıyla Dr. İhsan Rıfat Sabar'dan alınan ilaç kavanozlarından teşhirde bulunmayanları almıştı. Süheyl Hoca ayrıca kayıtlı el yazmalarının bir bölümünü götürdüğü için Prof. Dr. Bedii Şehsuvaroğlu tarafından mahkemeye verilmişti ancak bunlar Cerrahpaşa'da kaldı. Süheyl Hoca'nın getiremediği iki yüz kadar el yazması arasında Şerefettin Sabuncuoğlu'nun "*Cerrâhiyetü'l-Haniye*'si" ve X ışınları konusunda Dr. Esat Feyzi'nin "*Röntgen* Şu'â'atı ve Tatbîkât-ı Tıbbiye ve Cerrâ*hiyesi*'si" gibi bazı değerli eserler İstanbul Tıp Fakültesi'nin Tıp Tarihi Anabilim Dalında kalmıştı. El yazmalarının sayısı başkanlığım döneminde 812'ye ulaştı. Süheyl Hoca, talebesi Prof. Dr. Bedi Şehsuvaroğlu ile birlikte oluşturdukla-

rı ve bir odayı kapsayan tıp tarihi arşivini (hastane, biyografi vd. dosyaları) de Cerrahpaşa'ya getirememişti. Hoca, Cerrahpaşa'da yeniden oluşturduğu arşivinin büyük kısmını evinden peyderpey getirdiği dosyalarla kurdu; bunların çoğu kendi yayınlarına ait belge ve fotoğraflardan oluşmaktaydı. Süheyl Hoca'nın yine beraberinde getirdiği bir oda dolusu Âkil Muhtar Özden koleksiyonu (kitaplar, defterler, fotoğraflar, belgeler, sulu boya resimler ve yağlı boya tablolar vd.) kızı Aliye Serhan Hanımefendi tarafından, bunların İstanbul Tıp Fakültesi'ne bağışlanmış olduğu gerekçesiyle, Prof. Dr. Emine Atabek'in başkanlığı döneminde İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı'na geri götürüldü. Yine Süheyl Hoca, Beyazıt'tan Cerrahpaşa'ya getirmiş olduğu 1476 defter, 885 dosya, 125 Hoca Ali Rıza Bey dosyası, 4400 Hoca Ali Rıza Bey belgesi, 108 şahsi eşya, 63 tablo ve levha, 300 yeni harfli eser, 50 matbu eser ve 31 yazmayı Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'ne bağışladı (bağış adedi sayın Hatice Karagöz ve İsmail Fakiroğlu'dan öğrenilmiştir). 1974-1985 seneleri arasında peyderpey bağışladığı defterleri ve dosyaları için Süleymaniye Kütüphanesi'nde Süheyl Hoca adına bir salon tahsis edilmiş ve bir araştırma merkezi kurulmuştur. Hoca, kültür tarihine ait bir kısım arşivinin yanı sıra kendi sanat koleksiyonundaki pek değerli sulu boyalarını ve tezhiplerini ise Türk Tarih Kurumu'na ve arşivinin bilim tarihiyle ilgili bölümünü Kandilli Rasathanesi'ne bağışlamıştır. Hoca, sanat koleksiyonunun önemli bir bölümünü de kızı Gülbin Mesara'ya bıraktı. Süheyl Hoca şahsi kitaplarını Cerrahpaşa'ya beraberinde getirmiş, ancak kırk bine yakın nadir kitap ve süreli yayın Çapa'daki Tıp Tarihi Anabilim Dalı'nda kalmıştır. Hoca, getirdiği bazı yağlı boya tablolar ile sulu boya ve karakalem eserleri, hatları ve cam filmleri kürsüde muhafaza etti. Bunlardan pek azı tıp tarihimizi ilgilendiriyor. Hoca'nın Dr. Besim Ömer Paşa'dan intikal ettiğini anlattığı Hilâl-i Ahmer konulu suluboya resimler ile Feyhaman Duran tabloları değerlidir. Hocamızın Cerrahpaşa'ya taşınırken getirdikleri arasında ahşap iki büyük masa ile masif ahşap kitaplıklar da vardı. Süheyl Hoca'nın meslek hayatının kırk yılını geçirdiği İstanbul Tıp Fakültesi'nde kurucusu olduğu Deontoloji ve Tıp Tarihi Ana Bilim Dalı Prof. Dr. Şehsuvaroğlu'nun vefatından sonra uzun bir süre vekil başkan ile idare edildi. 1983 tarihinde Merkez Bina'dan Suphi Paşa Konağı'na taşınırken bir bölümü kazaya uğrayarak çeşitli yerlere dağılan arşivde Süheyl Hoca'nın el yazısıyla belgeler de bulunuyordu. Uzun süre bunların izini sürerek üç kez satın alma yoluyla bir kısmının kütüphanemizde ve arşivimizde toplanmasını sağladım. Alınanların çoğu Merkez Bina'da Tıp Tarihi Kürsüsü'nün üst

katında bulunan İktisat Tarihi Kürsüsü'nde görevli bir asistandan, bir kısmı (iki kutu) bir Türk Dili Edebiyatı öğrencisinden, kitaplar ve dergiler de bir sahaftan temin edilmişti. Bir kısım evrakı (Zoeros Paşa mektupları vd. Hüsrev Hatemi Hoca bu mektupları iki makale olarak yayımladı.) ve cam filmleri de boşaltılmış odalardan, yerden topladık. Anlatılanlara göre, Kürsü'den atılıp, bina önüne yığılanlar çevreden toplanmıştı.

Hocanın emekli olmasından 12 sene sonra 20 Mayıs 1985 tarihinde Tıp Tarihi Müzesi'ni kurdum. Hoca, Selçuklu darüşşifalarıyla ilgili sulu boya resimlerini evinden getirerek müzeye hediye etti. Dokuz ay sonra da Süheyl Hoca'yı kaybettik (14 Şubat 1986).

KOLEKSİYONUN OLUŞTURULMASINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Tarihi malzemenin satın alınmasına imkân sağlayan bir ödeme kalemi üniversitemizin bütçesinde bugüne kadar yer almadı. Aslında resmî satın alma listelerinde böyle bir kalem mevcut. Bu kalemden istifade edebilmek için girişimde bulunmak gerekmektedir. Bugüne kadar ancak sağlık mensuplarının ve dostlarımızın bağışlarıyla, değerli bazı öğretim üyelerinin desteğiyle ve kendi imkânlarımızla Müze'ye yeni eserler kazandırabildik. Pahalı olanları alamadık, bugün de böyle bir imkâna sahip değiliz. Mesela, **Çukurc**uma semtindeki antikacılar **ç**arşısında Tombak Ahmet olarak tanınan dükkânda Atatürk'ün oturduğu bezemelerle oymalı diş**çi** koltuğunu, ecza hazırlamakta kullanılan tarihî bakır araç-gereçleri almaya bütçemiz yetmezdi.

Kamu kurumlarında bulunan tarihî malzemeye de birçok kez ulaşamadık ve kaybettik. Osmanlı Türkçesiyle basılı on binlerce kitap ve evrak kamu kurumlarından atılabilmişti. Mesela, Sultan II. Abdülhamid döneminde yaptırılmış olan günümüz Numune Hastanesi'ni yirmi beş yıl kadar önce ziyarete gittiğimizde kütüphanesindeki tarihî kitapların biz gelmeden bir ay önce Seka'ya gönderildiğini çok üzülerek öğrenmiştik. Bu nedenle ara ara anabilim dalları başkanlarını ziyaret ederek kullanmadıkları ve depolarında bulunan araç-gereçlerini müzeye almak istedim. İki binli yıllara dek çoğu kürsüden bağış almakta zorlandık. Onlarca yıl sonra daha genç yöneticilerden bağış alınabildi, bazen de müzeye almak istediklerimizin kaybolduğunu ya da atıldığını öğrendim. Nice değerli malzemeyi de atılmış oldukları yığınlar arasından, kapı önlerinden, koridorlardan ya da depolardan tesadüfen

topladık. Bazı kürsüler Müze'ye vermediklerini hurdaya çıkartıp, eskilerden kurtulma amacıyla temizlik yaparak tarihî araç-gereçlerin yok olmasına sebep oldular. Müzeye bir şey istendiğinde, beğenildiği ve değerli olduğu düşünülerek verilmeyip şahısların eline de geçebiliyordu. Mesela, Türkiye'nin en eski ahşap möbleli ultrason cihazı bir hocanın özel muayenehanesine götürüldü. Tarihî değere sahip kadın-doğum kliniği araç-gereçleri de bir hocanın özel muayenehanesinde ve tarihî kitapları ise bir diğer hocanın kütüphanesinde yerini almıştı. İleriki tarihlerde Prof. Dr. Seyfettin Uludağ ve Prof. Dr. Veli Yedigöz dönemlerinde bazı cenin örnekleri, mulajlar ve aletler Müze'ye bağışlandı. Modern cerrahinin memleketimizdeki kurucusu Cemil Paşa'nın Cerrahi Kliniği'ne almış olduğu ve dönemin fotoğraflarında görülen muazzam büyüklükteki cerrahi alet takımı da temel bilimlerde görevli bir öğretim üyesi tarafından saklandı. Diğer kamu kurumlarında da benzer sıkıntılar yaşanabiliyor. Mesela Aliye Serhan Hanım amcası Dr. Celal Muhtar Özden'e ait kitaplarını bir devlet okuluna bağışlamışken, bunların eksildiğini tespit edince kalanlarını bize getirmişti. Dr. Akil Muhtar'ın ünlü ressam Feyhaman Duran tarafından yapılan yağlı boya tablosu da İTF'nin tıp tarihi kürsüsü başkanı tarafından dönemin Rektörüne verilmişti. Bir tez çalışması sırasında arandığında tablo ortaya çıkınca emekli rektör hoca CTF Dahiliye Kliniği'ndeki odasında bulunan tabloyu müzemize bağışladı. Aliye Serhan Hanım yaptığı sözleşmede Dr. Akil Muhtar koleksiyonundan bir parçanın bağışlandığı kurumun dışına çıkarılması hâlinde tümünün geri alınmasını şart koşmuştu, ama Aliye Hanım vefat ettiğinden olanları göremedi.

Avrupa'daki üniversite hastanelerinde klinikler ve laboratuvarlar kullanımdan kalkan aletlerini- büyük de olsa- klinik koridorlarında ve boş alanlarda teşhire bırakıyorlar, yani hurdaya çıkarmıyorlar. Bizde ise kullanımdan kalktığında hurdaya gönderilen aletler üst üste atıldığından çarpılıp bozuluyor. Zaman zaman nadide bir kısım aleti böyle hırpalanmış şekilde depolardan müzeye taşımak durumunda kaldık. Ama bazen hurda deposundan bile bir şey alamadığımız oldu. Mesela 1993 yılında Sağlık Müdürlüğü'nün resmî yazısıyla İstanbul Bölge Depo ve Tamirhane Müdürlüğü'ne vardık ama burada tespit ettiğimiz tarihî pirinç ve bakır araç gereçler makine - kimya sanayine gönderileceği söylenerek verilmedi ve o nefis parçaların hurda işlemi görerek adi metale dönüştürüleceğini öğrendik. Bir kurumdan diğerine yapılacak bağışlarda bile bu gibi güçlükler çıkabiliyordu. Karşılaştığımız sıkıntıyı aşabilmek amacıyla çeyrek asır önce başvurduğumuz dönemin

İstanbul İl Sağlık Müdürü, "Biz de müze kuracağız." diyerek bize yardımcı olamadı. Sağlık Müdürlüğü onca yıl bir müze kurmadığı gibi, bazı hastanelerde tespit ettiğimiz pek değerli malzemenin zaman içinde kaybolduğuna da şahit olduk. Ancak 2011 tarihinde Sağlık Bakanlığı Sultanahmet'teki Sağlık Müzesi'ni yeniden kurup canlandırılmaya karar verdiğinde tarihî kamu hastanelerinde bulunabilen objeler ve kitaplar Necla Kınık başkanlığında müzede görevlendirilenler tarafından toplandı.

Ressam Feyhaman Duran, Prof. Dr. Akil Muhtar Özden'i bir tavşan deneyi yaparken resmetmiştir.

Kamu kurumlarına ait tarihî malzemenin şahsi koleksiyonlara alınması doğru değildir. Özellikle bizler gibi kamu müzelerini, kütüphanelerini ve arşivlerini kuran veya bu gibi kurumlara bağış almaya giden ve buralarda çalışan kişilerin tarihî malzemeyi kendilerine almaları düşünülemez ve kabul edilemez. Biz bağışları müze adına istiyoruz; satılanlar da müze adına alındığından bize indirim yapılıyor veya hediye ediliyor. Bunun içindir ki şahsıma ait bir tarihî koleksiyon yapmayı hiçbir zaman düşünmedim. Müze için topladığım malzemeyi kendi bağışım olarak kayda geçirmedim. Bağış ya da parayla aldığım kitaplara, el yazmalarına veya evraka imzamı atmadım. Otuz yıllık başkanlık dönemimde benim kitap ve dosyalarıma karışmış olabilecek her şeyi gözden geçirip ayıkladım. Müze, kütüphane ve arşiv gibi kurumlarda görev yapanlar kendileri için koleksiyon yapmamalıdır ve bunların ticareti ile uğraşmamalıdır. Bu gibi kurumlarda çalışanlar ahlaklı olmalıdır. Ne yazıktır ki, değil kayıt altına alınmamış olanlar envantere geçirilmiş olanlar dahi müzelerimizden çalınabilmektedir. Tüm koleksiyonlar milletin malıdır, insanlık mirasıdır ve gelecek nesillere intikal ettirilmelidir. Müzeciliği bir şöhret ve para kapısı olarak görmemeliyiz. Ne var ki, maddi değer taşıyan kültür varlıklarımızı müzelerde korumakta bile güçlük çekebiliyoruz.

Özel çalışan sağlık mensuplarında ve ailelerinde bulunan tarihî malzeme de hızla yok olmaktadır. Genellikle eski model aletler süs eşyası gibi değerli sayılmadığından muhafaza edilmezler. Bodrum ya da çatıya taşınan eski aletler kısa bir süre saklandıktan sonra, bir daha işe yaramayacağından, hurdacıya verilir. Özellikle de saklanamayacak veya sergilenemeyecek olan büyük ebattaki aletler en sıklıkla gözden çıkarılanlar olmuştur. Kurumlarda olduğu gibi ailelerle temasa geçtiğimizde de çok kere geç kalmış olmanın üzüntüsünü yaşadık. Bağış yapanın beklentileri ve tutumu da önemlidir. Gösterilen malzemeden seçtiklerimiz birden değerlenebiliyor ve bağış sahipleri bunları vermekten cayabiliyordu. Birçok kere verilen hiçbir şeyi ayırt etmeden kabul etmek zorunda kaldık. Verilenin bağışlayanın kendisine mi, yoksa ölmüş olan bir yakınına mı ait olduğu tutum ve davranışları etkiler. Fotoğraf ve diploma gibi belgeler şahsi eşya kabul edildiğinden vefat eden doktorların aileleri bunları çok kere vermek istemezler. Dekoratif özelliği olan porselen kavanoz ve şişe gibi ecza kapları; küçük, şık kutular içine yerleştirilmiş pirinç ve bakır araç gereçleri aileler evlerinde veya iş yerlerinde sergilemek üzere saklama arzusunun yanı sıra maddi değeri olduğu düşüncesiyle de vermek istemezler. Sağlık kurumlarının bazı yetkilileri ve görevlileri de benzer şekilde davranmıştır. Çok kere demirbaş listelerinde yer almayan bu gibi güzel görünümlü parçaları şahıslar odalarında sergilemekten hoşlanır. Mesela süslemeli porselen ecza kaplarının tarihî hastanelerin başhekimlik dairelerini süslediğine şahit olduk.

Özel koleksiyoncuların tıp alanına girmeleriyle ortaya çıkan rekabetle birlikte satın alma yoluyla malzeme edinmek giderek güçleşti. Cerrahpaşa Tıp Tarihi Anabilim Dalı'ndaki tek salonda gerçekleşen ilk sergilemeden sonraki yıllarda tıp ve eczacılık tarihine ait araç-gereç, malzeme, belge, fotoğraf ve kitapların piyasası oluşmaya başladı ve pazarı giderek gelişti. Daha önce kimsenin dikkatini çekmeyen ve değer verilmeyen kitaplar ve objeler alıcı bulmaya ve aranır olmaya başladı. Bu yeni koleksiyoncular fiyat artışlarına yol açtı. Çok kere talep zengin ilaç şirketlerinden gelmekteydi. İlaç firmaları tıp ve eczacılık koleksiyonlarını kendileri için bir saygınlık aracı saymaya başlamıştı. Yirminci yüzyılın ilk yarısına ait matbu kitaplar ve küçük ilaç şişeleri bile müzayede eşyası oluverdi. Bağışa ikna yolu ile koleksiyonumuzu geliştirmeyi öncelikli yol olarak sürdürmeye devam ettik.

Bir diğer konu da, nelerin toplamaya değer malzeme olduğu sorusudur. Prof. Dr. Selçuk Erez sanata ve tarihe meraklıydı, dostu olan ünlü iş ada-

mı, sanayici Rahmi Koç'u koleksiyonumuzu görmeye getirdi. Koleksiyonu kurmayı tasarladığı bilim tarihi müzesine vermemizi istedi. "Hayır, bunlar üniversitemize toplandı. Biz koleksiyoncu değiliz. Devletin memuruyuz, devlete hizmet ediyoruz." dedim. Rahmi Koç: "Koleksiyonunuzda değerli parçalar ile "junk" yani çöpler bir arada. Tabii, siz bunları emekle topladınız elleyip, okşamak istersiniz ama bakamaz ve koruyamazsınız, veriniz biz sergileyelim, sizin adınıza bir teşekkür yazarız." dedi. O gün, bu gibi müzeleri ve kurucularını üniversiteleri ne kadar teşvik ediyor ve destekliyor diye düşünmeden edemedim.

Tarihî ve nadir eserler koruma, eğitim, yatırım, saygınlık ve sadece bir merak - hobi gibi çeşitli amaçlar doğrultusunda toplanabilir. Bir nesnenin değerli sayılması için hangi ölçüler gözetilmelidir? Hiçbir zaman malzemenin maddi değerine ve bir eser sayılıp sayılmadığına bakmadım. Önemli olan bir nesnenin tıbbın tarihinde yerini almış olmasıdır. Bir nesne yenisi *üretildi*ğinden kullanımdan kalkmışsa ve topladıklarınız arasında bir örneği bulunmuyorsa koleksiyonunuza dâhil edilmelidir. Tarihî sağlık kurumlarına, vefat etmiş hekim, eczacı, ebe ve hemşirelere ait tıbbi araç-gereç, kitap, malzeme vd. eşyalar maddi değeri düşük de olsa bizim için değerlidir. Toplumun bilim tarihi belleğini canlı tutmak, geleceğin yapı taşları olacak gençler için en büyük teşvik aracıdır. İlerisi için bir yatırım olup olmayacağına göre her bir nesneye değer biçen bir koleksiyoncu gibi düşünemeyiz. Müze'yi gezenler görecektir ki sergilenen pek çok obje maddi değer taşıyan bir eser niteliğinde değildir, ama tümü tıp tarihimizi yansıtmaktadır. Biz eğitimciyiz ve tarihî malzemeyi tıbbın gelişimini göstermede eğitim aracı olarak kullanıyoruz. Bu sebepledir ki müzemizde bulunan araç-gereçler nadir örnekler olarak muhafaza edilmektedir.

SERGİLEMEDE MEKÂN SORUNU

Bir koleksiyon oluşturabilmek ve daha sonra da toplananları bir müzeye dönüştürebilmek için geniş mekânlara ihtiyaç vardır. Eğer yeterince yeriniz yoksa hiçbir şey toplayamaz ve sergileyemezsiniz. 1983 yılında müze kurma çabasıyla bir sergi salonunun ve teşhir dolaplarının arayışı içine girdim. Ancak, Anabilim Dalımızda bir sergilemenin yapılabileceği büyük salon Toplum Sağlığı Anabilim Dalı'nın kullanımına verilmişti. Altı ay süresince yaptığım uzun görüşmeler sonucunda büyük çaba sarf ederek bu salonu boşalttırabildim.

Deontoloji Anabilim Dalı'nda kurulan ilk müzeden bir görüntü.

Yirmi yıl boyunca bağışlananların muhafazasına ve sergilenmesine Anabilim Dalımız yetmez olduğundan koleksiyonun önemli bir kısmı depolarda saklanmaktaydı. Dönemin Dekanı Prof. Dr. Hürol İnsel'e başvurdum ve durumumuzu anlattım. Onun desteği ile 1993 tarihinde Temel Bilimler binasında üç depo yaptırıldı. Bu sayede toplananların korunabileceği yerler temin edilmişti. Gün geldi bu yerler de yetmedi. Çok daha geniş bir mekâna ihtiyaç vardı. Koleksiyonun tek çatı altında sürekli korunacağı ve teşhir edileceği bir yer gerekiyordu. Bunun için önce tarihî bir mekân arayışına girdim. Cerrahpaşa semtindeki Gevher Sultan Medresesi'ni müze binası olarak Vakıflar Müdürlüğü'nden istedim, olmadı. Tıp Tarihi Müzesi'ne en yakışanı Süleymaniye Darüşşifası'dır, diye düşünerek ilgililere başvurdum. Vakıflar Genel Müdürlüğü, "Süleymaniye Üniversitesi kuracağız." diye başvurumu kabul etmedi. Aradan yirmi yıl geçti, ama burada bir Süleymaniye Üniversitesi kurulmadı. Süleymaniye Camii'ni görmeye gelenler Camiin karşısındaki Tıp Medresesi'nin ve Süleymaniye Darüşşifası'nın, yani dönemin en büyük hastanesinin ve tıp okulunun farkına bile varmıyorlar.

Cerrahpaşa Tıp Tarihi Müzesi binasının dış cephesi

İçinde bulunduğumuz Temel Bilimler binasında yaptırmış olduğumuz depolar herkesin dikkatini çekiyordu. Nihayet depolar Dekanlığa **şikâyet edildi.** Bunun üzerine dönemin dekanı "çer çöp" olarak nitelediği müze malzemesinin atılarak depoların boşaltılmasını istemişti. Bu dönemde rektör Prof. Dr. Kemal Alemdaroğlu'na başvurarak Müze için bir yer istedim. Rektör Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nin en eski binasını Müze'ye tahsis etti. Aslında rektör yurt dışında gezip gördüğü tıp müzelerinden çok etkilenmişti. Bundan sonraki 2002- 2004 yılları arasında binanın müzeye dönüştürülmesi sırasında çok acılı günler geçirildi. Koleksiyonun Fakülte'nin en eski binasına taşınması için binanın restorasyonu gerekiyordu. Fakat sadece iç mekânın yenilenmesi düşünülmüştü. Bunun için de bir ekip oluşturulamadı. Yer karolarının temizlenmesinden, pencere-kapı tamirine, duvar badanasına kadar her bir onarım işiyle bizzat ilgilenmek durumunda kaldım.

2004 yılında koleksiyon ziyarete açıldı. Tarihî bina temelden restorasyona tabi tutulmadığından binada giderek artan biçimde hasarlar meydana gelmeye başladı. Çatı, bodrum ve tuvaletlerde su sızıntıları ve nem oluştu. Binada giderek büyüyen bir çatlağın ilerleyerek duvarın yarılmaya başlaması sonucunda restorasyon için çeşitli başvurularda bulundum. Birkaç yıl süren çabadan sonra 2012 yılında İstanbul İl Özel İdaresi ile İstanbul Üniversitesi arasındaki protokol doğrultusunda binanın boşaltılmasına ve orijinal mimari yapısı gözetilerek restorasyonuna karar verildi. 2013 tarihinde Müze'deki eserler, kütüphane ve arşiv taşınarak koruma altına alındı. Binanın zemini açıldı, sondaj yapıldı, çatısı kaldırıldı, pencereleri ve kapıları söküldü, iç ve dış cephesi soyuldu. Soyulmuş olan binanın bir köşesinde hâlen faaliyette bulunan Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nin bilgi-işlem biriminin boşaltılarak Müze'ye terkedilmesine, tarihî fotoğraflarda tespit edilen ve planda yer alan ek koridorun yeniden inşa edilmesine karar verildi. Müze alanına dâhil edilecek olan bu yeni mekânlarda sosyal faaliyet alanlarının (toplantı salonu, geçici sergi salonu, çocuk faaliyet odası, kafe, satış merkezi) yapılması plana eklendi. Müzeye girişin tarihî yapıya uygun olarak tasarlanan restorasyon planı doğrultusunda kemerli bölümden açılmasına, mevcut restorasyon planında yer alan asansör ve özürlü tuvaletinin yapılmasına karar verildi. Ne yazıktır ki il özel idarelerinin kapatılmasıyla birlikte restorasyona başlanamadı. İlgili tüm kurumların haberdar edilmesine rağmen üç yıl boyunca hiçbir ilerleme olamadı. Müzenin eserleri yıllardır kapalı kaldı. Üç sene boyunca binanın iskeleti açıkta kaldığından bina zarar gördü. Binanın üç yönü yaya yolu üstünde olduğundan, gelip

geçen insanlar için de tehlike arz etti. Nihayet İÜ Rektörü Prof. Dr. Mahmut Ak'ın girişimiyle ve İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Başkanı Kadir Topbaş'ın desteğiyle binanın restorasyonu için yeniden faaliyete geçildi.

TEŞHİR-TANZİM SORUNU

1983 tarihinde koleksiyonu oluşturmaya başladığımda sergilemenin yapılabileceği vitrinlere sahip değildik. Teşhir dolaplarının tasarımı için Topkapı Sarayı'nda görevli uzmanlarla görüştüm. O gün anladım ki bu gibi tasarımlar büyük meblağlar karşılığında çizilmekte. Tasarım için bir bütçemiz olmadığı gibi vitrin malzemesini satın alacak bir gelirimiz de yoktu. Başkanlığa atandığımda yürürlüğe giren YÖK Yasası üniversite bütçesinin rektörlüklere bağlı havuz içinde toplanmasına izin verdi. Anabilim dalları için ayrı ayrı yıllık bütçeler ayrılmasına son verilmişti. İş başa düştü. Vitrinlerin çizimini kendim yaptım. Babam Sabri Akdeniz'in Ticaret Okulundan öğrencilerine ve o tarihte IRCICA'nın başında olan Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu'nun tanıdığı iş adamlarına giderek mali destek temin ettim. Topladığım bağışlarla Anabilim Dalımızın boşaltılan en büyük odasına sergi dolapları yaptırdım. O tarihte Anabilim Dalımızda sadece eczacı bir asistan, yeni mezun bir okutman, yine yeni mezun bir kütüphaneci, yeni tayin olan bir sekreter ve bir de odacı görevliydi.

Anabilim Dalı içindeki bir salonda hazırlanan sergilemenin üstünden geçen 20 yıldan sonra dört katlı yeni bir mekâna kavuştuğumuzda 20 yıl boyunca toplanan binlerce yeni objenin yeniden teşhir-tanzimi büyük bir mesai ve emek gerektiriyordu. Tek salonda teşhir edilen objelerin toplanıp sarılması tüm kürsü mensuplarının katılımıyla birkaç günde gerçekleşti. Ancak kapalı dolaplarda, koridorlarda ve depolarda muhafaza edilenlerin taşınması yıllarca devam etti. 2002 tarihinde dönemin fakülte dekanı Prof. Dr. Fikret Sipahioğlu ile toplanarak iş bölümü yapmak için birçok kez buluştuk, ancak dört kat olan tarihî binada müzenin yeniden teşhir-tanzimi görev taksimi yapılan kadro tarafından gereğince yürütülüp sürdürülemedi. Teşhir dolaplarıyla ilgili görüş alış verişinden sonra Doç. Dr. Sümer Atasoy ve yüksek mimar Halil Onur tarafından iki salona yaptırılan dolapların da arkası gelmedi. 2002 yılı sonbaharından 2004 yılı baharına kadar binlerce parçanın ortaya dökülüp sınıflanmasından, hangilerinin nerede ve nasıl sergileneceğini kararlaştırdıktan sonra sergilemeyi 25 bölüm olarak planlayarak üç kata yaydım. Koleksiyonun hastanenin en eski binasında müzeye dönüştürülmesinin heyecanı yorgunluğu ve üzüntüleri gideriyordu.

Bir müzenin teşhir-tanziminde çok yönlü uzmanlıklara ihtiyaç vardır ve aslında büyük bir takım çalışmasıyla ve büyük bir bütçe ile gerçekleştirilmelidir. İmkânsızlıklar çerçevesinde bina onarımından, teşhir dolaplarının teminine ve tamirine; objelerin taşınması, yerleştirilmesi, bakımı, temizlenmesi; bilgi panolarının hazırlanması, çerçevelerin yaptırılması, etiketlerin hazırlanması ve temizlik işlerine kadar her bir işle bizzat ilgilenmek ve fiilen yapmak durumunda kaldım. Bu işlerin yürütülmesi sürecinde Doç. Dr. Fethiye Erbay'ın isimlerini ve irtibat adreslerini verdiği ustalara ulaştım. O sırada doktora öğrencisi ya da adayı olan gençler bana destek verdi. Öğrenci adaylarından Emrah Kurt ve Necla Kınık beni hiç yalnız bırakmadı. Müzede yardım eden doktora öğrencimiz Dr. Elif Vatanoğlu ile her hafta çerçeveciye giderek teşhir edilecek fotoğraf ve resimleri çerçevelettik. Rahmetli arkadaşım mimar ve usta sanatçı Nusret Çolpan ikinci katın ahşap platformlarını, dolaplarını, masalarını ve giriş katının vitrinlerini ve ahşap panolarını bize maliyetine yaptı. Yokluğa-parasızlığa çıkış yolu bulunması gerekiyordu. Anabilim Dalımızdan ve Fakültemizin diğer bölümlerinden toplanan eski dolapları onartmaya başladım. Tarihî malzemenin bir kısmının tarihî dolaplar içinde sergilenmesi, özellikle Mikrobiyoloji ve Farmakoloji Anabilim Dallarından temin edilen ve Darülfünun Tıp Fakültesi'nden günümüze ulaşan eski dolapların tamir edilerek vitrin olarak değerlendirilmesiyle müzeye zenginlik katıldı. Aday öğrencilerden Ahmet Ataman'ın teknik desteği ile hazırladığım posterlerin çalışılmasında asistanımız Dr. İbrahim Topçu ile her hafta mesai yaptık. Sergilenen malzemenin dönemini yansıtan bilgilendirme panolarında tarihî hastaneler, muayenehaneler, eczaneler, laboratuvarlar, sağlık çalışanları, sağlık ürünleri, araç-gereçler tanıtıldı. Sergi planını eldeki objelerin yönlendirmesiyle birlikte bir müzede olması gereken diğer ihtiyaçların da göz önünde bulundurulması gerekiyordu. Müze müdürünün odası, araştırmacıların çalışma mekânı ile kompakt dolaplarda muhafaza edilen arşiv ve yazmalar giriş katında yer aldı.

2012 yılında İstanbul İl Özel İdaresi'nin Müze binasının aslına uygun olarak restorasyonunu üstlenmesiyle birlikte yeni teşhir-tanzim planlarına ihtiyaç doğdu. 2002 tarihinden sonra aradan geçen zaman zarfında koleksiyon daha da zenginleşmişti. Restorasyon planına uygun olarak üçüncü kez yepyeni bir teşhir-tanzim planı hazırladım. Bu sefer her bir bölüm için farklı birer tema kurguladım. Bu planda yalnızca objeler tek başına yönlendirici değildi. Üç çeşit müze yaklaşımından yararlandım. Bunlardan "tıp müzeleri" tıp eğiti-

minde kullanılan türdendir. Mesela, Mekteb-i Tıbbiye'de kurulan müzeler bu çeşitti. Tıp öğrencileri için eğitici numuneler seçilerek sergilenir ve derslerde örnek olarak gösterilirdi (patoloji mulajları gibi). Sağlık Müzeleri ise halkın ve orta eğitim öğrencilerinin temel tıp bilgisini geliştirmeye, salgın hastalıklardan korunma ve hijyen gibi konularda bilinçlenmesine yöneliktir. 1917 tarihinde Sultanahmet'te kurulan ve Türkiye'nin ilk sağlık müzesi olan "Sıhhiye Müzesi" bu türdendi. Tıp tarihi müzeleri ise tıbbın gelişimini gösteren objelerin, kitap, belge ve fotoğrafların sergilendiği kurumlardır. Yeni teşhir-tanzim planlarında her üç yaklaşımı da göz önüne alarak tasarımlar yaptım. Özellikle de ziyaretçinin katılımını sağlayacak bir takım uygulamalar bu planda yer aldı. Çocuklar için faaliyet alanları tasarlandı. Teknolojiden olabildiğince yararlanılan yeni teşhir-tanzim tasarımında kurgulanan on üç temanın on üç bölümde sergilenmesi planlandı. Tasarladığım yeni teşhir-tanzim planlarını ilgililere ilettim.

KOLEKSİYONUN İÇERİĞİ VE KAPSAMI

Sağlıkla ilgili her çeşit objeyi ihtiva eden koleksiyon Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyet'in ilk dönemine yani 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyılın ilk yarısına aittir. CTF Tıp Tarihi Müzesi, kendi alanında Türkiye'deki en zengin koleksiyondur ve malzeme büyük çeşitlilik göstermektedir. Fakat Türk-İslam tıbbının kökleri binlerce yıl geriye gidiyor. Ne yazıktır Avrupalıların yaptığı gibi bizler mazideki tıp kültürümüzün maddi varlıklarını koruyamamışız. Mevcut nadir eserler de tarafımızdan elde edilemeyecek kadar çok yüksek maddi değere sahiptir. Mesela, bir Selçuk havanını ya da bir Osmanlı şifa gömleğini satışta bulup da alamamışızdır. Antik dönemlere ait arkeolojik tıp aletleri için de durum aynıdır. Müzemizde bulunan ve Roma'da Tıp Tarihi Müzesi kurucusu Pazzini'nin kürsüye eski bir bağışı olan ve Süheyl Hoca tarafından getirilen antik cerrahi alet takımı ile rahmetli Dr. Kazım Ertürk'ün antik döneme ait birkaç bağışı mevcuttur. Halûk Perk koleksiyonundan da antik döneme ait bağış almak ümidindeyiz. Somut nesnelerini bulamasak da Ortaçağ İslam, Selçuklu ve Osmanlı dönemi el yazmalarında yer alan sağlık konulu minyatürleri meslek hayatım boyunca toplamıştım. 2002 yılında başkanlığını yürüttüğüm uluslararası tıp tarihi kongresi için el yazmalarından ve albümlerden hazırlattığım sergilerden bağışlanan yüzlerce reprodüksiyon giriş katında dört odada sergilendi. Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait hekim, cerrahi müdahale, doğum sahneleri, sağlık hayatı,

hastalar, sağlık kurumları bu minyatürler vasıtasıyla izlenebilmektedir. Arap harfli Türkçe, Arapça, Farsça ve Latin harfli el yazmaları ile arşiv vesikaları, mesela reçeteler, antetli evrak, mektuplar, etiketler vd. giriş katındaki arşiv odasında; Arap harfli Türkçe, Arapça ve Farsça matbu nadir kitaplar ikinci kattaki iki odada; Latin harfli matbu Almanca, Fransızca, İngilizce ve diğer dillerdeki nadir kitaplar alt kattaki kütüphanede muhafaza edilmekteydi.

Tıp eğitimimizde kullanılmış olan nadir yayınlar, ders defterleri; öğrenci fotoğrafları, diplomalar; teknik cihazlar, mesela daktilolar, fotoğraf makinaları, enerji kaynakları, projeksiyonlar, agrandizörler vd.; tıbbi deney cihazları, mesela kimograflar, laboratuvar aletleri; tanı araçları, mesela steteskoplar, sfigmomanometreler, ÇKS'ler; optik aletler, oftalmoskoplar, focimetreler, perimetreler; KBB tanı araçları; pirinç monokuler mikroskoplar (hurdebîn) ve ilgili gereçler, biyomikroskoplar (slit-lamp mikroskopları); sterilizasyon aletleri, mesela ısıtma/kaynatma cihazları/ocaklar, etüvler, otoklavlar, tromerler; patoloji araç-gereçleri, mulajlar, maketler; biyokimya laboratuvar aletleri, çeşitli santrifüj örnekleri; tartılar, ölçüler, havanlar, su banyoları; radyoloji araç gereçleri- ilk röntgen cihazları (Crookes tüpleri) vd.; tedavi cihazları, mesela ultrason, elektroşok, pnemotoraks aletleri gibi objeler ikinci katta sergilendi.

İlaç araştırmalarında kullanılan kimograflar CTF Tıbbi Farmakoloji Anabilim Dalı'ndan bağışlanmıştır.

İlaçla tedavi odasında el yapması ve hazır ilaçların (müstahzarat) hazırlanmasında kullanılan araç-gereçlerin sergisi.

Darülacezeden CTF Müzesi'ne bağışlanan «Aloe Socc» yazılı ve Aleo Socotrina tasvirli ecza kabı

Üçüncü katta, nazarlıklar, muskalar, tılsımlı mühürler, şifa kapları, geleneksel ilaçlar ve kapları, ilaç hammaddeleri, ilaç yapımında kullanılan araç-gereçler, havanlar, huniler, karıştırıcılar ve kaşıklar, tartılar / teraziler, dirhemler, vezin kutuları, benmariler, imbikler, pilül tahtaları, fitil kalıpları, mantar sıkacakları, yüzlerce ilaç şişesi; porselen, seramik, cam, toprak, tahta, mukavva ve metal ilaç kapları, merhem kapları, damlalıklar, ampuller ve serumlar, ilaç çantaları vd. ilaçla tedavi odasında teşhir ediliyordu. Yine üçüncü kattaki cerrahi tedavi odasında haricî ve cerrahi girişimlerde kullanılan araç-gereçler sergilendi. Mesela, hacamat aletleri ve şişeleri, koterler, kesiciler - bistüriler / bıçaklar, pensler, pensetler, makaslar, matkaplar, ekartörler, forsepsler, valfler, spekulumlar, küretler / kazıyıcılar, kanüller, pamuklar, bandajlar, şırıngalar ve enjektörler, klempler, bujiler, alligatorler, portegüler, koherler, spatulalar, trokarlar, ponksiyon aletleri/takımı, küvetler, iğneler/dikiş seti ve graftlar, dermatomlar, kadın doğum aletleri, üroloji ve sünnet aletleri, diş aletleri, anestezi cihazları, küçük cerrahi alet setleri (göz, KBB, vd.), sondalar, endoskoplar, sistoskoplar, genel cerrahi aletleri ve setleri vd. de üçüncü kattaydı. İlaçla ve cerrahi tedavi odalarında sergilenenlerin kullanıldığı dönemin eczacılığını ve cerrahisini yansıtan posterler yer aldı. Beratlar, nişanlar, madalyalar, kokartlar, rozetler ve benzeri objeler üçüncü katta teşhir edildi.

Cerrahi salonundan iki vitrin

Türkiye'de modern cerrahinin öncülerinden Dr. Cemil Paşa'nın CTF Cerrahi Kliniği'nden bağışlanan yağlı boya tablosu. Resim ve Heykel Müzesi Plastik Sanatlar Restorasyon Konservasyon biriminde onarılmıştır.

KOLEKSİYONUN ZİYARETE AÇILMASI VE MÜZELEŞME

Tarihî objelerin ve nadir eserlerin müzelerde muhafaza edilmesi gerekir. Tarihî malzemenin herkesin ulaşabileceği mekânlarda bulundurulması çok sakıncalıdır. Öncelikle koruma amacıyla oluşturduğum ilk koleksiyon 20 Mayıs 1985 tarihinde Tıp Tarihi Müzesi adı altında CTF Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı'nın bir salonunda teşhir edilerek ziyarete açıldı. Serginin açılışına öğretim üyelerinin ve sağlık çalışanlarının yanı sıra bağış sahiplerini de davet ettim. O gün açılışa gelen hocaların birçoğu artık hayatta değil.

Bir müzede ya da koleksiyonda bulunup da envantere geçmemiş olan eserlerin korunmaya ihtiyacı vardır. Envantere kayıtlı olmayan eserlerin sorumlu bir kişiye zimmetlenmesi söz konusu olamadığındandır ki bir eserin kaybolması durumunda kimse sorumlu tutulamaz. Kültür varlıklarımızı kötü niyetli kişilerden koruyabilmek için öncelikle onları kayıt altına almalı ve güvenilir bir görevliye zimmetlemeliyiz. Ama uzun yıllar boyunca bizim müzemize koleksiyondan sorumlu tutulabilecek bir memur tayin edilemedi.

İlk günden itibaren müzeye bağışlananları tanımlayıp listesini yapmayı ve bağışlayanlara teşekkür yazmayı ve her bir bağışın yanına bilgi etiketinin yazılmasını âdet edinmekle birlikte, ileriki yıllarda bu âdet tam anlamıyla sürdürülemedi. 1991 yılında, Roche Müstahzarları Sanayi Anonim Şirketi desteğiyle Hüseyin Olcay müzede sergilenenlerin fotoğraf çekimlerini yaptı. Benzer objeleri bir araya getirerek renkli paspartular üstünde estetik bir görünümle fotoğrafları çektirmiş olmamız envanter bakımından sakıncalı oldu. Her bir objenin tek olarak fotoğraflanması gerekiyordu. Üniversitemize sunduğum bir proje ile müze salonunda sergilenen ve fotoğraflanan eserlerin etiketleri 2001 yılında bilgisayara geçirildi.

Büyüyen koleksiyonun CTF'nin en eski binasında yeniden teşhir-tanzim edilmesiyle ziyaretçiye ikinci açılışı 17 Mayıs 2004 tarihinde Tıp Kültür Birimi adı altında üç katta yirmi beş bölüm olarak gerçekleşti. Binanın her katına kamera sistemi kuruldu. Her iki açılış da müzeye yapılan bağışların artmasıyla sonuçlandı. Tarihî binanın zemin katındaki giriş holüne yaptırılan teşhir panoları ile bir sergi mekânı hazırlanmıştı. Üç haftada bir yeni sergi açılıyordu. 2004-2012 tarihleri arasında toplam 89 adet geçici sergi açıldı. Bunlar; 46 yağlı boya resim, 5 sulu boya resim, 20 geleneksel sanat, 8 fotoğraf, 2 karikatür, 3 tıbbi çizim, 2 heykel, 1 gemi maketi, 1 kara kalem

resim ve 1 kumaş ve nakış sergisiydi. Öğretim üyeleri, hemşireler, personel, öğrenciler, hastalar, koleksiyoncular, tanınmış ve tanınmamış sanatçılar eserlerini Müzede sergiliyordu. Sergilerin açılış günlerinde her kata ayrıca özel güvenlik sağlandığından Müze izin alınmadan gezilebiliyordu.

Müzede bir resim sergisinin açılışı

İstanbul Üniversitesi mülkiyetinde ve Cerrahpaşa Tıp Fakültesi kampüsünde bulunan eski Dekanlık binası 12. 12. 2005 tarihinde "tarihî ve kentsel sit alanı içerisinde kalan kültür varlığı" olarak tescil edildi. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun Özel Müzeler ve Denetimleri Hakkındaki Yönetmeliği'nin istediği koşullara uygun olduğu tespit edilen koleksiyon CTF Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı'nın özel müzesi konumuna getirildi. 16. 02. 2006 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı CTF Tıp Tarihi Müzesi'nin özel müze olmasını uygun görerek onaylandı. Bu, Müze İstanbul Üniversitesi'nin ilk resmî müzesidir. 11.03.2007 tarihinde İstanbul Üniversitesi Senatosu kararı ile müzenin başkanlığına Prof. Dr. Nil Sarı ve müze müdürlüğüne sanat tarihi mezunu Fatma Tolan atandı. Müzenin yönergesi 15. 03. 2007 tarihinde İÜ Rektörlüğü tarafından onaylandı. Bundan sonra Müze, Kültür Bakanlığı görevlileri tarafından senede bir denetlenmeye başladı. 23 Ekim 2011 tarihinde İstanbul Üniversitesi'nin tüm koleksiyonlarını Rektörlük bünyesinde toplayan MUSEUM isimli merkez kuruldu.

2012-2013 tarihinde İstanbul İl Özel İdaresi'nin desteğiyle CTF Tıp Tarihi Müzesi'nde bulunan eserlerden yetmiş beş bini müze envanteri kurallara uygun olarak kayda geçirildi ve her birine taşınır mal numarası verildi.

BEKLENTİLER

Uluslararası düzeye sahip bir müze olabilmek için gerçekleştirilmesi gereken pek çok husus vardır. Öncelikle koleksiyonun korunması esastır. Güvenlik için her birime yangın uyarı cihazı, kamera sistemi, hırsıza karşı alarm düzeneği, ısı ve nemi ayarlayan iklimlendirme sağlanmalı, depreme karşı alınacak tedbirler yerine getirilmelidir.

Teşhir-tanzimin uygulanmasında uluslararası müzeler düzeyinde çağdaş yöntemlerden ve araç-gereçlerden yararlanılmalıdır. Ziyaretçilerin faydalanacağı bilgi panolarının, görüntülerin ve sesli bilgilendirmelerin hazırlanması; öğretici ve eğlendirici video ve film gösterimi; dokunmatikler; projeksiyonlar; hologram ile canlandırma; maketler; mankenler; müzik dinletisi (müzeye ses düzeneği kurulmalıdır); harekete ve ısıya duyarlı özel aydınlatma gibi konular teşhir-tanzim planında yer almalıdır. Bunları gerçekleştirebilmek için teknik donanım sağlanmalıdır. Projeksiyon makinası, bilgisayar, yazıcı, tarayıcı, fotokopi, faks, telefon santralı, fotoğraf makinası gibi elektronik cihazların teminine ihtiyaç vardır. Sergilenecek çok değerli bazı eserlerin bakıma ve/veya onarıma ihtiyacı vardır ve teşhir öncesinde bunların konservasyonu yapılmalıdır.

Müzenin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi ve planlanmış olan çeşitli faaliyetlerin sürdürülebilmesi için tam gün çalışan uzman kişilere ihtiyaç vardır. Müzeye, programları planlayan, tasarlayan ve yönlendiren danışman bir başkan, yürütücü bir müdür, müze envanterinin sürdürebilecek olan sanat tarihi mezunu ve araştırmacı genç bir müzeci, taşınır mal sürecinden ve ayniyat işlerinden anlayan 657'li bir memur (ön kayıt, malzemeye değer biçme, bağış kabulü ve benzer işleri üstlenecek), çok iyi Osmanlı Türkçesi bilen bir arşiv uzmanı (Türkoloji veya tarih bölümü mezunu), ilgili bilgisayar programlarını bilen, belge yönetimi mezunu bir kütüphane sorumlusu, müzeyi gezdirip tanıtacak bir rehber, bakım ve onarım yapan bir uzman (restoratör-konservatör), güvenlik görevlisi, temizlik elemanı ve satış memuru görevlendirilmelidir.

Ziyaretçilerin tekrar tekrar gelip Müzeyi gezmesi sağlanmalıdır. Müzeler yaşayan varlıklara benzer. Çeşitli faaliyetlerle müze bir cazibe alanı olabilir. Koleksiyonun genişletilmesi, teşhir-tanzimin yenilenmesi, geçici sergilerin düzenlenmesi, konuşmacı olarak alanında uzman kişilerin davet edilmesi (hekimler, roman ve hikâye yazarları, şairler, tiyatrocular, müzisyenler, tarih-

çiler, arkeologlar vd.); çocuklar, hastalar ve hasta yakınları gibi belirli gruplar için özel faaliyetlerin planlanıp yürütülmesi; satış merkezinde müzeyi tanıtan, sağlık tarihiyle ilgili hediyelik eşya ve kitap satışı yapılan bir mekânın bulunması; satış reyonunun yanında ziyaretçilerin dinlenip vakit geçirebileceği bir kafenin işletilmesi ziyaretçi çekmeye katkıda bulunacaktır.

Müze aynı zamanda bir araştırma ve yayın birimi olmalıdır. Sağlık tarihini araştıranların rahat çalışabileceği bir ortam hazırlanmalıdır. Burada sağlık müzecileri eğitilmeli ve danışmanlıklar alınmalıdır. Müzeyi tanıtan broşür, katalog, kitap vd. çalışmalar yayınlanmalıdır. Ben de, ellerimle getirdiğim, gözyaşı döktüğüm objelerden ve kitaplardan örneklerle müzenin bir kataloğunu hazırlamayı vazife biliyorum. Araştırma ve yayın faaliyetlerinin sağlıklı yürütülebilmesi için, CTF Tıp Tarihi Müzesi binasının yan tarafında bulunan ve yer altından ve üstünden bir koridorla bağlanmış olan diğer tarihî binanın (günümüzde dekanlık olarak kullanılıyor) tıp tarihi kütüphanesi ve arşivi olarak düşünülüp planlanmasında büyük yarar vardır. CTF Müzesi binasının ön ve arka bahçesi düzenlenerek müzenin kullanımına tahsis edilebilir ve bu bölgede küçük bir tıbbi bitki bahçesi düzenlenebilir.

Yukarıda belirttiğimiz tüm beklentilerimiz donanımlı görevlilerin yanı sıra sağlam bir bütçe ile gerçekleşebilir. Binanın kalorifer, elektrik ve su masrafı bile sorun olabilmektedir. Düzenlenen faaliyetlerin (geçici sergiler, toplantılar, konferanslar), kullanılan teknik araç-gereçlerin, yayınların giderlerinin yanı sıra müze çalışanlarının maaşları, küratörlük ve danışmanlık ödenekleri bir araya geldiğinde yüklü bir bütçe gerekmektedir. Koleksiyonu zenginleştirecek yeni eserlerin satın alınması için de bir bütçe ayrılmasına ihtiyaç vardır.

Sağlık müzeciliğinde belki de en önemli eksiğimiz yetişmiş sağlık müzecilerinin olmamasıdır. Sağlık müzecisi iki uzmanlığa birden sahip olmalıdır. Hem tıp tarihi uzmanı olmalı, hem de sağlık müzeciliği konusunda uzmanlaşmalıdır. Yetişmiş gençlere ve yeni mekânlara şiddetle ihtiyaç vardır. Bu ihtiyacı karşılamak amacıyla kurduğumuz Sağlık Tarihi ve Müzeciliği Derneği'nin öncülük yaparak yolu açacağına inanıyoruz.

İSTANBUL TIP FAKÜLTESİ TIP TARİHİ MÜZESİ/ KOLEKSİYONU 1933-2015

Nuran Yıldırım[1], Hakan Ertin[2]

KURULUŞ

İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Koleksiyonu, her ne kadar resmen 1933 Üniversite Reformu ile kurulmaya başlanmışsa da temeli Üniversite Reformu öncesine, Dr. A. Süheyl Ünver'in İ. Ü. Tıp Fakültesi'ne intisabıyla başlar (1929). Dr. Ünver, bir yandan Prof. Dr. Âkil Muhtar Özden yönetimindeki Tedavi ve Farmakodinami Kliniği'nde çalışır, bir yandan da İstanbul kütüphanelerinden ve müzelerinden Türk Tıp Tarihi ile ilgili bilgiler toplar ve tıp ile ilgili minyatürleri çizerdi. Çünkü kendisi aynı zamanda hattat ve tezhipçi idi. 1932 yılında Bükreş'te düzenlenen Uluslararası Tıp Tarihine Kongresi'ne, "Türkiye'de Hastaneler" ve "Veba Hastalığı" konulu iki bildiriyle katılmıştı (1932). *Ayrıca Tedavi Seririyatı ve Laboratuvarı Dergisi*'ne farmakoloji ve tıp tarihine yönelik makaleler yazmaktaydı.[3]

Üniversite Reformu'nda Tıp Fakültesi yeniden yapılandırılırken, Rektör Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp'in önerisiyle ders programına alınan, Tıp Tarihi ve Deontoloji dersleri için hoca aranırken akla gelen ilk isim, tıp tarihi yayınlarıyla dikkati çeken Doç. Dr. A. Süheyl Ünver olur. Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü'nde vekâleten görevlendirilir. Fakat Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı) Dr. Refik Saydam, bir kişinin iki ayrı görev yapmasını uygun görmez. Dr. Ünver, iki daldan birini seçmek zorundadır. Tedavi ve Farmakodinami Kliniği'ni tercih eder.

Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü'ne uygun biri bulunamayınca, rektörlük ve dekanlık, Dr. Ünver'den yeni kürsünün kuruluşunu üstlenmesini ister.

1 Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi emekli öğretim üyesi.
2 Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi, hakanertin@gmail.com.
3 *Tıp Tarihi Enstitüsünün Kuruluşu ve İnkişafı*, TEN Tıp ve Eczacılık Neşriyatı 1, İstanbul 1962, s. 8-9.

Tedavi ve Farmakodinami Kliniği'ni bırakan Doç. Dr. A. Süheyl Ünver asaleten Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü'ne tayin edilir.

Dr. Ünver, 9. Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi için Romanya'ya gittiğinde, Bükreş'teki tıp tarihi enstitüsünü görmüş, Cluj'daki enstitünün de methini işitmişti. Bu enstitülerde olduğu gibi, Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü'nün mutlaka bir araştırma enstitüsüne bağlı olması gerektiğini düşünmekteydi. Bu arada kendisine İstanbul Üniversitesi'nin Beyazıt'taki merkez binasının ikinci katında küçük bir oda tahsis edilir. Tıp Fakültesi Kütüphanesi'ndeki yazma eserler ve eski matbu tıp kitaplarıyla kimi eski resimler devredilir. Dr. Ünver, bu küçük odada, bir dolap, bir masa, birkaç sandalye, lise mezunu bir sekreter ve eski yazı bilen Hattat Refet Bey ile çalışmaya başlar. Tıp Fakültesi Dekanı Ord. Prof. Dr. Tevfik Salim Sağlam'ı ziyaret ettiği bir sırada, Romanya'da ve diğer Avrupa ülkelerindeki benzerleri gibi, yeni kürsünün adının, Tıp Tarihi Enstitüsü olmasını önerir. Tıp Tarihi Enstitüsü, hem Türk Tıp Tarihi hakkında araştırmalar yapacak hem de Tıp Fakültesi ders programında yer alan Tıp Tarihi ve Deontoloji derslerini üstlenecektir. Tıp Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Tevfik Salim Sağlam bu öneriyi uygun görür, o sırada makamında bulunan Prof. Dr. Sedat Tavat da destekleyince Tıp Tarihi Enstitüsü adı resmiyet kazanır.

Dr. Ünver bir yandan, üniversite yönetiminin göndermiş olduğu tarihî resimlerin tasnifi ile müze çalışmalarına başlar, bir yandan da sahaflardan satın aldığı el yazması tıp kitaplarını, Tıp Fakültesi Kütüphanesi'nden gelen kitaplara ekleyerek, bir başvuru kitaplığı kurar. Tıp Tarihi Enstitüsü, bu gelişmelerle bir odaya sığamaz hâle gelince, Merkez Bina'nın giriş katındaki büyük bir salona taşınır.[4] Tıp Fakültesi Kütüphanesi'nden gelenler arasında, 1827 yılında açılan Tıbhâne-i Âmire'nin mührünü taşıyan kitaplar vardır. 1970'li yıllarda ise 1856'da kurulmuş olan Cemiyet-i Tıbbiye-i Şâhâne'nin kütüphanesi koleksiyona dâhil olmuştur.

O yıllarda müze ve koleksiyon ayrımı yapılmadığından, toplanmakta olan koleksiyon, *Tıp Tarihi Müzesi* olarak adlandırılır, demirbaş kayıtları da bu şekilde tutulur. Tıp Tarihi Müzesi, Doç. Dr. A. Süheyl Ünver'in odasındaki dolaplarda sergilenmeye başlanır.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı müfettişlerinden Dr. Bedi N. Şehsuvaroğlu, asistan olarak kürsü kadrosuna katıldıktan sonra (1950), müze ve ki-

4 Bedi N. Şehsuvaroğlu, "Memleketimizde Tıp Tarihi ve Deontoloji Öğretimi ve İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü", İ. Ü. Tıp Fakültesi Mecmuası, cilt 32 (1970), s. 368-375.

taplığı zenginleştirme çabaları hız kazanır.

1955 yılında Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü, merkez binanın giriş katında yedi odaya yayılmış bulunmaktaydı. En büyük mekân olan seminer salonu Tıp Tarihi Müzesi'ne de ev sahipliği yapıyordu.[5]

Tıp Tarihi Müzesi'ne nasıl malzeme toplandığını Süheyl Hoca'dan dinleyelim:

"*Müze Malzemesi: Enstitünün kuruluşundan beri bu sahadaki mesai memnuniyete şâyâ*ndır. Tıbbî folklor, eski tıbbî *aletler, orijinal resim, minyatürler ve nadir fotoğraflarla koleksiyonumuz satın alınan ve gerek teberru edilen malzeme ile zenginleşmektedir. Bunlar dekanlıkça verilen bir büyük salon, bir asma kat ilavesiyle yapılan Tıp Tarihi Müzesi'ne konacaktır. Bu meyanda parası Prof. Dr. İhsan Rıfat Sabar tarafından verilerek satın alınan Yıldız Fabrikası mamulatından Şişli Etfal Hastanesi ilaç kapları ve diğer eczanelerden temin edilenler, ilk defa bizde röntgen tarzında kullanılan krooks borusu ve buna mümasil emsalsiz ve nadide eşya toplanmıştır ve hâlâ da bulunduğu nisbette tedarik olunmaktadır*."[6]

Tıp Tarihi Müzesi, kuruluş aşamasında ilk vitrinler, 1934

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
Tıp Fakültesi
Tıp Tarihi Enstitüsü
187

2 / IV / 1956

İST. ÜNİVER...
TIP FAKÜLTESİ...
Tarih 4644
5 Nisan 195...

Tıp Fakültesi Dekanlığına

Sayın Dekan:
Tüberkülez Kliniği Doçenti Dr. İhsan Rıfat Sabar Türk Tıp Tarihinin yıllık toplantısında Etfal hastahanesi eczahanesine, te'sisinde, Yıldız fabrikasında yapılan 103 ilaç kabının satın alınması için Enstitümüzün tahsisatının bitmesi üzerine konuşulurken mezkûr kapların bedeli olan 713 lirayı hemen ödeyerek Enstitümüze ve dolayısiyle Fakültemize mühim bir teberruda bulunmuştur. Enstitümüz bu suretle mezkûr kaplara sahib olmuş ve muvakkaten müze salonunda bir dolaba konmuştur. Bu tebberu'un Profesörler Kuruluna duyurulmasını ve kendisine hem makamınızın teşekkürlerini ve bu gibi yerinde teberrulara hüsnü misâl olmak için gazete ile bildirmenizi rica ile hörmetlerimi taktim ederim.

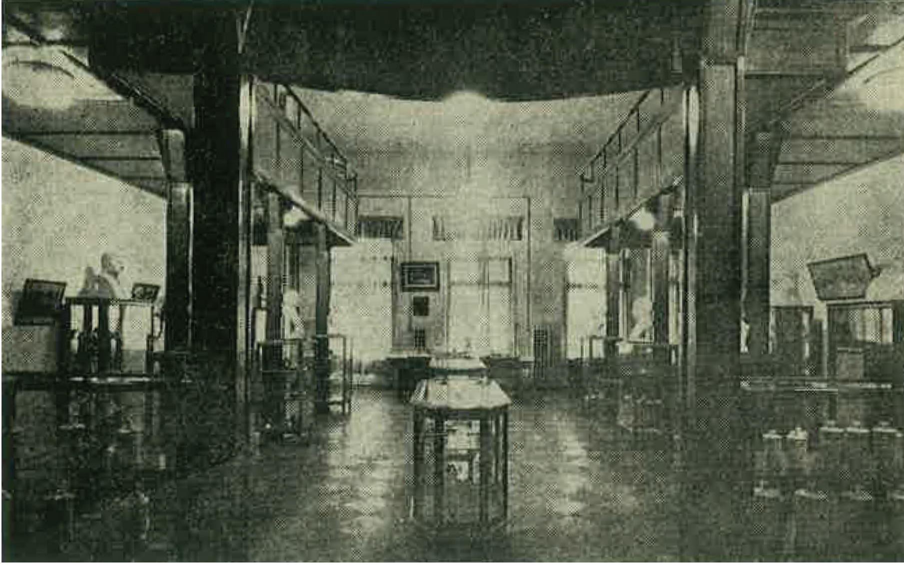
Tıp Tarihive Deontoloji
Ord. Profesörü

Prof. Kurula
24.IV.1956

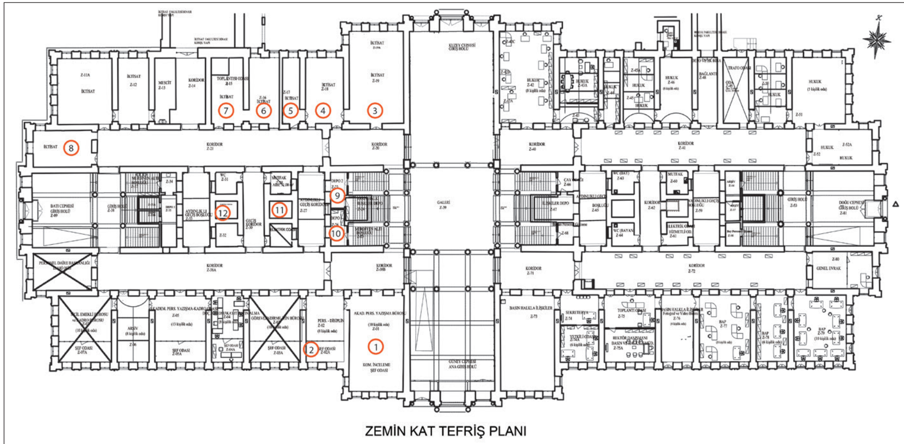
Hamidiye Etfal Hastanesi ilaç kaplarını Tıp Tarihi Müzesi'ne bağışlayan Dr. İhsan Rıfat Sabar hakkındaki yazı, 1956

5 Bedi N. Şehsuvaroğlu, *Tıbbi Deontoloji Dersleri*, cilt I, İstanbul 1975, s. 15.
6 *Tıp Tarihi Enstitüsünün Kuruluşu ve İnkişafı*, s. 12-13.

Süheyl Hoca'nın sözünü ettiği ilaç kapları, II. Abdülhamid'in, kuşpalazından ölen küçük kızı Hatice Sultan anısına yaptırdığı, Hamidiye Etfal Hastanesi eczanesi için Yıldız Çini Fabrikası'nda üretilmişti. Bu değerli ilaç kaplarından 103 adedi, 1956 yılında Tıp Fakültesi Ftizyoloji Kürsüsü'nden Doç. Dr. İhsan Rıfat Sabar tarafından 713 liraya satın alınır ve Tıp Tarihi Enstitüsü'ne

İ.Ü. Merkez Bina zemin katta Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı mekânları, 1981

Tıp Tarihi Müzesi, 2- Sergi Salonu, 3- Seminer Salonu, 4-Kürsü Başkanlığı ve sekreterlik, 5-Tevfik Salim Sağlam Kütüphanesi, 6- Neşet Ömer İrdelp Kütüphanesi, 7- Depo, 8- Âkil Muhtar Özden Kütüphanesi, 9 ve 10- Fotoğraf atölyesi, 11-Mutfak, 12-WC

bağışlanır. Süheyl Hoca, Tıp Tarihi Müzesi'ne yapılan bu katkıdan çok memnun olur. 4 Nisan 1956 tarihinde, Tıp Fakültesi Dekanlığı'ndan, Dr. Sabar'a teşekkür edilmesini ve bu tür bağışlara bir örnek olmak üzere gazetelere haber verilmesini rica eder.[7]

Tıp Tarihi Müzesi

Sonraki yıllarda, seminer salonunun yan karşısında, Adli Tıp Kürsüsü'nün bulunduğu koridorun başında yer alan geniş bir mekân, içine asma kat da yaptırılarak vitrinlerle donatılır ve kapısına, Tıp Tarihi Müzesi tabelası asılır. 1970 yılında Adli Tıp Kürsüsü, Çapa'ya taşındıktan sonra, Tıp Tarihi Müzesi'nin yanındaki salon, yağlı boya tablolar için daimi sergi alanı olarak düzenlenir. Duvarlara özellikle Büyükelçi Dr. Hulusi Fuat Tugay tarafından, İstanbul Şehir Kütüphanesi Kurma ve Yaşatma Derneği'ne bağışlanmış olan iki büyük boy yağlıboya tablo ile Şeref Akdik, Feyhaman Duran gibi ünlü ressamların eserleri asılır. Feyhaman Duran'ın en değerli eserleri arasında sayılan Atatürk yağlıboya tablosu da bunlar arasındadır.

Bağış yoluyla edinilen el yazması eserlere, Süheyl Hoca'nın dostu kitapçı Raif Yelkenci kanalıyla satın alınanlar eklenince zengin bir el yazması tıp kitapları koleksiyonu oluşturulur.[8]

Tıp Tarihi Enstitüsü'ndeki bu müze tanındıkça vefat eden hocaların ve kimi ünlü hekimlerin aileleri; diplomalar, belgeler ve kitaplar bağışlar. Bunların en önemlileri; Âkil Muhtar Özden, Tevfik Salim Sağlam ve Neşet Ömer İrdelp'in kütüphaneleri ve kişisel evrakıdır. Bu kütüphanelerin her biri orijinal dolaplarında ayrı ayrı odalara yerleştirilir.

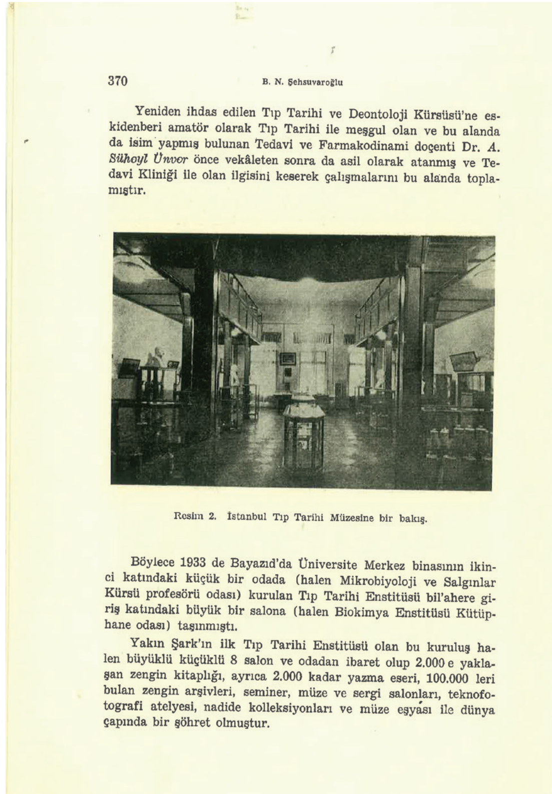
Âkil Muhtar Özden'in kişisel evrakı, defterleri, kimlikleri, madalyaları gibi değerli objeler Tıp Tarihi Müzesi'nde ayrı bir dolapta sergilenir. Aynı zamanda bir ressam olan ve II. Abdülhamid ile Atatürk'ün ölümlerine tanık olan Âkil Muhtar Özden'in bu iki devlet adamını ölüm döşeklerinde gösteren karakalem çizimleri de bunlar arasındadır. Atatürk'ün müdavi hekimlerinden olan Âkil Muhtar Özden'in, Atatürk'ün son hastalığı sırasında tuttuğu günlük mahiyetindeki notlar, Prof. Dr. Bedi N. Şehsuvaroğlu tarafından yayına hazırlanmış, ani vefatı nedeniyle ailesi tarafından, *Atatürk'ün Sağlık Hayatı* (Hürriyet Yayınları, İsanbul 1981) adıyla yayımlanmıştır.

7 *Tıp Tarihi Enstitüsünün Kuruluşu ve İnkişafı*, s. 12; İstanbul Tıp Fakültesi Personel Arşivi, İhsan Rıfat Sabar dosyası.
8 *Tıp Tarihi Enstitüsünün Kuruluşu ve İnkişafı*, s. 13.

Hamidiye Etfal Hastanesi ilaç kapları

Ünlü Ressam Feyhaman Duran'ın, Özden ailesi bireylerine ait yağlıboya tabloları da Âkil Muhtar Özden'in kızı Aliye Haldun Sarhan tarafından bağışlanmıştır. Âkil Muhtar Hoca'ya ait zengin preparat koleksiyonu, fotoğraflar, suluboya tablolar da bu şekilde koleksiyonumuza dâhil olmuştur.

370 B. N. Şehsuvaroğlu

Yeniden ihdas edilen Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü'ne eskidenberi amatör olarak Tıp Tarihi ile meşgul olan ve bu alanda da isim yapmış bulunan Tedavi ve Farmakodinami doçenti Dr. *A. Süheyl Ünver* önce vekâleten sonra da asil olarak atanmış ve Tedavi Kliniği ile olan ilgisini keserek çalışmalarını bu alanda toplamıştır.

Resim 2. İstanbul Tıp Tarihi Müzesine bir bakış.

Böylece 1933 de Bayazıd'da Üniversite Merkez binasının ikinci katındaki küçük bir odada (halen Mikrobiyoloji ve Salgınlar Kürsü profesörü odası) kurulan Tıp Tarihi Enstitüsü bil'ahere giriş katındaki büyük bir salona (halen Biokimya Enstitüsü Kütüphane odası) taşınmıştı.

Yakın Şark'ın ilk Tıp Tarihi Enstitüsü olan bu kuruluş halen büyüklü küçüklü 8 salon ve odadan ibaret olup 2.000 e yaklaşan zengin kitaplığı, ayrıca 2.000 kadar yazma eseri, 100.000 leri bulan zengin arşivleri, seminer, müze ve sergi salonları, teknofotografi atelyesi, nadide kolleksiyonları ve müze eşyası ile dünya çapında bir şöhret olmuştur.

Tıp Tarihi Müzesi, İ.Ü. Merkez Bina. Bedi N. Şehsuvaroğlu: "Memleketimizde Tıp Tarihi ve Deontoloji Öğretimi ve İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü", İ. Ü. Tıp Fakültesi Mecmuası, C. 32 (1970), s. 370.

Tevfik Salim Hoca'nın masası, altın kaplama yazı takımı ve ahşap oymacılığının en güzel örneklerinden sayılan sandalyesi, Tıp Fakültesi'nde ilk radyografilerin çekiminde kullanılan crooks tüpü de müzenin değerli varlıkları arasındadır.

Zamanla müzeye; antik dönemden Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerine ait tıbbi-cerrahi aletler, değerli mikroskoplar, Atatürk'ün müşavir hekimlerinden Dr. Kâmil Berk'in Atatürk'ün son hastalığında kullandığı serum tüpü, Prof. Dr. Lutfü Aksu tarafından Atatürk'ün tahnitinde kullanılan alet, Pasteur'un iç hastalıkları hocası Zoeros Paşa'ya ve Freud'un Dr. İzzettin

Şadan'a yazmış olduğu mektuplar kazandırılır.

Tıp Fakültesi'ne ait çeşitli tarihlerde verilmiş diplomalar, kimlik belgeleri, ilaç yapımında kullanılan mermer havanlar, sterilizasyon aletleri ve etüvler; nazarlıklar, bitkisel drog örnekleri, kan taşları ve şifa tasları gibi folklorik tıp objeleri toplanır.

Tıp Tarihi Müzesi kurucuları, A. Süheyl Ünver ve Bedi N. Şehsuvaroğlu

Prof. Dr. Süheyl Ünver, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'ne gittikten sonra, Bedi N. Şehsuvaroğlu; Tıp Fakültesi'nin kullanımdan düşmüş mühürlerini, hocaların ve tanınmış hekimlerin evrakı ile resimlerini, kliniklerde kullanılmayan tıbbi araç-gereçlerle müzenin zenginleşmesine önemli katkılarda bulunur.

Abdüllatif Suphi Paşa Konağı'nda, 1983-2011

1967 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi resmen iki fakülteye bölünür; İstanbul Tıp Fakültesi ve Cerrahpaşa Tıp Fakültesi. Bu arada, Tıp Tarihi Enstitüsü kurucusu Prof. Dr. A. Süheyl Ünver ile Prof. Dr. Bedi N. Şehsuvaroğlu'nun arası açılır. Süheyl Hoca Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'ni tercih eder. Yeni fakültenin fiilen ayrılması ve Cerrahpaşa'ya taşınması üç yıl sürecektir.

Tıp Tarihi Müzesi, Abdüllatif Suphi Paşa Konağı

Prof. Dr. Süheyl Ünver, 1970 sonlarında İstanbul Tıp Fakültesi'nden ayrılırken; Tıp Tarihi Enstitüsü'nün demirbaşına kayıtlı olan; Feyhaman Duran imzalı tabloların bir kısmını, yaz-

ma eserlerin tamamını, Hamidiye Etfal Hastanesi ilaç kap**larının çoğunu, kütüphan**e kartotekslerini ve ayrıca pek çok tarihi resim ile kimi müze objelerini beraberinde götürür. Çoğu tespit edilip listelenir ve İstanbul Tıp Fakültesi Dekanlığı'na bildirilir.

Nuran İşcan (Yıldırım), 26 Ekim 1970 günü kürsüde Osmanlıca okutmanı olarak çalışmaya başladığında kendisine verilen ilk görev, Süheyl Hoca'nın kısa bir süre önce Cerrahpaşa'ya giderken beraberinde götürdüğü demirbaşları ve kalan kitapları listelemektir. Tespit edilebilen eksikler Dekanlığa bildirilir.

Abdüllatif Suphi Paşa Konağı'nda müzenin tabelası

Prof. Dr. Bedi N. Şehsuvaroğlu'nın 13 Mayıs 1977 tarihinde aniden vefatı üzerine, Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü'ne iki sene Adli Tıp Kürsüsü Başkanı Prof. Dr. Cahit Özen vekâlet eder. Almanya'dan Doç. Dr. Arslan Terzioğlu'nun gelmesiyle kürsü faaliyetleri hareketlenir (1979). Tıp Tarihi Müzesi de Dr. Terzioğlu'nun sorumluluğundadır.

İstanbul Üniversitesi'nde Haziran 1968'de başlayan öğrenci olayları, öğrencilerin sağ ve sol kamplara bölünmesine yol açar ve silahlı çatışmalar başlar. 12 Mart 1971 askerî müdahalesi ardından şiddetlenen çatışmalarda öğrenciler, ana giriş kapısının iki yanındaki iki köşkte bulunan Rektörlük makamını ve ofislerini, sık sık işgal ederler ve çalışmaları sekteye uğratırlar. Bunun üzerine İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Nazım Terzioğlu'nun girişimiyle Fatih-Horhor'daki Abdüllatif Suphi Paşa Konağı satın alınır. Rektörlük ve büroları, tarihî yarım adanın Osmanlı'dan günümüze ulaşan ilk sivil kâgir mimari eseri olan Abdüllatif Suphi Paşa Konağı'na taşınır.

12 Eylül 1980 askeri darbesiyle ordu yönetime el koyunca öğrenci olayları durulur. Rektörlük merkez binaya dönme hazırlıklarına başlar.

1981 yılında yürürlüğe giren YÖK Kanunu ile adı değişen Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı, bu sırada Merkez Bina'nın giriş katında soldan ilk ve

ikinci koridorda dokuz mekâna yayılmıştı. İlk koridorda; Tıp Tarihi Müzesi ile sergi salonu bulunmaktaydı. İkinci koridorda; seminer salonu, yanında anabilim dalı sekreterliği ve başkanlık odası, bitişiğinde Tevfik Salim Sağlam Kütüphanesi, Neşet Ömer İrdelp Kütüphanesi, depo ile koridorun sonunda Âkil Muhtar Özden Kütüphanesi vardı. Fotoğraf atölyesi ise girişin solundaki merdivenin iki yanındaydı. Ayrıca bir mutfak ile tuvaleti vardı.

İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü, Beyazıt'taki Merkez kampüs ana kapısının yanındaki iki köşk yerine, 1924 yılından önce Harbiye Nezareti olarak kullanılmış olan Merkez Bina'nın tamamına yerleşmeye karar verince, Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı'nın Abdüllatif Suphi Paşa Konağı'na taşınması istenir. Boşaltacağı mekânlara Rektörlüğe bağlı birimler yerleşecektir.

1983 sonbaharında başlayan taşınma sırasında, İstanbul Tıp Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Cemalettin Öner'in emriyle depoda yığınlar hâlinde durmakta olan kayıt dışı kitaplar, çuvallara doldurulup SEKA'ya gönderilmek üzere bir kamyona yüklenir. Kitapların SEKA'ya gönderilmekte olduğunu duyan kimi kişiler kamyonun yolunu kesip, şoföre bir miktar para vererek kitapları sahaflara satarlar. Sahaflardan biri, o sırada Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Başkanı olan Prof. Dr. Nil Sarı'yı arayarak kitap çuvallarından söz eder. Dr. Sarı da dekanlık ile temasa geçerek kimi çuvalları satın alır. Satın alınan çuvallardan çıkan eski diplomalar ve tarihî belgeler bugün Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Müzesi'nde sergilenmektedir.

Konu gazetelere intikal eder. Prof. Dr. Bedi N. Şehsuvaroğlu'nun eşi Leyla Şehsuvaroğlu, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'ne başvurarak şikâyetçi olur. Dr. Terzioğlu hakkında soruşturma açılırsa da, bu göstermelik soruşturma aklanma ile son bulur.

Tıp Tarihi Müzesi, Abdüllatif Suphi Paşa Konağı'nın ikinci katına yerleştirilir. İki müze vitrini de üçüncü kattaki anabilim dalı başkanlık odasının yanına konur. Bu müze 1991 yılında "İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Müzesi" adıyla Kültür Bakanlığı müze rehberine girmiştir. Daha sonra Dr. Terzioğlu müzenin adını; "Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver ve Prof. Dr. Bedi N. Şehsuvaroğlu Tıp Tarihi Müzesi" olarak değiştirmiştir.

Tıp Tarihi Müzesi'nin Fatih'e taşındığı yıl, müzeleri ilgilendiren çok önemli bir kanun yürürlüğe girer; 21 Temmuz 1983 tarihli ve 2863 sayılı, "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu". Bu kanunun 26. maddesiyle; bakan-

lıklar, kamu kurum ve kuruluşları, gerçek ve tüzel kişilerle vakıflara, Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan izin almak şartıyla, kendi hizmet konularını veya amaçlarını gerçekleştirmeleri için, her çeşit taşınır kültür varlığını içeren özel müzeler kurma yetkisi verilir.

Tıp Tarihi Müzesi'nde Prof. Dr. Kazım Arısan resim sergisi açılışı, İ. Ü. Merkez Bina. Soldan; Nuran Yıldırım, Kazım Arısan, Bedi N. Şehsuvaroğlu, Aliye Haldun Sarhan, 7 Haziran 1976

Bu kanun ve yönetmelik yürürlüğe girdikten sonra Tıp Tarihi Müzesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan onaylanmaz ve koleksiyon kapsamında kalır. İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Arslan Terzioğlu'nun bu durumdan haberi olmadığı için, Tıp Tarihi Koleksiyonunu, bu düzenlemeye göre müzeye dönüştürmek için hiçbir çaba sarf etmez.

Bu dönemde; Dr. Feridun Frik varisleri tarafından tıbbi malzeme, kuru hacamat, süt sağma aparatı, enjektör gibi tıbbi araçlar yanında Dr. Frik'e ait plaket ve belgeler bağışlanır.

Ecz. Kimyager Naşit Baylav'ın ailesinden satın alınan; yazma eserler, nadir bulunan Arap harfli basılı botanik kitapları koleksiyona katılır. Bu yazma eserlerin bir kısmı taşınırken, Dr. Terzioğlu'nun odasında bulunan ve kilidi çilingir marifetiyle açtırılan bir komodinde bulunmuştur. Hepsi kayıtsız olan bu yazma eserler arasında, 15. yüzyılın tanınmış Osmanlı Hekim Cerrahı Şerefeddin Sabuncuoğlu'nun *Mücerrebname* adlı eserinin olması hepimizi heyecanlandırmıştı.

Tıp Fakültesi Histoloji ve Embriyoloji Anabilim Dalı emekli öğretim üyelerinden Prof. Dr. Türkân Erbengi, 1950-1965 yıllarında aynı anabilim dalında çalışmış olan ünlü Alman Anatom Prof. Dr. Max Clara'nın histolojik preparatlarını bağışlar. Histoloji preparatları, 6 Ekim 1998 tarihinde, Dr. Erbengi'nin yaptırdığı vitrinde sergilenmeye başlanır.

Tıp Tarihi Müzesi, Max Clara preparatları vitrini önünde, sağdan; Abdullah Köşe, Hakan Ertin, Alpertunga Kara, Sadun Kandan, Arslan Terzioğlu, Türkân Erbengi, Arın Namal, Öztan Öncel, Ayşe Nur Gökçe, Bülent Özaltay, Doğan Üvey, 6 Ekim 1998

Dr. Terzioğlu emekli olunca Anabilim Dalı Başkanlığını üstlenen Prof. Dr. Öztan Öncel döneminde, 18 Ocak 2007 tarih ve 26407 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe giren, "Taşınır Mal Yönetmeliği" uyarınca, Tıp Tarihi Müzesi ile anabilim dalının diğer varlıklarının, bu yönetmelikle belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde envanter numaraları yenilenerek sisteme kaydedilmesi gerekirken bu da yapılmaz ve Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı'nın neredeyse bütün varlıkları kayıt dışı kalır.

Abdüllatif Suphi Paşa Konağı'ndan Depoya

2011 yılında Rektör Prof. Dr. Yunus Söylet'in talimatları doğrultusunda, İstanbul Üniversitesi'nde bulunan koleksiyonların Kültür Bakanlığı'ndan onaylı özel müzelere dönüştürülmesi çalışmaları başlar. Bu kapsamda İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Koleksiyonu'nun bulunduğu Abdüllatif Suphi Paşa Konağı'nın restorasyonu ve müze olarak yeniden düzenlenmesi gündeme gelir. Bunun için Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı'nın konaktan taşınması gerekmektedir. O zaman anabilim dalının bütün varlıklarının kayıt dışı olduğu anlaşılır. Üstelik, "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu"

uyarınca kayıtsız tarihi varlıkların taşınması yasaktır.

İ.Ü. Rektörlüğü İdari ve Mali İşler Daire Başkanlığı'nca yapılan "İ.Ü. İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Tıp Tarihi Müzesi ve Kütüphanesi Envanter Uygulaması ve Taşıma İşi" ihalesiyle, anabilim dalındaki, Tıp Tarihi Koleksiyonu, kütüphaneler ve arşiv kayıt altına alınmaya başlanır. Bu kapsamda Tıp Tarihi Koleksiyonu'na, ilerde müze olarak onaylandığında kullanılmak üzere, "İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Müzesi" adı verilir.

1 Haziran 2011 tarihinde Anabilim Dalı Başkanlığına atanmış olan Prof. Dr. Nuran Yıldırım ile Dr. Hakan Ertin'in nezaretinde, kayıt işleri ve envanter çalışması başlar. Abdüllatif Suphi Paşa Konağı'ndaki taşınır kültür varlıkları, çağdaş müzecilik, kütüphanecilik ve arşivcilik yöntemlerine uygun olarak; temizlenir, çeşitli cephelerden fotoğrafları çekilir ve tanımları yapılarak listelenir. Ayrıca depolardan koliler içinde, vaktiyle bağışlanmış olup hiçbir işlem görmemiş, çok sayıda koleksiyon objesi çıkar. Bunlar da aynı işlemlere tabi tutularak kayıt altına alınır. Obje envanter numaraları üretilir ve RFID akıllı etiketleme sistemine tabi tutulur.

Yazma eserler, nadir basma tıp kitaplarının önemli bir bölümü, tarihî önemi haiz fotoğraf albümleri, radyografi albümleri, preparat koleksiyonları ile eski fotoğrafların çoğu dijitalize edilir. Depolarda çuvallar içinde bulunan kitaplar ve süreli yayınlar tasnif edilir. Böylece müzelik obje sayısı yaklaşık 3.500'e yükselir. Ayrıca; 241 adet el yazması eser, 974 adet Tıp Fakültesi Eczacı Mektebi talebe dosyası, harem ağalarına ait 43 defter ve pek çok tarihî fotoğraf da müze kapsamına alınır.

El yazması eserlerin en değerlisi 1465 tarihinde ünlü Osmanlı hekim cerrahı Şerefeddin Sabuncuoğlu tarafından yazılmış olan, *Cerrahiyetü'l-Haniye*'dir. Cerrahi hastalıklar ile uygulamaların anlatıldığı bu eserde ameliyatlar, minyatür tekniği ile çizilmiş resimlerle gösterilmiştir.

Başka Birimlere Verilen Tablolar

İstanbul Tıp Fakültesi Koleksiyonu'nun en değerli parçası, tanınmış ressamlarımızdan Nazmi Ziya Güran imzalı, Atatürk'ün yağlıboya boy tablosudur. Atatürk'ün sağlığında, 1341/1925 yılında yapılmış olan, 200x120 cm ebadındaki tablonun Atatürk'ü gerçek boyuyla betimlediği düşünülmektedir. Ekspertizlerin değer biçmede zorlandığı bu çok değerli tablonun ilginç bir

öyküsü vardır.

Prof. Dr. Nuran Yıldırım, bir gün Dr. Terzioğlu'nun istediği bir kitabı ararken, kitaplığın en üstünde rulo şeklinde bir bez görür. Merak edip baktığında Atatürk'ün tam boy yağlıboya resmiyle karşılaşır. Altında Arap harfleriyle yazılı Nazmi Ziya imzasını ve 1341 tarihini görünce sevinçle kucaklayıp Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Arslan Terzioğlu'nun makamına koşar. Bu çok önemli tablonun ressamını ve 1925 yılında yapıldığını söyleyip Dr. Terzioğlu'na teslim eder. Kısa bir süre sonra Dr. Terzioğlu bu tablo ile birlikte A. Guftel (?) imzalı 1848 tarihli "İstanbul" konulu yağlıboya tablo (75x105 cm) ve Abdullah Çizgen imzalı, "Topkapı Sarayından" konulu yağlıboya tabloyu (58x72 cm), o yıllarda İstanbul Tıp Fakültesi Dekanlığını yürütmekte olan Prof. Dr. Cemalettin Öner'e verir. Atatürk tablosu Dekanlık tarafından çerçevelenip Hulusi Behçet Kütüphanesi ile aynı binada bulunan Kemal Atay Amfisi'ne, diğer iki tablo ise İstanbul Tıp Fakültesi Dekanlık makamı duvarına asılır.

Prof. Dr. Nuran Yıldırım'ın, anabilim dalı başkanlığını üstlendiği 2011 yılında, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı onarım nedeniyle Abdüllatif Suphi Paşa Konağı'ndan, İstanbul Tıp Fakültesi'nin Çapa yerleşkesindeki Hulusi Behçet Kütüphanesi'ne taşınır. Dr. Yıldırım'ın ilk işi Kemal Atay Amfisi'ne bakmak olur. Tablo yerinde yoktur. Hemen Dekan Prof. Dr. Bilgin Saydam'dan randevu alır ve tabloyu sorar. Dekan böyle bir tablodan haberi olmadığını fakat aratacağını söyler.

Dr. Yıldırım 2012 yılında bir gün doktora öğrencilerine vize sınavı yapacaktır, fakat yer bulamaz. Tıp Fakültesi öğrencilerin ders çalıştığı yerde boş masa olup olmadığına bakmak için kütüphanenin orta salonuna girdiğinde duvarda Nazmi Ziya'nın Atatürk tablosunu görür. Derhal Hulusi Behçet Kütüphanesi Müdürü Perihan Hanım'a gidip tablo hakkında bilgi alır. Tablo, senelerce önce Dekanlık tarafından gönderilmiş ve Perihan Hanım'a zimmetlenmiştir. Dr. Yıldırım Dekan Prof. Dr. Bilgin Saydam'a durumu anlatır ve makamındaki iki tablo ile birlikte bu üç tablonun anabilim dalına iade edilmesini ister. Bu talebi olumlu karşılanır. İlgililere haber verilir. Ekspertize inceletilen tabloların orijinal oldukları belgelenir ve Prof. Dr. Nuran Yıldırım'a zimmetlenerek, sıkı güvenlik önlemleriyle Tıp Tarihi Koleksiyonu'nun bulunduğu depoya götürülür.

Prof. Dr. Arslan Terzioğlu'nun Rektör Prof. Dr. Bülent Berkarda'ya verdiği ve rektörlüğü boyunca makamında duran, Âkil Muhtar Özden'in ünlü tavşan

İstanbul Tıp Fakültesi Dekanlığındaki İstanbul manzaralı tablo geri alınırken. Soldan; Av. Enver Kibiroğlu, Tıp Fakültesi Genel Sekreteri Ekrem Aydın, Dekan Bilgin Saydam, Dekan Yardımcısı Ateş Kadıoğlu, Hakan Ertin, Nuran Yıldırım, 11 Ocak 2012

diseksiyonu tablosu ise Dr. Berkarda tarafından rektörlüğü bitince Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı'na gönderilir. Günümüzde Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Müzesi'nde sergilenmektedir.

Çok değerli kültür varlıklarına sahip olan, İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Koleksiyonu, hâlâ bir depoda, uygun bir mekânda müzeye dönüşeceği günü beklemektedir.

KAYNAKLAR

1. Bilgil, Turhan. "Türkiye'de Bir Tane Tıp Tarihi Müzesi Var. Atatürk'ün Hastalığında Kullanılan Aletler İle Pasifik'teki Yerlilerin Küçülttüğü İnsan Kafatası İlgi Topluyor". *Tecüman Gazetesi*, 2 Kasım 1976.
2. Cenani, Nükhet. "İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü ve Geçmişe Yolculuk". *Türkiye Klinikleri J. Med. Ethics*, 16 (2008), s. 49-52.
3. "İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Müzesi". *Spatula,* sayı 12 (1991), s. 12-15.
4. Şehsuvaroğlu, Bedi N. "Memleketimizde Tıp Tarihi ve Deontoloji Öğretimi ve İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü". İÜ Tıp Fakültesi Mecmuası, cilt 32 (1970), s. 368-375.

5. Şehsuvaroğlu, Bedi N. *Tıbbi Deontoloji Dersleri*, cilt I. İstanbul 1975.
6. Terzioğlu, Arslan. "Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane ile Ahmed Fethi Paşa ve Abdüllatif Suphi Paşa Döneminden Bugünkü İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Müzesine Kadar Bizde Müzeciliğin Gelişmesine Kısa Bir Bakış". *Türk Tıp Tarihi Yıllığı, Acta Turcica Historiae Medicinae* VII. İstanbul (2000), s. 9-20.
7. *Tıp Tarihi Enstitüsünün Kuruluşu ve İnkişafı*. TEN Tıp ve Eczacılık Neşriyatı 1, İstanbul 1962.
8. Uslu, Saadet. "Tıbbın 160 Yıllık Tarihi". *Cumhuriyet Gazetesi*. 26 Mayıs 2000.

BAKIRKÖY RUH VE SİNİR HASTALIKLARI HASTANESİ MÜZESİ KOLEKSİYONU

Fulya Kardeş[1]

Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Müzesi, 1924 yılından beri faaliyet gösteren Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nin psikiyatri, nöroloji ve nöroşirurji alanlarındaki öncülüğünü gözler önüne seren, kültürel mirasının toplandığı, korunduğu ve kamusal alanla paylaşıldığı bir kurum müzesidir.

Hastane 84 metrekarelik müzesi aracılığıyla, kuruluşundan günümüze, tarihinden kesitleri toplumla paylaşmaktadır. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Müzesi; hastane yönetimi, Ruh Hastaları Readaptasyon Derneği ve YTÜ Müzecilik Yüksek Lisans Programı'nın ortak çalışması ile yine hastanede bulunan eski PTT binasında 26 Haziran 2008'de ziyarete açılmıştır.

Üsküdar'daki Atik Valide Külliyesi'nde yer alan Toptaşı Bimârhanesi'nden Reşadiye Kışlası arazisine taşınan hastane 1924 yılından beri Bakırköy'de faaliyet göstermektedir. Dönemin cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, başbakanı İsmet İnönü ve sağlık bakanı Refik Saydam'ın onayı ile 1924 yılında başlayan taşınma süreci 15 Haziran 1927'de tamamlandı ve Toptaşı Bimârhanesi kapatıldı. Adı İstanbul Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastanesi olarak değiştirildi Reşadiye Kışlası arazisinde hizmet vermeye başladı.

Hastane'nin tarihi Bakırköy'ün tarihinin önemli bir parçasını oluşturur. Bakırköy'e taşınmasından günümüze kadar ruh ve sinir hastalıkları alanında bütün Türkiye'ye hizmet vermekte olan hastane, sahasında önemli bir boşluğu dolduran köklü bir sağlık kurumudur. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Cumhuriyet döneminin en büyük ruh ve sinir hastalıkları hastanesi olmakla birlikte, ruh sağlığı ve hastalıkları konusunda değerli hizmetler

1 Müze uzmanı, fulyakardes@yahoo.com.tr.

vermiş, çok sayıda uzman ve bilim adamının yetiştirilmesini sağlamıştır.

Müze koleksiyonu, Toptaşı Bimarhanesi ve hastanenin Bakırköy'de tekrar kuruluşundan bugüne kadarki zaman dilimine ait tarihî ve kültürel değerini yansıtan her türlü bilgi, belge ve nesneyi kapsamaktadır. Bu sebeple hastanenin sahip olduğu kültürel miras, Toptaşı'na yani "bimarhane" dönemine kadar gitmektedir. Hastanenin arşivinde bulunan bu döneme ait hasta dosyalarının birkaçı müzede sergilenmektedir. Bunların dışında, koleksiyonun neredeyse tamamı Cumhuriyet dönemine aittir. Müze koleksiyonu hastanede görev yapmış kişilerin şahsi eşyaları, hizmet alanlar için kullanılan tıbbi malzeme, çeşitli tıbbi cihaz ve ürünler, hastanenin yönetimi, işleyişi ve faaliyetlerine ilişkin kurumsal malzemeler, hastanenin tıbbi faaliyetleri ve personeli ile ilgili basılı kaynaklar (kitaplar, reçeteler, gazete kupürleri, afişler, bilimsel program kitapçıkları) ile görsel ve işitsel malzemeden meydana gelmektedir.

Müzede, hastanenin tarihî gelişimi onar yıllık dönemler hâlinde, kronolojik olarak sunulmaktadır. İlk kısımda hastanenin kuruluşu ve kurucusu Mazhar Osman'ın (Uzman) hayatı ve çalışmalarına dair bilgi ve belgeler sunulmaktadır. Ord. Prof. Dr. Mazhar Osman'ın kitapları (*Akıl Hastalıkları, Tababet-i Ruhiye, İstanbul Seririyatı*), cübbesi, reçetesi, hokka takımı, eldiveni, kravatı ve traş takımı da burada sergilenenler arasındadır.

Hastane 1930'lu yılların sonunda, her biri büyük klinik kabul edilebilecek 40 servis ile hizmet vermekteydi. 1933 yılında yapılan "Üniversite Reformu" sonrasında Üniversite'nin Nöroloji ve Psikiyatri Kürsüsü, Haydarpaşa Tıp Fakültesi'nden Bakırköy'e taşındı ve 1955 yılında Çapa'daki yeni binasına geçene kadar burada kaldı. Bu yıllara ait malzemenin sergilendiği bölümde, hastanenin 1930'lardaki kurumsallaşmasına yönelik bilgiler verilmekte, kuruma staja gelen akliye ve asabiye öğrencilerinin kürsü başkanı Mazhar Osman'la birlikte çekildikleri fotoğraflar bulunmaktadır. Bölümün en dikkat çekici kısmı hastanede ilk defa 1934 yılında yapılan beyin cerrahisi operasyonuna ait malzemelerin sergilendiği bölümdür. Ayrıca burada Mazhar Osman'ın akliye, asabiye ve beyin cerrahisi alanlarında eğitim alması için yurtdışına gönderdiği, daha sonra her biri tıpta önemli çalışmalara imza atacak hekimlere ait görseller de bulunmaktadır.

Müzede sergilenen beyin cerrahisi (nöröşirurji) tarihine ışık tutması bakımından da önemli yeri olan ameliyat defterleri, Dr. Hami Dilek'in Bakırköy

yıllarına (1932-1949) aittir. Bunlar Dr. Hami Dilek'in tuttuğu 200 ameliyatla ait notlar ve bilgilerin yanı sıra vakalarla ilgili renkli kuru kalemlerle çizilmiş detaylı resimleri de içermektedir. Bu notlar ve çizimlerde cerrahi yaklaşım şekli ve elde edilen sonuçlar özenle anlatılmıştır. Bunlarda ayrıca 1934 yılına ait Umumi Cerrahi ve Nöroşirurji İstâtistikleri genel ameliyat dökümü ve çeşitleri de mevcuttur. Defterlerde, aralarda kesintiye uğrasa da, 1935 ile 1947 yılları arasında yapılan ameliyat kayıtları bulunmaktadır. Bunları üç grupta incelemek mümkündür:

1) 4.1.1935-28.12.1938

2) 25.1.1939-26.12.1942

3) 19.1.1943-9.4.1947

Türkiye'de toplum temelli ruh sağlığı hizmetleri ve programlı rehabilitasyon çalışmaları gibi önemli hizmetler ilk defa Bakırköy'de hayata geçirilmiştir. Mazhar Osman'ın başhekimliğinden bu döneme kadar rehabilitasyon çalışmaları yapılmışsa da bunlar 1960'lardan itibaren programlı ve eğitim alan hemşirelerce yürütülmüştür. Müzede, rehabilitasyon atölyelerine dair fotoğraflar ve hastaların kullandığı müzik aletleri (rebab, keman, def) de sergilenmektedir. Bu bölümde ve devamında sergilenen hasta dosyaları bize hastanenin adının 1970'den sonra sıkça değiştiğini de göstermektedir. Bu buradaki hasta dosyalarında hizmet alan kişiler hakkında ayrıntılı bilgi bulunmaktadır: Hastanın adı, geldiği yer, mesleği, ailesi ve sağlık durumu vb.

Psikiyatri müzelerinde en çok sergilenen ve ziyaretçilerin en çok ilgisini çeken eserler deli gömleği ve kemeri, elektroşok aleti, refleks çekicidir. Müzede Dr. Faruk Bayülkem'in 1960 ve 70'lerde kullandığı EKT cihazı, şırıngası, refleks çekici ile hareketli hastaları ayaktan, bilekten ve göğüsten tespite almaya yarayan (kendisine ve çevresine zarar vermemesi için) Tespit Gömleği ve kemerleri (halk arasında deli gömleği diye tabir edilen) görülmektedir.

Müzede ayrıca 1970'li yıllardan bugüne kadar hastanenin yataklı hasta eczanesi bölümünün etiketleri ve içlerindeki formülleri ile muhafaza edilmiş olan ilaç hammaddelerinin bulunduğu şişeler, hassas terazi ve vezinler, reçetelerle birlikte sergilenmektedir. Bunlar ziyaretçilere ilaçların hazırlanmasına ilişkin kanıtlar sunmaktadır.

Müzede ayrıca kurumda kullanılmış farklı modellerde alet ve cihazlardan

örnekler de sergilenmektedir. Bunlar arasında 1980'lere kadar kullanılmış, aynası ve dışarıdan ışık kaynağı olan monoküler tipi laboratuvar mikroskobu, 1950'li yılların öncesinde kullanılan 'Reichert' marka mikroskop oküler parçası ile patalojik preslerin film çekim makinesi ve E. Leitz, Wetzlar marka binoküler mikroskop başlığı ve parçaları bulunmaktadır. Prof. Schioetz'un tonometre seti Ord. Prof. Dr. Mazhar Osman dönemine aittir ve kendisi tarafından kullanılmıştır.

Ayrıca ziyaretçilerin hastanede çekilmiş eski Türk filmlerinden parçalar ile 1966 yılında hastanenin tanıtımı için hazırlanmış kısa filmi seyretmeleri de mümkündür.

Müzede mekanın yetersizliği sebebiyle 1990 ve sonrası kurumsal gelişmelere ait yalnızca pano bilgileri mevcuttur. Müze deposunda, sergilenenlerin oldukça fazlası bulunmaktadır. Bakırköy'e ve Türk tıp tarihine damgasını vuran hastanenin daha geniş bir müze binasıyla hizmet etmesi, sahip olduğu birikimi kamuyla paylaşılmasını mümkün olacaktır.

KIYMETLİ HAZİNEMİZ
AKLIMIZDIR
1960'LI ve 1970'Lİ YILLAR

CERRAHPAŞA TIP FAKÜLTESİ TIP TARİHİ MÜZESİ KÜTÜPHANESİ EL YAZMASI KOLEKSİYONU

Fatma Meliha Şen[1]

Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Müzesi'nin kurulması ile birlikte müzeye bağlı bir nadir eserler kütüphanesi oluşturulmuştur. Kütüphanede el yazmalarının yanı sıra Prof. Dr. Nil Sarı tarafından toplanan Osmanlıca matbu tıp kitapları koleksiyonu ve 19. yüzyılda ile 20. yüzyılın başlarında yayımlanmış İngilizce, Fransızca, Almanca tıp kitapları da yer almaktadır. Böylece Cerrahpaşa Tıp Tarihi Müzesi Kütüphanesi'nde el yazmaları ile Türkçe ve diğer dillerde basılmış binlerce kitap bir araya getirilmiştir.

El yazmaları koleksiyonu Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Kürsüsü'nün kurulmasıyla ortaya çıkmaya başlar. Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver ve Prof. Dr. Bedii Şehsüvaroğlu'nun teşebbüsleriyle bir araya getirilmiş olan el yazmalarının bir kısmı 1970 tarihinde kürsünün kurucu başkanı Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver tarafından Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü'ne taşınmıştır. Koleksiyon 1983 yılından itibaren Prof. Dr. Nil Sarı'nın anabilim dalı başkanı olmasıyla gelişmeye başlamış ve hocamızın şahsi gayretleriyle çoğu satın alınan, bazıları bağışlanan, bir kısmı ise bağışlanan koleksiyonların arasından çıkan yazmalarla zenginleşmeye devam etmiştir. Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı'nda bulunan yazma eserler 2007 yılından sonra emniyet altına alınmak için Tıp Tarihi Müzesi Kütüphanesi'ne nakledilmiştir. Son sayıma göre koleksiyonda 812 adet el yazması eser bulunmaktadır. Bu eserlerin içinde klasik İslam tıbbının önemli kaynakları olan müellifi bilinen eserler yanında çeşitli tıbbi bilgilerin kaydedildiği ve çoğunlukla kimin tarafından ve nerede kopya edildiği bilinmeyen

1 Dr., İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, fmsen@istanbul.edu.tr.

mecmualar da bulunmaktadır. Ayrıca yine tıp konusunda yazılmış küçük kitaplar olarak tarif edebileceğimiz risaleler, tercümeler, tıbbiye talebelerinin tez ve makaleleri ile çeşitli ders notları ve tıbbi raporlar da mevcuttur. Burada Cerrahpaşa Tıp Tarihi Müzesi koleksiyonunda bulunan tıbbi eserlerin dikkat çeken örnekleri tanıtılacaktır. Öncelikle müellifi bilinen önemli ve tıp tarihi literatüründe önemli yeri bulunan eserler kronojik olarak tanıtılacak daha sonra mecmualar ve diğer el yazmalarına yer verilecektir.

Cerrahpaşa Tıp Tarihi Müzesi el yazmalarının büyük kısmını tıbbi eserler teşkil eder. Bunları tasnif etmemiz gerekirse öncelikle klasik İslam tıbbının önemli eserlerinin kopyalarından başlamalıyız ki ilk sırada Tıbb-ı Nebevî adı altında toplanan eserlerin zikredilmesi gerekir. Tıbb-ı Nebevî tabiri, *"Hastalıkların tedavisi ve sağlığın korunması hakkında Resûl-i Ekrem'den nakledilen hadislerle bunlara dair literatürü ifade eder."*[2] Bu sahada çok sayıda kitap kaleme alınmıştır fakat Ebû Nu'aym (ö. 430/1038) ve İbn el-Kayyım el-Cevziyye (ö. 751/1350)'nin eserleri en tanınmışlarıdır.[3] Tıbb-ı Nebevî'ye dair eser yazanlardan biri de Celâleddîn Suyûtî'dir (848/1445-

Celâleddîn Suyûtî, *Tıbb-ı Nebevî,* Y.115/515/126.

2 Ayhan Tekineş, "Tıbb-ı Nebevi", *DİA*, c. 41, İstanbul 2012, s. 85.
3 Jalalu'd-Din Abd'ur-Rahman As-Suyuti, *As-Suyuti's Medicine of the Prophet, may Allah bless him and grant him peace*, London, Ta-Ha Publishers, 1994, s. v.

911/1505). Cerrahpaşa Tıp Tarihi Müzesi el yazmaları arasında Suyûtî'nin *Tıbb-ı Nebevî* adlı eserinin 993/1585-6 tarihinde istinsah edilmiş bir kopyası bulunmaktadır (No. Y. 115/515/126). Müstensihi Mehmed b. el-Hacc en-Nablusî olan nüsha miklepli, baskı şemseli cilt içindedir.

İslam tıbbının en önemli isimlerinden olan İbn Sînâ (ö. 428/1037) Buhara yakınlarındaki Afşina kasabasında dünyaya geldi. Küçük yaştan itibaren öğrenmeye olan ilgisi sebebiyle kısa zamanda mesafe kaydetmiş; on yaşında hafız olmuş; astronomi, fıkıh, mantık, felsefe, kelam dersleri almış ve bu konularda çeşitli eserler yazmıştır. Onun tıbbi eserleri içinde hem Doğu hem Batı dünyasında en tanınmışı *el-Kânûn fi't-Tıbb*'dır.[4] İbn Sînâ kendisine kadar ulaşmış Helenistik, Bizans ve Süryânî tıp literatürünü sistemleştirmiş ve kendi bilgi, görgüsünü de katarak eserini yazmıştır. Cerrahpaşa Tıp Tarihi Müzesi el yazmaları arasında *Kanûn*'un yedinci fennine ait bir parçanın kopyası bulunmaktadır: *el-Fennü's-sâbi fî Zîneti'l-makâleti'l-ulâ fî Ahvâli'ş-şi'r*. Fenler Kanûn'un üçüncü kitabında bulunmaktadır. Bu nüsha Hacı Hasan b. Mustafa Efendi tarafından 1242/1826-7 tarihinde kopya edilmiştir. Koleksiyonda 902/453 numarada kayıtlı olan kitap şemseli ve köşebentli deri cilt içinde muhafaza edilmektedir ve 114 yapraktır. Zagrep'te düzenlenen XI. Tıp Tarihi Kongresi'nde Zagrep Üniversitesi profesörlerinden Thaller tarafından Süheyl Ünver'e hediye edilmiştir (Eylül 1938).

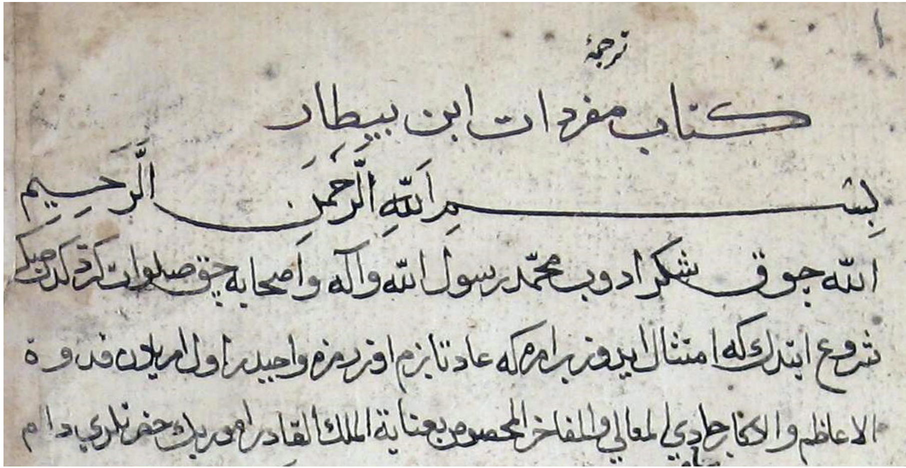

İbn Sînâ, *el-Kânûn*, Y. 402/902/453.

Endülüslü botanikçi İbnü'l-Baytâr (ö. 646/1248) basit ilaçlarla besin değeri taşıyan bitki türleri hakkında *Kitâbü'l-c*âmî li-müfredâti'l-edviye ve'l-agziye adlı Ortaçağ'ın en önemli botanik-farmakoloji kitabının yazarıdır. İbnü'l-Baytâr Makedonya ve bazı Ege adaları da dâhil olmak üzere bütün Akdeniz

4 İbn-i Sînâ, *el-Kânûn fi't-Tıbb*, Birinci Kitap, Çeviren Prof. Dr. Esin Kahya, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2014, s. XXXVII.

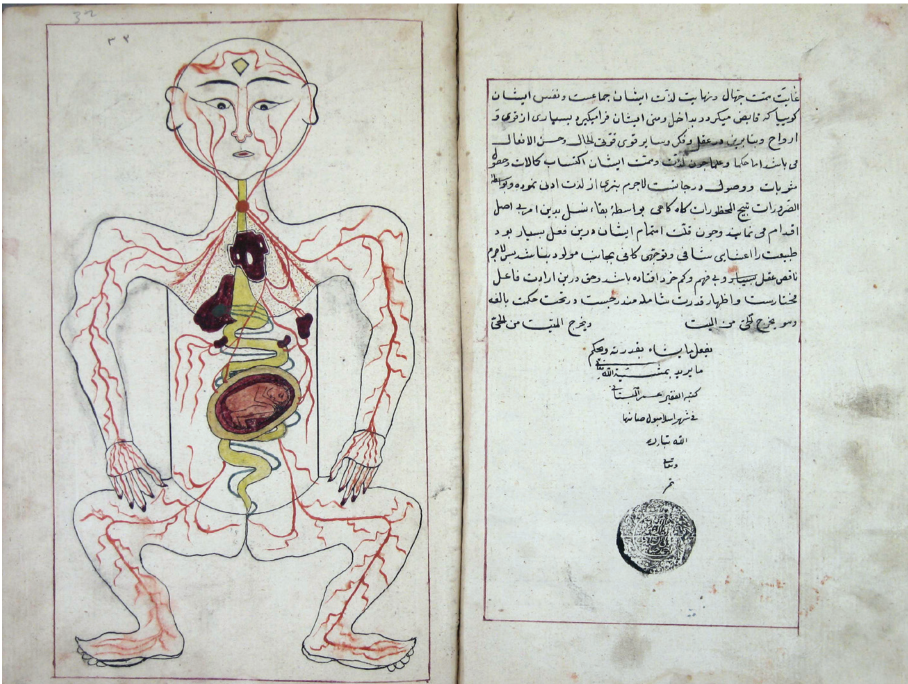
havzası ile Ortadoğu'nun büyük kısmını ve Anadolu'yu gezmiş topladığı bilgileri kitap hâline getirip eserini Eyyûbî hükümdarı el-Melikü's-Sâlih Eyyûb'a takdim etmiştir (640-646/1242-1248).[5] Cerrahpaşa el yazmaları arasında bu eserin Türkçe tercümesi bulunmaktadır. Giriş kısmındaki kısa dua cümlelerinden sonra mütercim "Şöyle işâret olundı ki Müfredât-ı İbn Baytâr musannif tertîbi üzerine Türkî dilce tercüme olına."[6] ifadeleriyle eserin sıralamasını değiştirmediğini, aslına sadık kaldığını açıklamakta, fakat kendi ismini yazmamaktadır. Yine son kısım eksik olduğundan nüshanın tercüme ya da istinsah tarihini de tespit etmek mümkün değildir. Sadece bazı yapraklarının yıpranmadan dolayı tekrar yazılarak eskisinin yerine yerleştirilmesi ve kabartma şemseli eski cildinin de çok yıpranmış olması dolayısıyla çok okunduğunu ve tamir gördüğünü söyleyebiliriz. Kitapta varak yerine sayfa numaraları gösterilmiş ve eser 413 numaralı sayfada Arap alfabesinin son harfi (y) ile başlayan maddelerle bitmektedir.

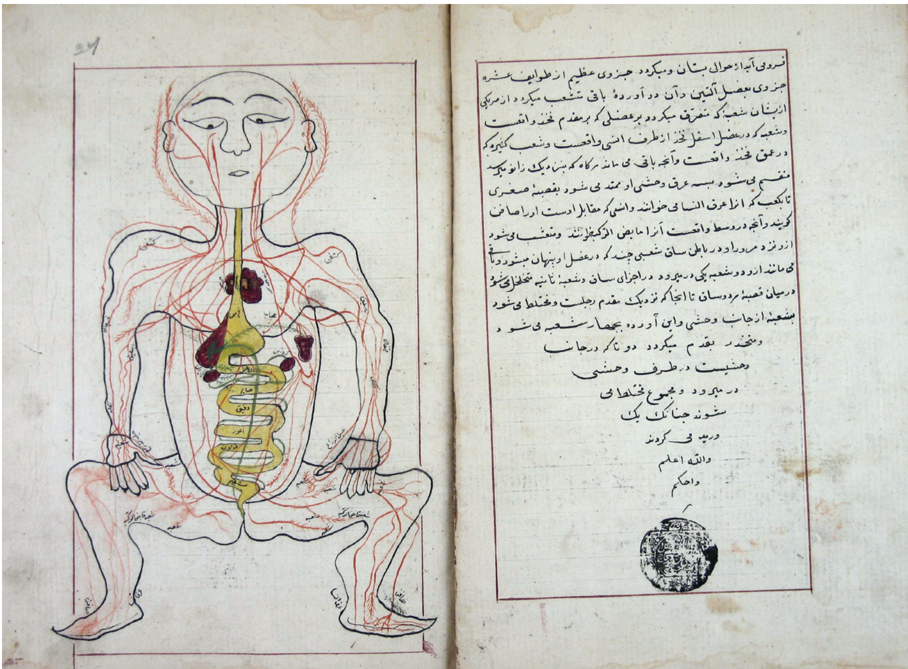

ترجمه
كتاب مفردات ابن بيطار
بسم الله الرحمن الرحيم

Terceme-i Kitâb-ı Müfredât-ı İbn Baytar, Y 533/1033/599.

Müzenin en dikkat çekici yazma eserlerinden birisi Mansur b. Muhammed b. Ahmed b. Yûsuf b. İlyas'ın *Kitâbu Teşrihü'l-Ebdân min et-Tıb* isimli eseridir. Müellifi hakkında çok fazla bilgi bulunmayan kitap 1386'da tamamlanmış ve Timur'un torununa ithaf edilmiştir. Resimli bir anatomi kitabı olan eserin dili Farsça'dır. Yazarın genellikle Arapça tıp terimlerinin yerine Farsçalarını tercih etmiş olması metnin dili üzerinde çeşitli incelemelerin yapılmasına sebep olmuştur.[7] Kitabın ilk kısmı beş bölümden meydana gelir:

5 Mahmut Kaya, 'el-Müfredât", DİA, c. 31, İstanbul 2006, s. 505.
6 Tercüme-i Kitâb-ı Müfredât-ı İbn Baytâr, Cerrahpaşa Tıp Tarihi Müzesi Kütüphanesi, Y. 533, vr. 1b.
7 Mansur b. Muhammed b. Ahmed, *Kitâb-ı Teşrîhü'l-Ebdân mine't-Tıbb,* 2. Bs., yayıma hazırlayanlar

Mansur b. Muhammed b. Ahmed b. Yûsuf b. İlyas, *Kitâbu Teşrihü'l-Ebdân min et-Tıb*, Y. 672/1172/17.

Kemiklerin, sinirlerin, kasların, toplardamarların ve atardamarların anatomisi. İkinci kısımda ise "mürekkep organlar" anlatılmaktadır. Kitapta bulunun resimler eserin daha önemli hâle gelmesine yol açmıştır. Cerrahpaşa el yazmaları koleksiyonunda bulunan bir nüshası Y. 672/1172/17 numarada kayıtlıdır. Emirzâde Pîr Muhammed Bahadır Han yazılan nüsha tarihsizdir ve müstensihinin Ömer Elbistânî olduğu kaydedilmiştir.

Asıl adı Celâleddîn Hızır olan ve Anadolu'nun İbn Sînâ'sı diye tanınan Hacı Paşa (ö. 827/1424 [?]) Kahire'deki Şeyhûniyye Medresesi hocalarından Ekmeleddin el-Bârbetî'nin talebesi olmuş; Molla Fenârî, şair Ahmedî, Bedreddin Simâvî ve Müeyyed b. Abdülmü'min gibi Anadolu'dan Mısır'a tahsil için gidenlere yardımcı olmuştur. Ders arkadaşlarından birisi de Seyyid Şerîf el-Cürcânî'dir. Hacı Paşa Kahire'deki öğrenciliği sırasında hastalanınca tıpla meşgul olmuş ve dinî tahsilinin yanında tıp kitapları okumaya başlamış ayrıca Cemâleddin İbnü'ş-Şevbekî gibi hekimlerin bilgi ve tecrübelerinden istifade etmiştir. Bu çalışmalarının sonucu olarak el-Melikü'l-Mansûr Kalavun Bîmâristânı'nda tabiplik yapmaya başlamıştır. Daha sonra Anadolu'ya dönen Hacı Paşa eserlerinin önemli kısmını tıp sahasında vermiştir: *et-Te'âlîm*

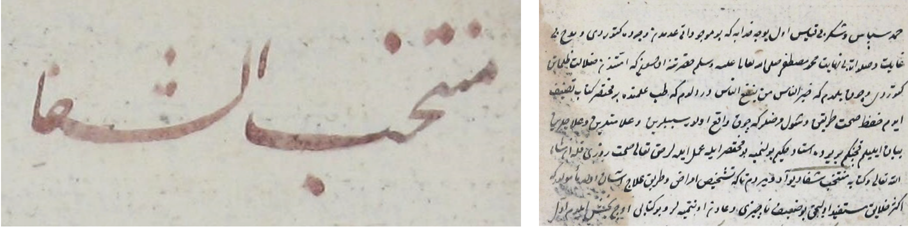

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي خلق الانسان في احسن التقويم

Hacı Paşa, *Teshîl*, Y. 179/579/201

Esin Kahya, Betül Bilgen, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2008, s. 6-7.

fî ʿİlmi't-tıb, el-Ferîde fî Zikri'l-agziyeti'l-müfîde, Şifâü'l-eskâm ve Devâ'ü'l-âlâm (Şifâ-yı Hacı Paşa, Kânûn-ı Hacı Paşa), el-Usûlü'l-hamse, Kitâbü's-saʿâde ve'l-ikbâl, Müntehab-ı Şifâ, Teshîl, Mecmaʿu'l-envâr fî Cemîʿi'l-esrâr.[8] Cerrahpaşa'da Hacı Paşa'nın dördü *Teshîl*, ikisi *Müntehâb-ı Şifâ* olmak üzere altı eserinin nüshaları bulunmaktadır. *Teshîl*'in en eski tarihli olanı 1062/1651-2 tarihinde, Bosnalı Ömer b. Mehmed tarafından kopya edilmiştir.

Hacı Paşa'nın bir diğer eseri *Müntehab-ı Şifâ*'nın eski tarihli bir nüshası (1087/1676-7) Y. 175/575/197 numarada kayıtlıdır.

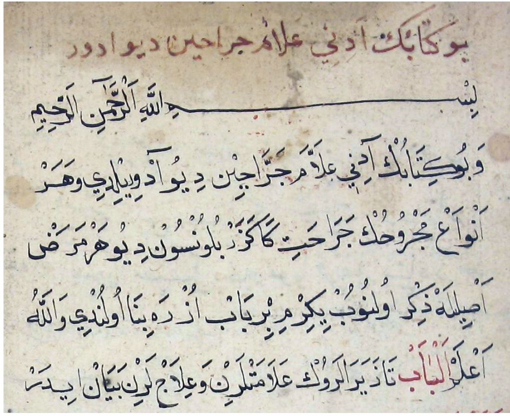
Hacı Paşa, *Müntehab-ı Şifâ*, No. Y 175/575/197.

Cerrahpaşa el yazmalarının en eski tarihli kopyalarından birisi İbrâhim b. Abdullah'ın (911/ 1505'de sağ) *Alâ'im-i Cerrâhîn* isimli eseridir. Müellif hakkında bilgi bulunmamakla birlikte saray cerrahlarından olduğu tahmin edilmektedir. İbranice ve Süryanice de bilen yazar Eski hekimlerin kitaplarından faydalanmış, kendi tecrübelerini de ekleyerek devrin cerrahi anlayışına göre yazdığı eserinde kırık çıkıklar, deri hastalıkları, apseler, tümörler ile bunların tedavilerinden bahsetmektedir. O zaman "frenk uyuzu" adı verilen frengi hastalığından ilk bahseden kitap olarak tanınmış olan *Alâ'im-i Cerrâhîn*'in tespit edilebilen altı nüshasından biri Cerrahpaşa Tıp Tarihi Müzesi'ndedir. Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu no. 568'den[9] sonra en eski tarihli kopyadır. 953/1546-7 tarihinde istinsah edilmiştir ve ebru kaplı cilt içindedir.

Hicri 9., miladi 15. yüzyılda yaşadığı anlaşılan ve İbn Şerîf adıyla tanınan Ali Çelebi et-Tabîb'in hayatı hakkında bilgi yoktur, fakat eserinde hayatı boyunca tıp ile uğraştığını kendisi ifade eder. Ayrıca Bursa Dârüşşifâsı'na hekim olduğu tahmin edilmektedir. Tıp üzerine *Yâdigâr fi't-Tıb* isimli eserinin yazıldığı tarih ve ithaf edildiği kişi hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar eserin Fatih devrinde yazıldığını, bazıları Karatimurtaş

8 Cemil Akpınar, "Hacı Paşa", DİA, c. 14, istanbul 1996, s. 492-496.

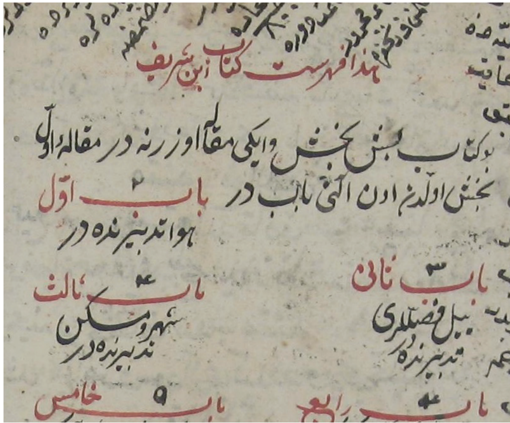
9 *Osmanlı Tıbbi Bilimler Literatürü Tarihi = History of the Literature of Medical Sciences During the Ottoman Period*, c. I, hazırlayanlar Ekmeleddin İhsanoğlu, Ramazan Şeşen, M. Serdar Bekar, Gülcan Gündüz, Veysel Bulut, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul, 2008, s. 95-96.

İbrâhim b. Abdullah, *Alâ'im-i Cerrâhîn,* No. Y114/514/125.

Paşazâde Umur Bey'e takdim edildiğini kaydederler. İbn Sinâ ve İbnü'l-Baytâr'ın eserlerinden faydalanarak yazılan kitap beş fasıldır.[10] Eser Latin harfleriyle yayımlanmıştır.[11]

Cerrahpaşa'da *Yâdigâr-ı İbn Şerîf* in metnin tamamını ya da çeşitli parçalarının kaydedildiği altı nüshası mevcuttur. Bunların ikisin zikretmek gerekir. Y.154/554/171 numarada kayıtlı nüsha her ne kadar baş ve son kısımları eksik de olsa telifine yakın bir tarihte kopya edilmiş olmalıdır. Yaprakları çok yıpranmış eserde rutubet izleri de görenmektedir.

İbn Şerîf, *Yâdigâr*, No. Y. 154/554/171.

İkinci *Yâdigâr* nüshası Y. 269/669/311 numaradadır ve 973/1565-6 tarihinde istinsah edilmiştir.

Osmanlı dönemi tabiplerinin en tanınmışlarından olan Nidâî (ö. 975/1567'den sonra) çok sayıda tıp eseri yanında tarihî ve tasavvufi eserler de yazmıştır.[12] Eserleri içinde en tanınmışı II. Selim devrinde tamamladığı *Menâfiü'n-nâs* isimli kitıbıdır. Yazma eser ihtiva eden kütüphanelerin hemen hepsinde birkaç nüshasına tesadüf edilen bu eserin tamamı ya da bazı bölümleri yüzlerce defa kopya edilmiştir. Cerrahpaşa'da *Menâfiü'n-nâs*'ın tam metninin ya da çeşitli bölümlerinin otuz bir adet kopyası bulunmaktadır. Bunların en eski

10 *Osmanlı Tıbbi Bilimler Literatürü Tarihi = History of the Literature of Medical Sciences During the Ottoman Period, c. I, s. 78.*

11 Tabib ibn-i Şerif, *Yadigar: 15. Yüzyıl Türkçe Tıp Kitabı,* proje danışmanı Ayten Altıntaş, hazırlayanlar Orhan Sakin, Yahya Okutan, Doğan Koçer, Mecit Yıldız, Merkezefendi Geleneksel Tıp Dernegi, İstanbul 2003-2004.

12 Bkz. Nidâî, *Fetihnâme-i Kal'a-i Cerbe*, hazırlayan Ümran Ay, Kocav Yayınları, İstanbul, 2015.

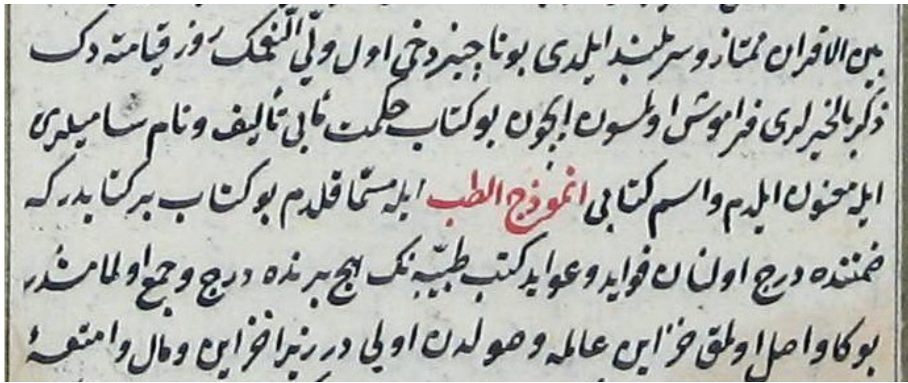
İbn Şerîf, *Yâdigâr*, No. Y. 269/669/311

Nidâî, *Menâfiü'n-nâs,* No. Y. 58/458/65

tarihlilerinden birisi 1083/1672-3 yılında istinsah edilmiş olandır. Müstensihi Hocazâde Mustafa'dır ve Prof. Dr. Tevfik Sağlam tarafından, 1951 yılında hediye edilmiştir.

IV. Murad devri başhekimlerinden Emîr Çelebi (ö. 1048/1638) Kahire'de tıp tahsili gördükten sonra Kalavun Dârüşşifâsı'nda uzun yıllar başhekimlik yapmıştır. İstanbul'a döndükten sonra (1032/1622) bir süre kendi muayenehanesinde hastalara bakmış daha sonra IV. Murad'ın başhekimi ve musahibi olmuş, IV. Murad'ın Bağdat Seferi sırasında (1048/1638) ordu Nizip yakınlarında konakladığı sırada vefat etmiştir.[13] Emîr Çelebi dört adet kitap telif etmiştir: *Garâ'ibü'l-Hakîm, İstiskâ İçin Müfidler, Netîcetü't-Tıbb* ve *Enmûzec fi't-Tıbb.* Cerrahpaşa Tıp Tarihi Müzesi Kütüphanesi'nde Emîr Çelebi'nin eserlerinin beşi *Netîcetü't-Tıbb* ve beşi *Enmûzec fi't-Tıbb* olmak on kopyası bulunmaktadır. Bunlarla ilgili olarak dikkat çeken bir husus *Enmûzec fi't-Tıbb*'ın vezir ve kapudan Receb Paşa için iki adet istinsah edilmiş olmasıdır. Bunlardan Y. 362/862/409 numarada kayıtlı kopyanın başlıkları bezemeli, cedvelleri de yaldızlıdır. Kitapta Süheyl Ünver'in "*Hususi kütüphanem için Prof. Dr. Necmeddin Rifat Yazar ile hocaları hediyesidir. / 24. 03. 1966*" notu bulunmaktadır.

بين الاقران ممتاز و سربلند ايلدى بونا جبر دخى اول ولىّ النعمك روز قيامته دك
ذكر بالخيرلرى فراموش اولمسون ايچون بو كتاب حكمت نصابى تأليف و نام ساميلرينى
ايله معنون ايلدم و اسم كتابى انموذج الطب ايله مسمّى قلدم بو كتاب بر كتابدر كه
ضمننده درج اولنان فوايد و عوايد كتب طبّيه نك هيچ برنده درج و جمع اولنمامشدر
بوكا واصل اولمق خواهين عالمه وصولدن اولى در زيرا خواهين وصال و امنيه

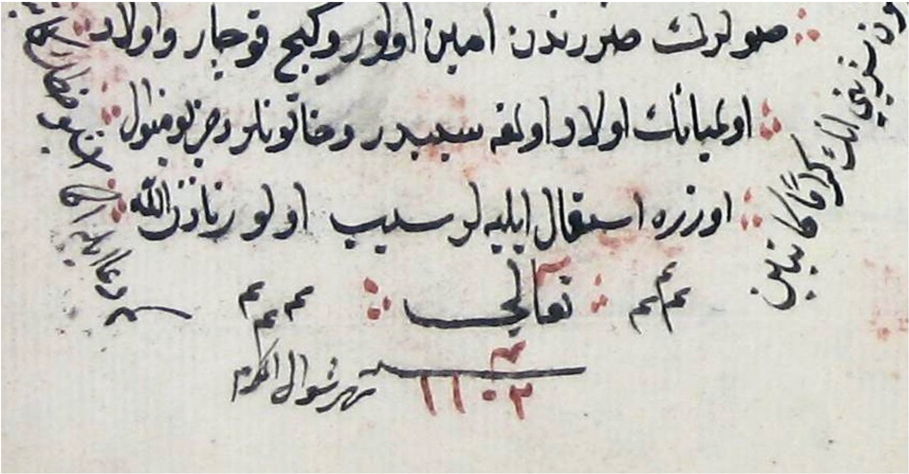
Emîr Çelebi, *Enmûzec fi't-Tıb*, Y. 362/862/409

İbn Sallâm adıyla tanınan Sâlih b. Nasrullâh (ö. 1080/1669) Osmanlı tıbbının dönüm noktalarından birini temsil eder. Halep'te doğmuş ve Halep Dârüşşifâsı'nda tıp tahsil ettikten sonra yine aynı kurumda çalışmıştır. İstanbul'a geldikten sonra (1064/1654) IV. Mehmed Dârüşşifâsı'nda baştabip olmuş, padişahın hekimleri arasına girmesini hekimbaşı olması takip etmiştir (1066/1656). Batı tıbbıyla yakından ilgilenen Sâlih b. Nasrullâh, Paracel-

13 *Osmanlı Tıbbi Bilimler Literatürü Tarihi = History of the Literature of Medical Sciences During the Ottoman Period*, c. I, s. 232.

sus tarafından ortaya konulan kimyevi tıb hakkında, ondan ve talebelerinin eserlerinden yararlaranak *et-Tıbbü'l-Cedîdi'l-Kimyevî* adlı Arapça eseri yazdı. Ayrıca Senartus'un iskorpit hastalığı hakkındaki risalesi ile *Akrabadin*'ini İspanyol Merkados'un ateşli hastalıklara dair risalesini de Arapça'ya tercüme etti. Arapça *Gâyetü'l-İtkân* ve onun Türkçesi *Gâyetü'l-Beyân* Sâlih b. Nasrullâh'ın önemli eserleridir.[14]

Cerrahpaşa Tıp Tarihi Müzesi Kütüphanesi'nde on altı adet *Gâyetü'l-Beyân fî Tedbîri Bedeni'l-İnsân* nüshası bulunmaktadır. Tarihli olan nüshaların en eskisi telifinden yirmi beş sene kadar sonra 1102/1690-1 tarihinde istinsah edilenidir.

Sâlih b. Nasrullâh, *Gâyetü'l-Beyân fî Tedbîri Bedeni'l-İnsân*, No. Y. 178/ 578/ 200

Aslen Sinoplu, fakih ve mutasavvıf bir ailenin oğlu olan Ömer Şifâî (ö. 1155/1742) gençliğinde Konya'ya gidip Mevlevî tarikatine girmiş daha sonra çilesini Yenikapı Mevlevîhânesi'nde tamamlamıştır. Suriye ve Mısır'ı tıbbi bilgisini arttırmak için dolaştığı ve özellikle Şam'da Hanne isimli Musevî bir hekimden dersler aldığı, ardından Avrupa'ya giderek tıp alanındaki gelişmeleri takip ettiği bildirilmektedir. Kahire'de karşılaştığı bir şeyhten aldığı nasihatler üzerine seyahat etmekten vaz geçip Bursa'ya yerleşmiş ve bu şehirde Yıldırım Dârüşşifâsı'nın başhekimi olmuştur. Yine Bursa'da vefat eden Ömer Şifâî Avrupa seyahati sırasında öğrendiği Latince ve Batı tıbbını takip ederek Paracelsus'un etkisinde kalmış ve Batılı yazarların eserlerinden yaptığı tercü-

14 *Osmanlı Tıbbi Bilimler Literatürü Tarihi = History of the Literature of Medical Sciences During the Ottoman Period*, c. I, s. 261.

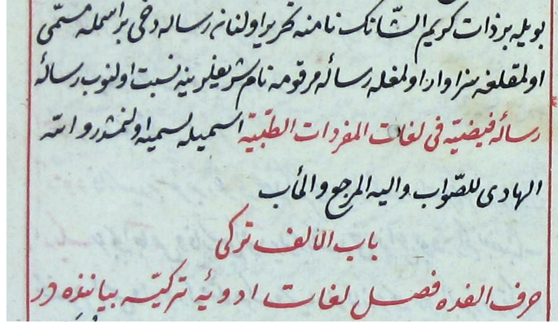
Ömer Şifâî, *Cevherü'l-Ferîd fî tıbbü'l-Cedîd*, No. Y. 174/ 574/ 196

meler ile kimyanın tıbba uygulanması konusunda önemli katkılar sağlamıştır.[15]

Cerrahpaşa Tıp Tarihi Müzesi Kütüphanesi el yazmalarının en kıymetlilerinden ikisi Ömer Şifâî'nin müellif hattı olan yani kendi el yazısıyla yazdığı *Cevherü'l-Ferîd fî tıbbü'l-Cedîd* ve *Minhâcü'ş-Şifâî fî Tıbbi'l-Kimyâî* adındaki iki eseridir. Kütüphanede Y. 174/574/196 numarada kayıtlı eserler aynı ciltte bulunmaktadır. Birincisi 1112/1700-1, ikincisi 1116/1704-5 yılında yazılmıştır.

Tıp kitapları içinde lügatler önemli yere sahiptir. Çünkü bunlar değişik dillerdeki tıbbi terminolojinin toplandığı kitaplardır. Cerrahpaşa el yazmaları arasında bulunun bu sözlüklerden biri Y. 137/ 536/149 numarada kayıtlıdır. İsmi *Risâle-i Feyziyye fî Lügati'l-Müfredâtı't-Tıbbiyye* olan eserin yazarı Mustafa b. Muhammed b. Ahmed et-Tabib'tir. Müstensihi Yeğen Mustafa Efendi'nin oğlu el-Hâc Süleymân'dır ve 1147/ 1734-5 tarihinde istinsah edilmiştir. Süheyl Ünver'in imzası bulunan kopya Dr. Ahmet Ziya Ateş'in eşi tarafından bağışlanmıştır.

15 Necdet Okumuş, "Ömer Şifâî Efendi", *DİA*, c. 34, İstanbul 2007, s. 82-83.

بویله بر ذات کریم الشانک نامنه تحریر اولنان رساله دخی بر اسمله مسمی
اولقلغه سزاوار اولمغله رساله مرقومه نام شریفلرینه نسبت اولنوب رسالهٔ
رسالهٔ فیضیه فی لغات المفردات الطبیه اسمیله تسمیه اولنمشدر والله
الهادی للصواب والیه المرجع والمآب
باب الالف ترکی
حرف الفده فصل لغات ادویهٔ ترکیه بیاننده در

Mustafa b. Muhammed b. Ahmed et-Tabib, *Risâle-i Feyziyye fî Lügati'l-Müfredâtı't-Tıbbiyye,* No. Y. 137/ 537/149

Yukarıda zikredilen müellifi tanınmış ve tıp literatüründe önemli yeri olan tabiplerin ve eserlerin yanında tedavi yöntemlerinin ya da çeşitli terkiplerin listelendiği, küçük uygulamaların anlatıldığı kitapçıkları ve yazanın ya da derleyenin genellikle meçhul olduğu tıp mecmualarını da zikretmek gerekir. Yazma ihtiva eden bütün kütüphanelerde olduğu gibi Cerrahpaşa Tıp Tarihi Müzesi Kütüphanesi el yazmaları arasında da bu tip eserlerden çok miktarda bulunmaktadır. Bu eserler bazen belli bir konu üzerindeki bilgilerin derlemesi olabileceği gibi genellikle tıbbi notlar, ilaç terkipleri, dualar, tılsımlar vb. eski tıbbın kapsamına giren çok değişik notlardan da meydana gelirdi.

Arapça aslı *hicâme(t)* olan hacamat kelimesi "emmek" anlamındaki *hacm* kökünden gelir. Hacamat sağlığı korumak veya tedavi amacıyla kan aldırmaktır. Hacamat yaptırmaya *ihticâm,* bu işi meslek edinen kişiye *haccâm* ve kullanılan fanus ya da bardak gibi aletlere de *mihcem* (mihceme) adı verilir. "*Bu yöntemle kan almak yahut vücudun istenen yerine kan toplamak için, küçük bir fanus ters tutularak içine süratle sokulup çıkarılan bir alev vasıtasıyla havası boşaltıldıktan sonra vücuda kapatılmakta, böylece kanın üzerindeki hava basıncının azaldığı o kesime hücum etmesi sağlanmaktadır. Eğer amaç sadece kan toplamak değil kılcal damarlardan kan almaksa fanus, o kesim bir bıçakla çizildikten sonra kapatılır ve bu durumda kan iç basıncın etkisiyle kolaylıkla dışarı çıkar yani fanus tarafından emilmiş olur*."[16] Cerrahpaşa koleksiyonundaki hacamat uygulaması konusunda yazılmış bir risale bulunmaktadır. Kütüphanede Y. 453/953/510 numarada kayıtlı *Hacamat Risâlesi* Mehmed Halîm ibn eş-Şeyh el-Hac Abdullah Efendi tarafından yazılmış ya da derlenmiştir. 1203/1788-9 tarihinde ince pelür kağıda yazılmıştır. Tezhipli deri cildi bulunan eserde Süheyl Ünver imzası bulunmaktadır.

Mecmualara örnek olarak müzede Y. 185/585/207 numarada kayıtlı, derle-

16 Abdullah Köşe, "Hacamat", *DİA*, c. 14, İstanbul 1996, s. 422.

Mehmed Halîm ibn eş-Şeyh el-Hac Abdullah Efendi, *Hacamat Risâlesi,* No. Y. 453/953/510

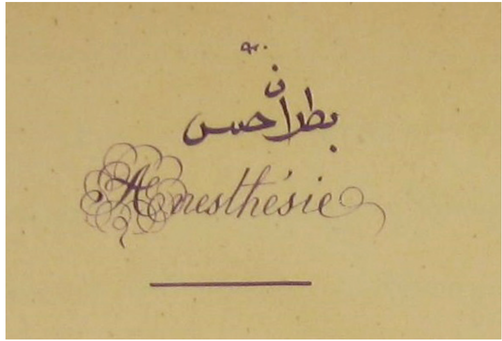
Mecmûa-i Mücerrebât, No. Y. 185/585/207

yeni bilinmeyen, tarihsiz, düzensiz sayfalı olan *Mecmûa-i Mücerrebât* isimli eseri verebiliriz. Bu mecmua değişik sayıdaki satırları, çeşitli yazı karakterleri ile tam olarak eski derleme tıp kitabı görüntüsünü vermektedir.

Dr. Nureddin Râmiz, *Verem-i Guddevî (Lenfadenome)*, No. Y. 311/ 811/ 357

Tıbbiye-i Şâhâne'nin kurulmasından sonra bu okuldan mezun olacak öğrencilerin yazdığı bitirme tezlerinin bazıları Cerrahpaşa Tıp Tarihi Müzesi koleksiyonunda bulunmaktadır. Bunlardan biri Dr. Nureddin Râmiz'in *Verem-i Guddevî (Lenfadenome)* ismindeki mezuniyet tezidir. Muallim Aristidi Paşa'ya takdim yazısıyla başlayan kitap, 1308 tarihlidir. Armalı ve sanatlı cilde sahip eser, 21 yapraktan meydana gelir ve koleksiyonda Y. 311/ 811/ 357 numara ile kayıtlıdır.

Agop Sandalcıyan, *Butlan-ı Hiss-i Umûmi ve Mevzîî*, No. Y. 2 /402/2

Cerrahpaşa Tıp Tarihi Müzesi Kütüphanesi'nde Tıbbiye-i Şâhâne öğrencilerinin bitirme tezlerinden başka yazdıkları tıbbi makaleler de bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak Agop Sandalcıyan'ın "*Butlan-ı Hiss-i Umûmi ve Mevzîî*" isimli makalesi gösterilebilir. Tarihi kaydedilmeyen kırk yedi yapraklık bu makaleyi adı geçen öğrencinin son sınıftayken kaleme aldığı anlaşılmaktadır.

Müze koleksiyonundaki tıbbi eserlerin bazıları da Avrupa'da yazılmış eser-

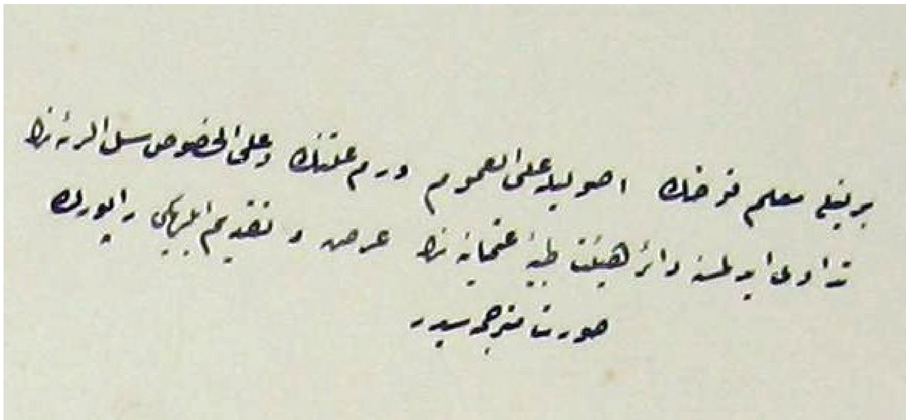
lerin Türkçe tercümeleridir. Ali Brusî'ye ait olan *Terceme-i Akrabadîn* isimli eserin Mynischt adlı hekimin kitabının tercümesi olduğu kaydedilir. İstinsah tarihi 1170/1756-7 olan tercüme, cedvelleri altın yaldızla çekilmiş, mikle pli kahverengi ciltlidir ve yüz elli yapraktan meydana gelir. Son derece sanatlı bir yazıyla yazılmıştır.

Bir başka tıbbî tercüme Pasteur Müessesesi müdürlerinden Mençikof'un Şeyhûhât ismi verilmiş eseridir. Abdî Osman tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiş olan eserin Cerrahpaşa nüshası Mustafa Münîf Paşa'ya takdim edilmiştir. Tercüme tarihi 1322/1904-5'tir ve başlığı renklendirilmiş altına insan figürü resmedilmiştir.

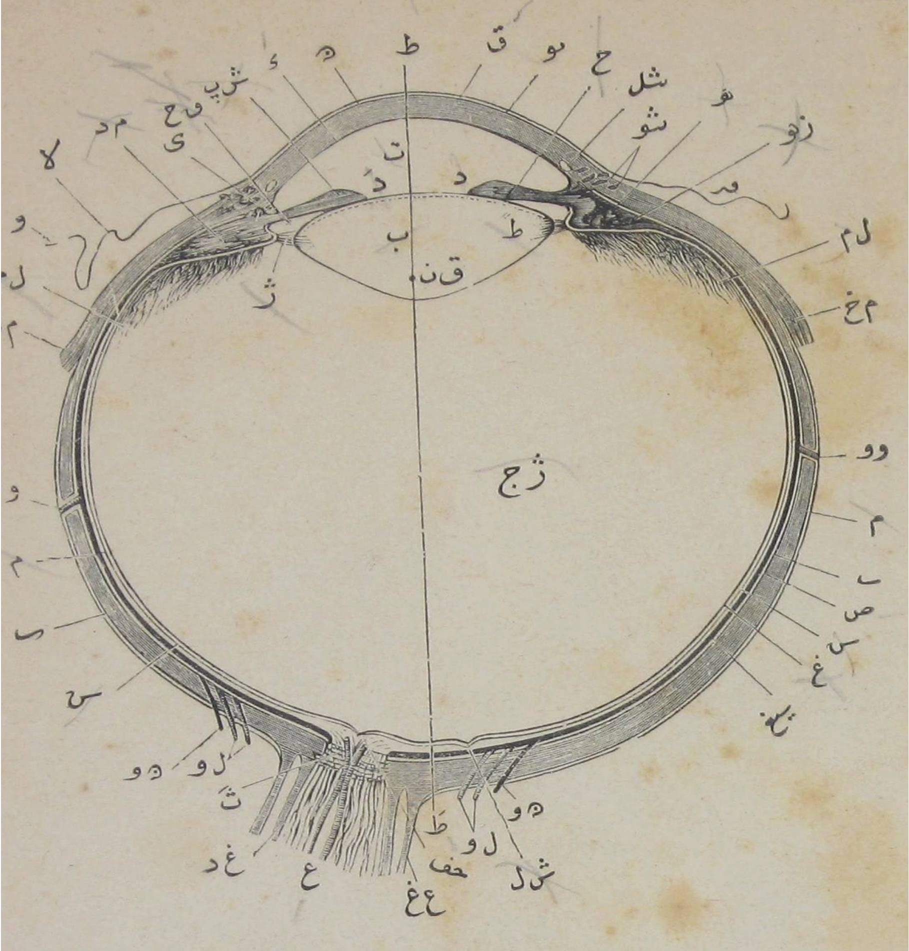
Mençikof, Şeyhûhât, Mütercim Abdî Osman No. Y. 183/583/205.

Berlinli Dr. Koch'un keşfettiği verem tedavisini tetkike gönderilen heyet-i tıbbiyenin hazırladığı rapor, No. Y. 1/401/ 1.

Müze kitap koleksiyonunda tıbbi eserlerin içinde az sayıda araştırma raporu da bulunmaktadır. Bunlardan biri Berlinli doktor Koch'un yeni keşfettiği verem tedavisi usulünü takip ve tetkik etmesi için gönderilen "heyet-i tıbbiye"nin tanzim ettiği raporun tercümesidir. 1891 yılına ait rapor sırtı açık kahverengi, kapakları siyah bez cilt içindedir ve yedi sayfadır.

Tıbbiye talebeleri tarafından tutulan ders notlarının bazıları birer yazma eser özelliğine sahiptir. Cerrahpaşa Tıp Tarihi Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan ders notlarının yazıldığı defterlerin bir kısmı kıymetli olduklarından yazma eserler arasına kaydedilmiş fakat 20. yüzyılın başından itibaren daha özensiz yazılanlar ayrıca defterler adıyla listelenmiş ve müze envanterine kaydedilmiştir. Bu ders notlarından biri Mustafa Münif Paşa'nın göz tedavisi ile ilgili notlarının derlendiği "göz doktorlarının rehberi" anlamındaki

Rehnümây-ı Kehhâlîn'dir. Müsvedde olarak tutulduğu anlaşılan birinci fasıldan ibaret olan defter, siyah bez ciltli ve tarihsizdir.

Kütüphanedeki ders notlarının bir kısmı Fransızca'dır. Bunlara örnek olarak Dr. Rifat Hüsameddin Paşa kitaplarından olan kimya ve sıcak ülke hastalıkları ders notlarını verebiliriz:

Ecole de Application Medécine et Militaires. Année Scolaire 1892: Pharmacie. Chimie. Maladies des Payschand

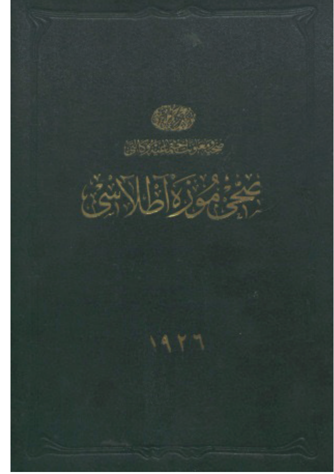
Sonuç olarak Cerrahpaşa Tıp Tarihi Müzesi Kütüphanesi'nde zengin bir el yazmaları koleksiyonu bulunmaktadır. Başta Tıbb-ı Nebevî olmak üzere klasik İslam tıbbının önemli eserlerinin nadide örnekleri dikkat çekmektedir. Çeşitli tıbbi mecmualar, ders notları, araştırma raporları vb. çok değişik konulardaki el yazmalarının yanında tıp dışındaki ilimlere ait konularda yazmalar da mevcuttur. Sempozyumun konusu tıp tarihi ve müzeciliği olduğundan araştırmamız tıbbi eserlere yoğunlaştı fakat astronomi, felsefe, tasavvuf, edebiyat, sanat tarihi gibi çok değişik araştırma alanlarında da zengin eserler başka bir araştırmanın konusunu teşkil edecek kadar önemlidir.

KAYNAKLAR

1. Akpınar, Cemil. "Hacı Paşa". DİA. c. 14. istanbul 1996.
2. İbn-i Sînâ. *el-Kânûn fi't-Tıbb*, Birinci Kitap. Çeviren Prof. Dr. Esin Kahya. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2014.
3. Jalalu'd-Din Abd'ur-Rahman As-Suyuti. *As-Suyuti's Medicine of the Prophet, may Allah bless him and grant him peace*. Ta-Ha Publishers, London 1994.
4. Kaya, Mahmut. "el-Müfredât". *DİA*. c. 31. İstanbul 2006.
5. Köşe, Abdullah. "Hacamat". DİA. c. 14. İstanbul 1996.
6. Mansur b. Muhammed b. Ahmed. *Kitâb-ı Teşrîhü'l-Ebdân mine't-Tıbb.* 2. bs. Yayıma hazırlayanlar Esin Kahya, Betül Bilgen. Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2008.
7. Nidâî.*Fetihnâme-i Kal'a-i Cerbe*. Hazırlayan Ümran Ay. Kocav Yayınları, İstanbul 2015.
8. Okumuş, Necdet. "Ömer Şifâî Efendi". *DİA*. c. 34. İstanbul 2007.
9. *Osmanlı Tıbbi Bilimler Literatürü Tarihi = History of the Literature of Medical Sciences During the Ottoman Period*. 5 cilt. Hazırlayanlar Ekmeleddin İhsanoğlu, Ramazan Şeşen, M. Serdar Bekar, Gülcan Gündüz, Veysel Bulut. İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul, 2008.
10. Tekineş, Ayhan. "Tıbb-ı Nebevi".*DİA*. c. 41. İstanbul 2012.
11. Tabib ibn-i Şerif. *Yadigar: 15. Yüzyıl Türkçe Tıp Kitabı*. Proje danışmanı Ayten Altıntaş. Hazırlayanlar Yahya Okutan, Doğan Koçer, Mecit Yıldız. Merkez Efendi Geleneksel Tıp Derneği, İstanbul 2004.
12. *Tercüme-i Kitâb-ı Müfredât-ı İbn Baytâr.* Cerrahpaşa Tıp Tarihi Müzesi Kütüphanesi, Y. 533.

SIHHÎ MÜZE ATLASI'NDA ENFEKSİYON HASTALIKLARI

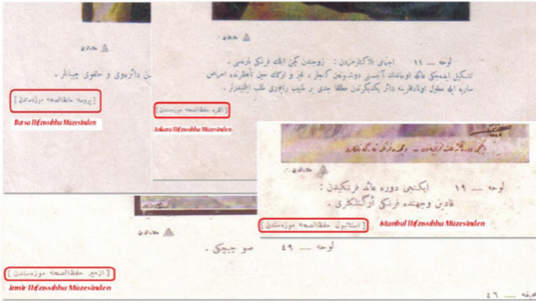
Mahmut Tokaç[1]

Sıhhî Müze Atlası halkın sağlık konularında duyarlı olmaları amacıyla hazırlanmış birçok levhanın/tablonun olduğu Osmanlıca bir kitap. Sıhhiye ve Muâvenet-i İctimâiyye Vekâleti (şimdiki Sağlık Bakanlığı'nın Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki adı) tarafından 1926 yılında yayımlanan kitap Hıfzıssıhha Müzelerindeki tablolardan yararlanılarak hazırlanmış olup 22 x 31,5 cm boyutlarında ve 68 sayfadır.

Sıhhî Müze Atlası'nda içki belası ve yüksek ökçeler gibi halk sağlığını ilgilendiren bazı konular tablo ve levhalar ile anlatıldığı gibi frengi, kolera, tifo (kara humma), verem, çiçek, kızamık, kızıl kuş palazı, tifüs (lekeli humma), veba gibi bulaşıcı hastalıklar da anlatılmıştır.

Kitapta yazar adı belirtilmeyip sadece Sıhhiye ve Muâvenet-i İctimâiyye Vekâleti tarafından yayımlandığı bilgisi mevcuttur.

Kitaptaki tabloların kaynakları olarak İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa Hıfzıssıhha Müzelerinin gösterilmiş olması dolayısıyla bu müzelerin hâlen var olup olmadığını araştırma ihtiyacı hissettik. Araştırmalarımızda Bur-

1 Yard. Doç. Dr., Medipol Üniversitesi, mtokac@medipol.edu.tr.

sa ve İzmir'de herhangi bir müzenin olmadığını öğrendiğimiz gibi tabloların akibetinin ne olduğuna ilişkin bir bilgiye rastlamadık. Ankara'da da böyle bir müze olmadığı, Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı'nın deposunda birtakım tabloların bulunduğu ancak bir müze çalışması yapılması düşüncesi dolayısıyla henüz sergilenmediği bilgisine ulaştık.

SAĞLIK MÜZESİ

Kitapta "İstanbul Hıfzıssıhha Müzesi" olarak adlandırılan müzenin kuruluş çalışmaları 1915 yılına dayanıyor. O yıllarda verem, frengi, çiçek, tifo, tifüs, sıtma gibi sık görülen bulaşıcı hastalıkları önleyebilmek için halkı eğitmek gerekiyordu. Ayrıca hastalıklarla mücadelenin yanında hastalıklardan korunmak için sağlıklı beslenme, beden ve çevre temizliğini de öğretmek gerekiyordu. Bu gaye ile 1915 yılında Sıhhiye Umum Müdürü Dr. Adnan (Adıvar) bir müze kurulmasına karar verir. Bu görevin başına hem doktor hem de Hoca Ali Rıza'nın öğrencisi olan ressam ve hattat Dr. Hikmet Hamdi getirilir.

1915 yılında Berlin'e gönderilen Dr. Hikmet Hamdi, Almanya'daki benzeri müesseseleri araştırır ve incelemeler yapar. 1917 yılında yurda döndüğünde Cağaloğlu'ndaki Sıhhiye Umum Müdürlüğü binasının (eski Sağlık Müdürlüğü binası) bir odasında yanında Ticaret Okulu mezunu olan ancak istek ve kabiliyeti sayesinde mülajcılığı öğrenen Halit isminde bir teknisyen ve bir hademe ile müze hazırlıklarına başlar. Dr. Hikmet Hamdi'nin yağlı boya tabloları, bilgi verici levhalar ve alçı modelleri çoğalınca bu birikim, o günlerde Müdâfaa-yı Milliye Cemiyeti'nin Divanyolu'ndaki binanın Sağlık Müzesi için ayrılan bölümüne taşınır. Sağlık Müzesi böylece 60'lı yıllara kadar faaliyet göstereceği mekâna geçmiştir. Bugün de Sağlık Müzesi olarak anılan bu bina Defter-i Hakanî Senedât Müdürü Sâlih Efendi tarafından 1875 yılında yanan ahşap konak yerine yaptırılan kâgir konaktır.

Burada Dr. Hikmet Hamdi bilgi veren tablolarını çoğaltırken, Almanya'dan getirilen halkı eğitici 25 levhayı Türkçe'ye çeviriyor ve kendi özel rika yazısı ile hazırlıyordu. Bunlar 30 mülaj ve Teşrîh-i Marazî Muallimi Hamdi Suat (Aknar)'ın 10 adet hastalık patolojisini gösteren maketleri ile zenginleştirmişti.

Esat Paşa'nın Sıhhiye Umum Müdürlüğü zamanında 23 Temmuz 1918 günü bir tören ile müze açıldı. Bu açılışından birkaç ay sonra Mondros Mütarekesi imzalanmış bu sebeple Müdâfaa-yı Milliye Cemiyeti dağılmıştı. Onun yerine Sanâyî-i Nefîse mektebi taşınmıştı. 1920 yılında İstanbul işgal edince

müzesinin bulunduğu bina İtalyan askerleri tarafından el konularak alelacele boşalttırıldığından, birçok mülaj ve tablolar Sağlık Müdürlüğü binasının deposuna kaldırılırken hasar görmüştü. Müracaatlar neticesinde bir süre sonra müze eski yerine dönmüş ancak hasar gören eserler Dr. Hikmet Hamdi tarafından büyük bir gayretle eski hâline getirilmeye çalışılmıştır.

Cumhuriyetle birlikte sağlık alanında önemli atılımlar gerçekleştirilirken başta Ankara olmak üzere Anadolu'da 13 vilayette de bu müzelerden kurdurulmuştu.

1928'deki Harf Devrimi'nde yeni harflerin kabulüyle Osmanlıca olan tablolar ve mulajlar tekrar depoya kaldırılmış, yeni harfli levhalar hazırlanmaya başlanmıştır.

1931 yılında Dr. Hikmet ani bir kalp krizinden öldü ve kısa bir süre sonra yerine Dr. Ziya Hüzni getirildi. Dr. Ziya Hüzni 1937 de ölünce müdürlüğe ressam ve doktor Nuri Aktansel atandı.

1939 yılında bina büyük bir tamir gördü. İçindeki birçok değişiklikler yapılmış binanın giriş katındaki dükkânlar binanın hizmetine verilmiş, bahçesinde 250 kişilik sinema yeri yaptırılmıştı. Teşhir olunan malzemelerde de değişiklikler yenilenmeler, ilaveler yapılıyordu. Anatomi fizyoloji tablolarının sergilendiği salon açılmıştı.

1940 yılında müzede 1 müdür, 1 muavin, 1 mülaj mütehasssısı, 1 sinema operatörü, 1 ayniyat memuru, 8 teknisyen ve hademe çalışıyordu. O yıllarda harp tehlikesine karşı zehirli gazlardan korunma yolları halka öğretilmeye başlandı. Hastalıklardan korunma ön plana alındı. Sinema salonunda parasız sıhhi filmler gösteriliyordu. Müze ayda ortalama 8-10 bin kişiye hizmet veriyordu.

1960'lı yıllara kadar işlevini kaybetse de yaşayan Sağlık Müzesi bu yıllarda kapatılarak eserler Sağlık Müdürlüğü depolarına kaldırılmıştır. 1995 yılında Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Bölümü'nden Doç. Dr. Ayten Altıntaş ve İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Bölümü'nden Doç. Dr. Nuran Yıldırım dönemin İl Sağlık Müdürü Hürriyet Yılmaz'ın davetiyle tabloları araştırmaya başlamış, bulunan 50 kadar tablonun 23'ü hocaların gözetiminde çeşitli ilaç firmaları desteğiyle onarılmış ve 14 Mart 1995 yılında Sağlık Müdürlüğü binasında 15 gün süre ile sergilenmiştir. Tablolar halen İl Sağlık Müdürlüğü'nde muhafaza edilmektedir. Müze koleksiyonunda ayrıca 4 alçı model, 5 mulâj, 1 insan iskeleti, bir diş temizliği eğitim modeli, 3 cam kava-

noz, 214 kitap bulunmaktadır.

SIHHİ MÜZE ATLASI'NDA ENFEKSİYON HASTALIKLARINA İLİŞKİN BÖLÜMLER

Sıhhi Müze Atlası'nda tablo ve levhalar ile anlatılan enfeksiyon hastalıkları sırasıyla sıtma, frengi, kolera, tifo (kara humma), verem, çiçek, kızamık, kızıl kuş palazı, tifüs (lekeli humma) ve vebadır.

Sayfa 1

SITMA – MALARYA
Sıtma memleketimizin birçok yerlerinde bulunur. … …

Sayfa 2

Levha 1- Kanın küreyvât-ı hamrâsını (alyuvarlar/eritrosirler) tahrîb eden sıtma mikropları nev'ilerinin hurdebîn (mikroskop) altında görünüşü (tersiyana, kuvartana, tropika)

Levha 2- (1) Sıtmayı nakleden sivrisinek (Anofel) … ve su içindeki hayatı.
(2) Sıtmayı nakleden sivrisinek (Kuleks) … ve su içindeki hayatı.

Sayfa 3

Levha 3- Sıtma hastalığına mübtela bir şahsın te'sir-i marazla fevka'l-âde büyümüş dalağı ve taraf-ı süflî-i sadr (göğsün alt tarafı) ve batnın yükselmesi.

(1) – Tabiî cesamette dalak
(2) – Te'sîr-i marazla feka'l-âde büyümüş dalak

Levha 4- Vaktinde tedavi edilmemiş sıtmalı bir çocuğun akibeti.

Sayfa 4
Sıtmadan kurtulmak memleketin kuvvet ve servetini tezyîd eder (artırır).

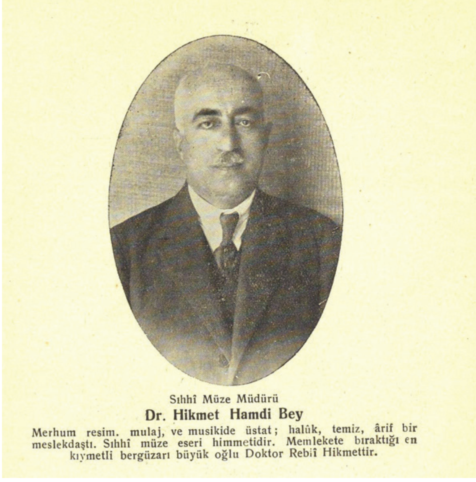
Levha 5- Kuvve-i inbâtiyesiyle güzel manzaralarıyla bir çok çiftçileri civârına celb edip ikâmet ve temekküne (yerleşme) mecbûr fakat sıtmasıyla ahâlisini tedrîcen mahv eden inkırâza (tükenme) mahkûm malaryalı bir köy ve civar arâzîsi.

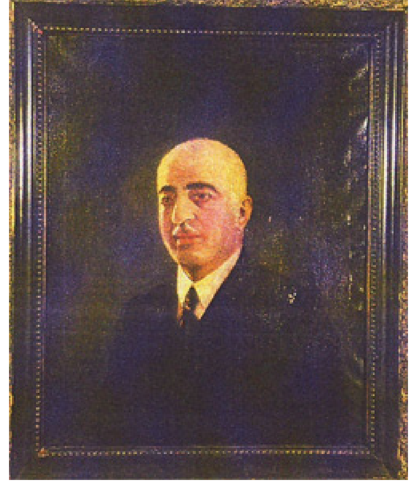
(Ankara Hıfzıssıhha Müzesinden)

Sayfa 5

Sıtmadan kurtulmak memleketin kuvvet ve servetini tezyîd eder (artırır).

Levha 6- Kuvve-i inbâtiyesiyle güzel manzaralarıyla bir çok çiftçileri civarına celb edip ikâmet ve temekküne (yerleşme) mecbûr fakat sıtmasıyla ahâlisini tedrîcen mahv eden inkırâza (tükenme) mahkûm malaryalı bir köy ve civâr arâzîsi.
(İstanbul Hıfzıssıhha Müzesinden)

Sıhhî Müze Müdürü
Dr. Hikmet Hamdi Bey
Merhum resim. mulaj, ve musikide üstat; halûk, temiz, ârif bir meslekdaştı. Sıhhî müze eseri himmetidir. Memlekete bıraktığı en kıymetli bergüzarı büyük oğlu Doktor Rebiî Hikmettir.

Dr. Hikmet Hamdi (?-1931)

Divanyolu'ndaki Sağlık Müzesi binasının eski resmi
(Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fotoğraf Atölyesi Arşivi)

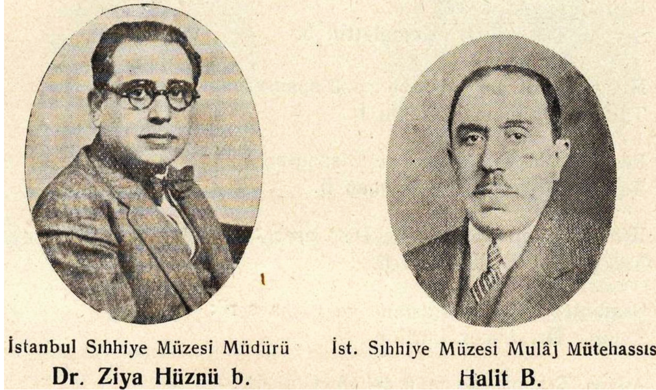
Divanyolu'ndaki Sağlık Müzesi binası (şimdiki hâli)

Müze mülâj atölyesinde Dr. Hikmet Hamdi (sağda), Halit Hakkı Bey (ortada) (Muhsin Kut koleksiyonu)

Ziya Gökalp'in ölümünden sonra çıkartılan mask üzerinde, müze mülaj atölyesinde çalışırlarken Muhsin Kut koleksiyonu (Halit Hakkı Bey (solda), Dr. Hikmet Hamdi (sağda).

KAYNAKLAR

1. Altıntaş, Ayten. *Sağlık Müzesi Tarihi*. İstanbul İl Sağlık Müdürlüğü web sitesi, http://www.istanbulsaglik.gov.tr/w/muze/muze_tarihi.asp, Erişim tarihi: 12.12.2010.
2. Coşkun, Suat. "8 Kasım 1938 Saat 05:30 Suları." *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi* internet versiyonu: http://www.hakimiyetimilliye.org/index.php/hm-yazarlari/suat-coskun/1076903-8-kasim-1938-saat-05-30-sulari-suat-coskun.html, Erişim tarihi: 12.12.2010.
3. İstanbul Sağlık Müdürlüğü web sitesi sayfaları: http://www.istanbulsaglik.gov.tr/w/muze/muze_tarihi.asp, Erişim tarihi: 12.12.2010.
4. http://www.istanbulsaglik.gov.tr/w/tarihce/galeri.asp, Erişim tarihi: 12.12.2010.
5. http://www.istanbulsaglik.gov.tr/w/smuzesi/koleksiyon.asp, Erişim tarihi: 12.12.2010.
6. http://www.istanbulsaglik.gov.tr/w/smuzesi/muze_binasi.asp , Erişim tarihi: 12.12.2010.
7. Tuna, Turgay. "*Hebdoman'dan Bakırköy'e*." Bakırköy Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul Ekim 2000.

DR. HÂFIZ CEMAL LOKMANHEKİM'İN ÇIKARDIĞI *LOKMAN HEKİM* VE *SARIAY* MECMUALARI İLE SAĞLIK KİTAPÇIKLARI

Murat Dinçer Çekin[1]

Kıbrıs ve Beyrut'ta kadılık yapan Borlu Nuh Naci Bey ve Kıbrıslı Emine Şerife Hanımın çocukları olarak 1874(8?)'de Kıbrıs Baf'ta Stavrogonno (Aydoğan) köyünde doğan Cemal Bey ilkokul ve Dârü'l-İrfan medresesini bitirip hâfız olur. Anne ve babasını erken yaşta kaybeder, zor yıllar geçirir. Rüştiye mektebinde okur. Dayısının tedavi için giderken götürdüğü Beyrut'ta İdadi mektebini bitirir. Kıbrıs'ta âşar memurluğu yapar.

İstanbul'a gelip Çengelköy Askerî Tıbbiye İdadisi ve Sarayburnu Askeri Tıbbiye-i Şâhâne'den mezun olur (1901). Gülhâne Tatbîkat Hastanesi'ne devam eder. İmtihanı kazanarak Dahiliye ve Çocuk hastalıkları muallim muavinliğine tayin edilir. Jön Türklerle ilişkisi yüzünden Yemen'e gönderileceğini anlar, Avrupa'ya kaçar, 1904'te Kıbrıs'a döner.

Fahiş fiyatla ilaç satmamak ve fiyatları kendi belirlemek üzere anlaştığı bir eczanede hastalarını kabul eder, daha sonra Lefkoşa'da bir Âfiyethane ve hasta yakınları için konukevi açar. Köyleri dolaşarak hekimlik yapar, fakirlerden ücret almaz. Adada Türk hekim, eczacı, ebe, avukat, öğretmen ve usta ihtiyacının karşılanması için Kıbrıs Cemiyet-i Hayriye-i İslâmiyesi (1906), Osmanlı Lisan Mektebi (1906) ve Kıbrıs Sanayi Mektebini (1907) açar, Türkiye ve Avrupa'dan hocalar ve makineler getirir. Kilim dokumacılığı, marangozluk, ciltçilik, kunduracılık, şapkacılık, şemsiye tamirciliği, demircilik, kalaycılık, tenekecilik mesleklerinin öğretilmesini sağlar. Harflerini Mısır'dan, makine-

1 Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, muratcekin@yahoo.com. Yazar, mülkü Dr. Hâfiz Cemal Lokmanhekim ve eşi Sabiha Lokmanhekim Sağlık Vakfi'na ait olan Beylerbeyi'ndeki sağlık ocağında 1995 yılında açılışından itibaren iki yıl aile hekimliği uzmanı olarak çalışmıştır. Burası günümüzde Aile Sağlığı Merkezi ve Toplum Ruh Sağlığı Merkezidir.

sini İngiltere'den getirterek basımevi kurar. Haftalık İslâm gazetesini çıkarır (1907). Dr. Hâfız Cemal Âfiyethanesi yayınları ve İslâm Kütüphanesi yayınları adı altında kitapçıklar yayınlar. Çıkarları bozulanlar tarafından faaliyeti engellenmeye çalışılır, 1909'da maddi kayıplar ve hayal kırıklığı ile İstanbul'a gelir.

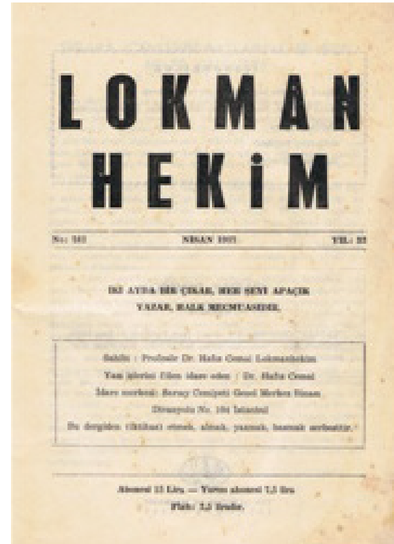
Balkan ve Dünya savaşı sırasında Besim Ömer Paşa maiyetinde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nde çalışır. Göçmenler için Edremit vapurunda, Süveyş İmdat Heyeti'nde, Filistin'de çöl hastanesinde görev yapar.

Resim 1. Dr. Hâfız Cemal Lokmanhekim, İstanbul, 1953 (Harid Fedai arşivi)

Fatma Sabiha Hanım (1896-1975) ile evlenir. Kanun çıkınca Besim Ömer Paşa'nın tavsiyesiyle, kullanmakta olduğu Lokmanhekim lakabını soyadı olarak alır. Divanyolu'nda muayenehane açar.

1936'da *Lokman Hekim* mecmuasını çıkarır. 1949'da tütün ve alkol mamüllerine karşı Sarıay Cemiyeti'ni kurar. Yılın bir ayı, geldiğinde nereleri ziyaret edeceğini gazetelerde ilan ederek Kıbrıs'a gider, gezici hekimlik yapar; ilaçları kendisi temin eder. 1962'de *Sarıay Mecmuası*'nı çıkarır. Halka yönelik birçok kitapçık yayınlar. Eşi Sabiha Hanımla birlikte emlakını vakfeder. 19 Nisan 1967'de vefat eder, Zincirlikuyu'ya defnedilir.

LOKMAN
HEKiM

Resim 2. *Lokman Hekim* mecmuasının son sayısı

Lokman Hekim Mecmuası

İlk sayısı Temmuz 1936'da çıkmıştır. Önceleri aylık, sonra iki aylık olarak yayınlanmıştır. İsmi altında "Her şeyi apaçık yazar, halk mecmuasıdır, iktibas etmek serbesttir." ifadesi yer almaktadır. Mecmua devrin tanınmış tıp, bilim, edebiyat insanlarının da yazılarını yayınlamıştır.

Cemal Bey mecmuanın bütün yurda yayılması için gayret sarf etmiş, hastalarını, öğrencileri, halka ulaşan kurumları ücretsiz abone yapmış, birçok yere mecmua bırakmıştır. 242. ve son sayı Cemal Beyin vefat ettiği ay, Nisan 1967'de yayınlanmıştır.

SARIAY CEMİYETİ

1949 yılında kurulmuştur. Başkanı Dr. Hâfız Cemal Lokmanhekim, başkan vekili, eşi Sabiha Lokmanhekim'dir. Cemiyetin merkezi Cemal Beyin muayenehanesidir: Divanyolu 104-106. Cemiyetin nizamnamesinde gayesi şöyle belirtilmiştir: "Tütün, sigara, pipo, püro, nargile, enfiye, içki ve zehirli maddelerin zararlarını, sebep oldukları hastalıkları halka anlatmak, çocuklarımızın, gençlerimizin, kızlarımızın çoğunu harap ve perişan eden, çeşit çeşit hastalıklara uğratan, tabiatlarını, ahlaklarını, naturalarını, mizaçlarını, vücutlarını, sinirlerini, kanlarını bozan, çene altında Gangliyon veremi (Bez veremi) yapan, fena âdetlerden, kötü alışkanlıklardan korumak, afetlerden kurtarmak ve bu gayeye erişmek için ilmi ve fennî neşriyatta bulunmak, konferanslar tertiplemek ve bu sebepler yüzünden sıhhatleri bozulan vatandaşları cemiyetin vücuda getireceği veya teberru suretiyle elde edeceği dispanserlerde veya hastanelerde tedavi etmek ve bu suretle sağlam vücutlu, gürbüz, iradeli, kuvvetli gençler yetiştirmeye çalışmak."

SARIAY CEMİYETİ
NİZAMNAMESİ

Sarıay Cemiyeti Genelbaşkanı Profesör Dr. Hafızcemal LOKMANHEKİM

Sarıay Cemiyeti Genelmerkezi Başkanvekili Sabiha LOKMANHEKİM

(SAĞLAM İNSAN YETİŞTİRMEK) maksadı ile çok çalışan Sarıay Cemiyetinin Şubesini açıp devam ettirenlere bir çok mecmualar ve kitaplar hediye edeceğim. Lokmanhekim

Cemiyetin kurulduğu tarih: 1949

Resim 3. Sarıay Cemiyeti nizamnamesi

Sarıay Mecmuası

İlk sayısı Ağustos 1962'de çıkmıştır. İsmi altında "İki üç ayda bir inşallah yayınla-

Sarıay Mecmuası

Resim 4. *Sarıay Mecmuası*'nın 5. Sayısı

nacaktır." ifadesi yer almaktadır. Düzenli çıkmamıştır. 5. sayısı Nisan 1965'te yayınlanmıştır.

DR. HÂFIZ CEMAL LOKMANHEKİM'İN YAYINLARI

Cemal Bey, *Lokman Hekim* mecmuasının bazı sayılarında hayat hikâyesini ve hatıralarını yazmıştır; hayatının ayrıntılarını buradan öğreniyoruz. Bu sayıların başlıkları şöyledir:
-*Lokmanhekim'in Hakiki, Zahmetli, Aşklı Hayatı, Hayırlı, Faydalı, Mesut Romanı*
-*Lokmanhekim'in Başından Geçen Hakiki Aşka Ait Neşeli, Keyifli, Zevkli ve Kudretli Duygularla Yazılmış Makaleler, Acıklı Şiirler, Ağlayışlı Maceralar, Hatıralar*

Cemal Bey 1896'da Kıbrıs'a dair iki kitap çıkarır:
-*İngiliz İdaresinde Kıbrıslı Eşkıya*
-*Hasan Bulli Türküsü* (manzum)

1909'da yayınladığı iki kitaptan birinde Kıbrıs'ta dört yılda yaptıklarını ve hayal kırıklıklarını anlatır; diğeri ise Kıbrıslılara gelecek için yol gösteren bir kılavuzdur:

-*Kıbrıs Osmanlılarına Mahsus Son Hediye-i Âcizânem* veyahud *Kıbrıs'ta Geçen Dört Senelik Tarih-i Hayatım*
-*Kıbrıs Osmanlılarına Mahsus Parlak İstikbal Programı*

Bu iki kitap, transkripsiyonu ve sadeleştirmesi Harid Fedai tarafından yapılarak tek kitap hâlinde yayınlanmıştır[2]

Cemal Bey sağlığa dair birçok kitapçık yayınlamıştır. Ayrıca teknik ve sanatlara, terbiyeye dair kitapçıkları da vardır. Bu yayınların bazıları **şunlardır:**

-*Hastalıklar Hakkında Malumat-ı Umumiye*
-*Malumat-ı Sıhhıye*
-*Çocuklara Mahsus Hıfzu's-sıhha*
-*Mekteplere Mahsus Hıfzu's-sıhha-i Umumiyye*
-*Validelere Bergüzâr*
-*Hakiki Halk Doktoru Âfiyet Hazineleri*
-*Nevsal-i Âfiyet*

2 Bkz. Harid Fedai, *Dr. Hâfız Cemal Lokmanhekim: Anı – Yaşantı,* Dr. Hâfız Lokmanhekim ve Eşi Sabiha Lokmanhekim Sağlık Vakfı Yayını, İstanbul 2001.

-Yeni Sağlamlık Hazineleri ve Yaşa Göre Tansiyon Dereceleri
-Her Genç İhtiyarın, Her Yaşlının Okuyacağı Sağlamlık Kitapları
-Çabuk İhtiyarlamama ve Hasta Olmamak Usulleri
-Lokmanhekim'in 1001 Çeşit Sıhhi Öğütleri
-Ev Hamamları ve Kömür Çarpması Hakkında Hıfzu's-sıhha
-Yataklarını Islatan Çocukları Nasıl İyi Etmeli
-Küçük Çocukları Nasıl Beslemeli
-Besleyici Yiyecekler
-Doğurmakta Olan Kadın Ne Yeyip İçmeli
-Gebelerin ve Çocuk Annelerinin Kulaklarına Küpe Olsun
-Kısırlık, Çocuk Yapamamak Neden Gelir
-Burun Kanamalarının Sebebi Nedir
-Grip Hastalığı ve Çeşitli Nezlelerden Nasıl Kurtulmalı
-Öksürükten Kurtulmanın Çareleri
-Çocuklar, Kızlar, Gençler, İhtiyarlar Nasıl Verem Olurlar
-Romatizmadan Kurtulmanın Çareleri
-Diyabet Denilen Şeker Hastalığı
-Bayılan İnsanı Nasıl Ayıltmalı
-Can Kurtaran
-Midede Toplanan Gazları Nasıl Gidermeli
-Inkibazdan, Peklikten Kurtulmanın Çareleri
-Basur Memelerinden Nasıl Kurtulmalı
-Solucan Ah Solucan Ne Kan Bırakır Ne Can
-İlaç Gibi Kullanılan Reçellerimiz
-Yeni Ev İlaçları ve Şifalı Kocakarı Devaları
-Her Evde Bulunması Lazım Dört Çiçekten Birçok İlaçlar
-Lokmanhekim'in Ev Eczanesi
-Kış Mevsiminde Neler Yemeli
-Adem-i İktidar ve Belgevşekliği ve Tedavi Çareleri
-Belsoğukluğundan Firengiden Kurtulmanın Çareleri
-Tenasül Hayatımızın İçyüzü
-Abaza Çeken Gençleri ve Kızları Bu Beladan Nasıl Kurtarmalı
-Hayat Cevheri 'Meni'nin Çok Kıymeti Var, Dikkat
-Elleriyle Kendi Mezarlarını Kazan Çocuklar
-Sigara İçenlerin Başlarına Neler Gelecek
-Bira İçenlerde 11 Hastalık Zuhur Edecek
-İspirtolu İçki Kullananların Çekecekleri Hastalıklar ve Belalar

-Tıbbı Nebevi, Peygamberimizin Tıbbi Vecizeleri ve Sıhhi Emirleri
-Abdest Almanın Faydaları ve Birçok Hastalığa Şifaları
-Misvakın Sıhhi Faydaları
-Ramazan-ı Şerifin ve Orucun Sıhhi Faydaları
-Ramazanda Hangi Yemekleri Yemeli
-Tam Müslüman Olan Hasta Olmaz, Dikkatsizlikten Binde Bir Keyifsiz Olur
-Lokmanhekim'in Çocuklara, Kızlara ve Gençlere Sağlık Hediyesi
-Sağlam Vücutlu, Güzel Yüzlü, Cazibeli Gözlü Olmak İsteyen Kızların, Bayanların Kitabı
-Pembe Çehreli Olmak İster misiniz
-Hakiki Aşk Hayatında Güzel Şeftalilerin ve Gözlerin Sıhhi Rolleri
-Lokmanhekim'in Yiyiniz ve Suyunu İçiniz Dediği
-Saf Yoğurdun 60 Faydası
-72 Derde Deva 217 Türlü İşlere Çok Fayda ve Şifa Veren Mübarek Limon
-Ah Güzelim Kıbrıs Kayısısı
-8 Şifalı Kıbrıs Harnıbı (Keçiboynuzu; Kıbrıs'tan pekmezini getirip muayenehanesinde hastalarına kuvvet şurubu olarak dağıtmıştır.)
-21 Faydalı Sıcak Deniz Suyu
-Gülünçlü İbret-âmiz Hikâyeler
-Sevgili İslâmlarım Artık Uyanalım
-İlmi Bilgiyi Beşikten Mezara Kadar İsteyiniz
-Çocukları Nasıl Terbiye Etmeli
-Sinirli Çocukları Nasıl Büyütmeli
-Lokmanhekim'in Gençlere Kızlara 115 Nasihati
-Gençlik, Bekârlık ve Evlilik İşleri
-Çok Yemin Edene İnanmayınız
-Yeni ve Mükemmel Usul-i Ziraat
-Yeni Kunduracılık
-IV. Royal Star (Hükümetin İngilizce imtihanı için)
-Alfavidarion'un Çevirisi ve Anahtarı

ÜSLUBU

Cemal Bey meseleleri halkın anlayabileceği ve bazen mizahi bir dille anlatmıştır. Kısaltıp sadeleştirdiğimiz aşağıdaki alıntı buna bir örnektir:

"Sigara içmenin faydaları:
Öksürük ve nefes darlığı yapar, sesten eve hırsız girmez.

Horlama yapar, tek kalınacak bir oda kazandırır.
Bacaklarda zayıflık yapar, baston yüzünden köpek yanaşmaz.
Zayıflık ve kansızlık yapar, şişmanlamayı engeller.
Dişleri sarartır, altın dişli zengin zannedip hürmet ederler.
Unutkanlık yapar, borcu alacağı düşündürmez, üzülmeyi önler.
Gözleri bozar, gazete okutturmaz, tasarruf ettirir.
Erkekliği yok eder, bekâra para harcatmaz, zengin eder.
Kahvaltı yaptırmaz, her ay 100-120 lira kazandırır.
Tekel idaresine para kazandırır; devlet, millet bütçesine yarar."[3]

Dr. Hâfız Cemal Lokmanhekim'i rahmetle anıyoruz.

KAYNAKLAR

1. Fedai, Harid. *Dr. Hâfız Cemal Lokmanhekim: Anı – Yaşantı.* Dr. Hâfız Lokmanhekim ve Eşi Sabiha Lokmanhekim Sağlık Vakfı Yayını, İstanbul 2001.
2. Fedai, Harid. "Doktor Hâfız Cemal Lokmanhekim'in Halk Sağlığı ile İlgili Etkinlikleri ve Yayınları", Ege Üniversitesi VI. Türk Tıp Tarihi Kongresi, İzmir, 22-24 Mayıs 2000.
3. Kaya, Dinçer. "Doktor Hâfız Cemal Lokmanhekim." *Tarih ve Toplum*, Eylül 2003, cilt 40, sayı 237, s. 52-56.
4. Lokmanhekim, Hâfız Cemal. "Sigara İçmenin Faydaları." *Sarıay Mecmuası,* Ağustos 1962, sayı 1, s. 13-14.
5. *Lokman Hekim*, İstanbul 1936-1967.
6. *Sarıay Cemiyeti Nizamnamesi*, İstanbul 1966.
7. *Sarıay Mecmuası*, İstanbul 1962-1965.

3 Hâfız Cemal Lokmanhekim, "Sigara İçmenin Faydaları," *Sarıay Mecmuası,* Ağustos 1962, sayı 1, s. 13-14.

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ ÇİN PORSELENLERİ KOLEKSİYONUNDAKİ ŞİFA KAPLARI

Serkan Gedük[1]

Şifa tasları; İslamiyet'in ilk yıllarından beri kişilerin şifa bulmak amacıyla kullandığı varsayılan, üzerinde Kuran-ı Kerim'den ayetlerin ve duaların yazılı olduğu kaplardır. Şifa kapları genellikle metalden üretilmiştir. Metal örneklerinin dışında az da olsa porselen örnekleri de bulunmaktadır. Porselenler ilk defa Çin'de üretilerek, 14. yüzyıldan itibaren İslam ülkelerine ve Orta Doğu'ya ihraç edilmiş, Osmanlı saray ve konaklarında da yaygın olarak kullanılmıştır. Bu makalede Topkapı Sarayı Müzesi Çin porselenleri koleksiyonu içinde yer alan, ayet ve dua yazılı porselen kaplar üzerinde yaptığımız araştırmayı aktarmaya çalıştık.

GİRİŞ

Dünya'nın en büyük porselen koleksiyonu Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunmaktadır. Bu koleksiyonun dünyaca ünlü ve eşsiz olmasının sebebi, on bir bini aşan sayısı ile 13. yüzyıldan 20. yüzyılın başına kadar porselen kronolojisini göstermesidir.

14. yüzyıldan itibaren Anadolu'da kullanıldığı[2] varsayılan Çin porselenleri Osmanlı yeme ve içme kültürü açısından önemli bir yere sahip olmuştur.

1 Sanat tarihçisi ve restoratör; Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Topkapı Sarayı Müzesi, Çin ve Japon Porselenleri-Saatler Bölümü Sorumlusu, serkan.geduk@kultur.gov.tr.

2 Arap gezgin İbn-i Battuta 1331 yılında ziyaret ettiği Birgi'de davet edildiği bir ziyafette porselen kullanıldığından söz etmiş ayrıca 15. yüzyıl Osmanlı tarihçisi Aşıkpaşazade Sultan Mehmed'in veziri İvaz Paşa'nın Acem'den ustalar getirdiğini ve Osmanlı sarayına Çin porselenlerini tanıtan ilk kişinin de İvaz Paşa olduğunu belirtmiştir. Ayşe Erdoğdu, *Çin Porselenlerinin Osmanlı Günlük Yaşamındaki Yeri,* İstanbul 2001, s. 104.

Kimi zaman tılsımlı güçleri olduğuna inanıldığı için kimi zaman değerli taşlarla süslenerek kimi zamansa zenginliğin ve ihtişamın göstergesi olarak kullanılmışlardır. Sarayın porselen koleksiyonu genel olarak satın alma, ganimet, hediye ve muhallefat[3] yolluyla oluşmuştur. Arşiv kayıtlarında bunların Çin'den sipariş edilmeleri veya doğrudan satın alınmaları konusunda bir belgeye rastlanmamıştır. Koleksiyon genel olarak Çin›de üretilerek 13. yüzyıldan itibaren İslam ülkelerine ve Orta Doğu'ya ihraç edilen porselenlerden oluşur. Osmanlı saray ve çevresine porselenin ilk ne zaman geldiği ve kullanıldığı bilinmemekle birlikte "*1457 yılında Edirne'deki sarayda, Sultan II. Mehmed'in* şehzadeleri Bayezid ve Mustafa için *yapılan sünnet düğününde fağfurî*[4] *üskürelerle*[5] *şerbet sunulması, porselenlerin daha Topkapı Sarayı inşa edilmeden önce kullanıldığını gösterir*."[6]

"*Klasik Osmanl*ı tıp anlayışının temelinde, G*alen tıbbının ve ondan yararlandığı bilinen İslâm tıbbının bulunduğu bilinmektedir. Buna göre, insan vücudunda kan, safra, sevdâ ve balgam denilen dört hılt* (*humor, suyuk-vûcut* sıvısı) bulunmaktadır. Bunların dengede *olması vücudun sağlıklı olduğunu gösterir. Dengenin bozulmasından itibaren vücut sağlığı kaybolur, rahatsızlıklar başlar. Rahatsızlık bir hıltın vücuttaki oranının artmasıyla alâkalıdır*."[7] Bu nedenle klasik Osmanlı tedavi yöntemlerinde, beslenme şekli ve tabiattaki bitki, maden ve minerallerden yararlanmaya önem verilmiştir. Hastalıkların devam etmesi durumunda ise bir takım yöntemlere başvurulmuştur. Bu yöntemlerden birisi de şifa taslarından içilen içecekler olmuştur. Bu kapların tıbben bir faydası olmasa bile insanlara ruhsal açıdan katkıda bulunduğu yadsınamaz. Bu nedenle böyle bir kaptan su içen kimse içtiği suyun okunmuş olduğuna ve mustarip olduğu hastalıktan kurtulacağına bütün varlığı ile inanmış olurdu.

Topkapı Müzesi Çin porselenleri koleksiyonu içinde yer alan 37 adet eserin dua ve ayetlerle süslenmiş olduğu ve şifa kabı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Porselen şifa kapları üzerinde yer alan dua ve ayetler, metalden yapılmış şifa tasları üzerindekilerle benzer olup aynı amaç için kullanılmışlardır. Bu makalede Osmanlı saray kültüründe şifa kaplarının yerini ve Çin

3 Ölen veya azledilen devlet adamları ile padişah anaları, kadınları ve kızlarının eşyalarına el konularak tekrar saraya dönmesine dayalı bu sistem 1839 yılına kadar sürmüştür.
4 Osmanlılar Çin imparatorlarına fağfur derlerdi. Osmanlı belgelerinde Çin porseleni anlamında fağfurî terimi kullanılmıştır.
5 Çukur çanak, kase.
6 A. Erdoğdu, S. Gedük, *Topkapı Sarayının Mücevherli Çin Porselenleri*, Konya 2015, s. 284
7 Arif Bilgin, *Osmanlı'da Sağlık, Osmanlı Döneminde İlâç Yapımında Kullanılan Tıbbî Bitkiler*, İstanbul 2006, 247.

porselenlerindeki örneklerini irdelemeye çalışacağız.

Şifa Kavramı ve Şifa Kaplarının Tarihçesi

Şifa: "*Maraz, tedavi ve inşirah gibi manaları kapsayan Arapça kökenli bir kelime olarak hastalıktan kurtulma, iyi olma, sağalma*" anlamında kullanılmaktadır.[8]

Eski çağlardan beri insanlar çeşitli hastalık, nazar ve zehir gibi farklı etkilerden korunmak için birçok yöntem denemişlerdir. Geleneksel inançlara bağlı olarak gelişen korunma şekilleri arasında en yaygın olanı ayet ve duaların yazılı olduğu şifa taslarıdır. Şifa tasları genellikle bronz, pirinç ve bakır gibi metallerden yapılmıştır. Bunun dışında az da olsa seramik ve porselenden yapılmış olanları da bulunmaktadır. Şifa tasları halk hekimliğinin en somut örnekleri olup şifa tasından su içen insanların ve hayvanların hastalıklardan kurtulacağına inanılmıştır.

İslamiyet'ten önce şifa taslarına benzeyen en yakın örnek Ârâmî[9] taslarıdır. Geniş bir coğrafyada yaşayan Ârâmîler, kötü güçlerin etkisi altına girdiği düşünülen hastaların iyileştirilmesi için şifa tasları kullanılmıştır. Bu taslar genel olarak merkezdeki figür çevresinde yazı şeritlerinden oluşan basit bir düzenlemeye sahiptir.[10] İslam'ın Suriye bölgesinde yayılması sonucu yerleşik kültürlerle güçlü bir etkileşim gözlenir. Ârâmî sihirli tasları, İslam dininin kendi kuralları doğrultusunda ortaya çıkan şifa taslarının ilk örnekleri olmuştur.[11] Bunun dışında Anadolu'daki şifa tasları, Türk hamam taslarına ve Gordion'da bulunan Frig taslarına çok benzemektedir. Kenar ve göbek şekilleri hemen hemen birbirinin aynısıdır. Aralarındaki fark ise şifa taslarının içlerinin çiçek veya diğer şekillerle süslü olmayıp ayetlerle bezenmiş olmasıdır.[12]

Şifa taslarına konulan suyun okunup bu sudan içilmesi veya yıkanılması geleneği İslamiyet'in ilk yıllarına kadar uzanmaktadır. Asım Köksal'ın *Hz. Peygamber ve İslamiyet* isimli eserinde *İbn-i Sad Tarihi*'nden rivayet edilerek, "*Peygamber Efendimizin, kızı Hz. Fatıma'nın düğün gecesinde, bir tas içerisinde gelen suyun içine bir miktar misk döktüğü ve Hz. Ali'nin (r.a) üze-*

8 Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1998, s. 997.

9 Ârâmîler M.Ö. 20. yüzyılda Suriye çölü sınırlarında yaşayan Sâmî ırktan göçebe bir kavimken, daha sonra Lübnan'dan Yukarı Mezopotamya'ya, Basra **Körfezi**'nden Amanos Dağlarına uzanan bir alana yayılmıştır.

10 Şinasi Acar, *Osmanlı'da Günlük Yaşam Nesneleri*, İstanbul 2015, s. 102.

11 Aysun Akı, *Ankara Etnografya Müzesindeki Şifa Tasları*, Ankara 2013, s. 25.

12 Yasemin Masaracı, *İnanç Dünyamızın Gizemli Objeleri*, İstanbul 2007, s. 156.

rine serptiği, 'Yâ Allah, bunlara bereket ver.' diye dua ettiği, sonra da Hz. Fatıma'yı çağırarak onun da üzerine sudan serptiği ve 'Ya Allah, onu şeytanın şerrinden koru.' diye dua ettiği"[13] rivayet edilmektedir.

Şifa taslarının ilk kullanımıyla ilgili bir rivayette ise gayrimüslimler Peygamber Efendimiz'e sihir yapmışlar, Peygamber Efendimiz bu sihir tesiri ile gitgide zayıflamaya başlamış. Peygamberimiz Mescid-i Saadet'te oturup hastalığını düşünürken Allah Cebrail vasıtasıyla Peygamber'e "Ey Muhammet sen hastalığına çok üzülüyorsun, hastalığın pek mühim değildir. Senin düşmanların sana sihir yaptılar. Bir tasa yazı yazıp su içilmeyen bir kuyuya atınız. Bunu oradan tekrar çıkar ve şu ayetleri temiz bir su üzerine okuyarak o suyu iç, sihir bozulacaktır." diyor. Peygamber Efendimiz söylenenler yapıp iyileşmiştir. İşte o zamandan beri bazı ayet ve dualar tas üzerine yazılmaya devam etmiş ve bu adet zamanımıza kadar gelmiştir."[14]

İslamiyet'te büyücülük yasaklanmış, Allah'tan şifa dilemek maksadıyla dua etmek tavsiye edilmiştir. İslâmiyet›in ilk yıllarında hastalıkların tedavisi ve onlardan korunma, çoklukla ruhi ve manevi yolla yapılmıştır. Hz. Muhammed'in büyüyü yasaklamakla birlikte akrep, yılan sokmasına, nazara ve genel olarak hastalıklara karşı muska kullanılmasına, "nefes etme"ye (okuyup üfleme) izin verdiği bilinir.[15] Bu şekilde dua eden kişiler manevi anlamda huzur bularak kendilerini güvende hissetmişlerdir. Şifa tasalarında yer alan ayet ve duaların asıl amacı şifanın sadece Allah'tan geleceği ve Allah'ın yardımı ile mümkün olabileceğinin unutulmamasıdır.

Anadolu'da hastalıklardan kurtulmak ve şifa bulmak için kullanılan şifa taslarına farklı isimler verilmiştir. Sivas, Konya, Gaziantep ve Malatya gibi yörelerde şifa taslarına *tihtap tası*[16], Erzurum'da çiçek tası[17], Ankara'da *botça tası*[18], Çorum'da *korku tası*[19] denilmektedir.

13 (http://www.sdplatform.com/dergi/441/sifa-taslarinin-turk-tip-folklorundaki-yeri.aspx)

14 Osman Aksoy, *Şifa Tasları,* Ankara 1976, s. 36.

15 Şinasi Acar, a.g.e., s. 101-102

16 Tihtap: Bir şeyin iyi yapıştığını, bir tedbirin hastalığa birebir geldiğini; tihtabı budur, ilacı budur, bu ilaç hastalığı tihtap gibi kesti, manalarında kullanılmaktadır.

17 Erzurum taraflarında şifa taslarına çiçek tası denmektedir. Koyun ve keçilerde meydana gelen çiçek hastalığı tedavisinde şifa tası kullanılır. Hasta olan hayvan için şifa tasına su doldurulur. Ayetelkürsi ile İhlas-ı Şerif ve Fatiha Suresi üçer defa okunur ve üflenir. Şifa tasından temiz bir süpürge ile hayvana üzerlerine su serpilir.

18 Ankara'nın Kızılcahamam taraflarında çiçek hastalığına *botça hastalığı* denilmektedir.

19 Korkudan meydana geldiğine inanılan hastalıklardan korunmak için kullanılan taslara *korku tası* adı verilir. Özellikle halk arasında genellikle *"karabasan"* denilen gece korku basmasının tedavi edilmesinde kullanılmaktadır.

Şifa kaplarıyla aynı işlevde kullanılan nisan tasları da ayrı bir inceleme konusudur. Nisan taslarını şifa kaplarından ayıran en önemli özellik, bereketli ve şifalı olduğuna inanılan nisan yağmurlarının toplandığı kap olmasıdır. Şifa kaplarının üzerinde olduğu gibi nisan taslarının üzerlerinde de ayet ve dualar yazılı olup genellikle pirinç, bronz ve tunçtan yapılmışlardır. Nisan tasları Topkapı Sarayı'nda da kullanılmıştır. Enderun Hastanesi'nde kalan hastalar için ilaçlar da hazırlayan Kiler Koğuşu İçoğlanları, nisan ayında şifalı olduğuna inanılan "*nisan yağmuru*" suyunu toplayarak padişaha sunarlardı.[20] Sarayın dışında dergâhlarda da nisan yağmurları toplanmıştır. Özellikle nisan ayında yağmur yağarken dergâhların damlarına taslar konulurmuş. Toplanan sular dualar eşliğinde dergâhtakilere ve ziyaretçilere şifa niyetiyle ikram edilirmiş. Bu ritüel Mevlânâ'nın dergahında da uygulanmıştır.[21]

Şifa Kaplarının Kullanımı

Tıp ilminin gelişmediği veya çeşitli nedenlerle uygulanamadığı yörelerde halk hastalıklarla bilimsel tetkik ve tedavi yöntemleri yerine toplumun gelenek ve inançlarına göre farklı yöntemlerle mücadele etmiştir. Şifa tasları da bu gelenek ve inançların doğrultusunda ortaya çıkmıştır.

Şifalı kaptan su içen kimse, içtiği suyun okunmuş olduğuna ve dolayısıyla yakalandığı hastalıktan kurtulacağına bütün varlığıyla inanmış olur ve ruhsal acıdan rahatlardı. Bu inanç hastada "*plasebo*" etkisi gösterirdi.[22] Günümüz tıbbında uygulanan telkinle iyi etme yönteminin kimi hastalarda çok olumlu sonuçlar verdiği araştırmalarla kanıtlanmıştır.[23]

Şifa kaplarının kullanılması çeşitli kurallarla belirlenmişti. Şifa kabına konan suyun kıbleye karşı akan bir pınar, çeşme veya çaydan gün doğmadan önce alınmasına, bu sırada köpeklerin görmemesine, suyun ayak basılan bir yere dökülmemesine ve bu işlemin yeni ayın ilk çarşamba günü (kimi yörelerde cuma günü) yapılmasına dikkat edilirdi.[24] Şifalı kaptan su içerken ise niyet temizliğinin olması, kıbleye dönerek içilmesi, kalbe şüphe düşürülmemesi,

20 Necdat Sakaoğlu, *Saray-ı Hümayun*, İstanbul 2002, s. 177.

21 http://www.toprakisveren.org.tr/2014-101-sinasiacar.pdf

22 Plasebo etkisi, farmakolojik olarak etkisiz bir ilacın telkine dayalı bir etki ortaya çıkarma hâlidir. Aslında plasebonun fiziksel anlamda tedaviye yönelik bir gücü yoktur. Sahip olduğu tedavi gücünü tamamen hastanın verilen ilacın "işe yarayacak" ilaç olduğunu düşünmesinden alır. Plasebo tıbbın bilimsel olarak açıklayamadığı bir yöne insanların istemeleri hâlinde kendi kendilerini iyileştirme gücüne yöneliktir.

23 http://www.sdplatform.com/dergi/441/sifa-taslarinin-turk-tip-folklorundaki-yeri.aspx

24 http://www.toprakisveren.org.tr/2014-101-sinasiacar.pdf

duaların belli sayılarda tekrarlanarak okunması, herhangi bir maddi beklenti içerisinde olunmaması gibi kurallara bağlı kalınarak üç yudum içirilirdi. Aksi hâlde yapılan tedavinin hiçbir yarar sağlamayacağına ve hastalığın iyi olmayacağına inanılırdı.[25] Telkin gücünü artırmak amacıyla mümkün olursa bir de hoca efendi bulundurulur ve hasta suyu içtikten sonra hoca okuyup üflerse, tamamıyla iyi olacağına inanılırdı.[26]

Topkapı Sarayı Müzesi Çin Porselenleri Koleksiyonunda Bulunan Ayet ve Dua Yazılı Şifa Kapları

Topkapı Sarayı Çin porselenleri koleksiyonu içinde dua ve ayet yazılı toplam 37 adet porselen kâse ve tabak bulunmaktadır. Saray koleksiyonunda benzer şekilde süslenmiş metal örneklerde olduğu gibi bu porselen kapların da şifa tası olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Ortasındaki sihirli karelerdeki rakamlar ve harflerin Kuran'da belli ayetlere işaret ettiği, bu ayetlerin de bazı hastalıklara iyi geldiği için tercih edildiği düşünülmektedir. Yine bu dua ve ayetlerin, Topkapı Sarayı Müzesi Padişah Elbiseleri bölümünde bulunan tılsımlı gömleklerdekilerle benzer olduğu bilinmektedir. Bu gömlekler vefk[27] ve cifrlerle dekorlanmış olup hastalık ve kötülüklerden koruduğuna ve hastalara şifa verdiğine inanıldığı için tercih edilmişlerdir. Bu tılsımlı (şifalı) gömlekler yaygın olarak savaşa giderken zırh altına giyilerek kullanılmıştır.

Eserlerin niceliğine baktığımızda, Kuran-ı Kerim'den ayet ve dua yazılı 37 adet eser bulunmaktadır. Bunların içinde 3 kâse, 5 tabak 16. ve 17. yüzyıllara, 5 tabak ve 24 kâse 18. yüzyıla tarihlenmektedir.

Porselen koleksiyonda yer alan şifa kaplarının en tipik örneklerini inceleyebiliriz:

Mavi-Beyaz Tabak

Çin, 16. yüzyılın üçüncü çeyreği, porselen, çap 36,5 cm, Topkapı Sarayı Müzesi, Çin ve Japon Porselenleri Koleksiyonu, Envanter Numarası: 15/3168.

25 Abdulbaki İşcan, *Anadolu Şehrinin Günlük Hayatında Su Kültürü*, Ankara 2013, s. 118.

26 Şinasi Acar, a.g.e., s. 106.

27 Vefk üzerinde belli kaidelere göre sayıların harflerin veya kelimelerin yazıldığı hanelere bölünmüş satranç tahtası gibi bir kare (veya daire) olup hastalıklara karşı sihir büyü için diğer bütün maksatlar için muska (nüsha) olarak yapılır.

Bibl: Krahl 1986, kat. no. 900, İstanbul 2011, kat. no. 148.

Kıvr**ımlı ağız** kenarlıdır. Sır altına mavi renk Arapça yazı ve geometrik şekil bezemelidir. Ağız ve iç kenarında, Arapça harflerle yazılmış Ayetelkürsi, ortasında ise mavi bordürlü rozet içinde İhlas Suresi yer almaktadır. Arka yüzünde belirli aralıklarla yapılmış üç adet ağaç motifi bulunmaktadır. Bunlar Çin mitolojisinde dayanaklılığı simgeleyen ve soğuk mevsimin üç arkadaşı olarak bilinen çam, bambu ve erik ağacıdır.

Mavi-Beyaz Porselen Kâse

Çin, İmparator Zhengde Dönemi (1506-1521) porselen, çap 24 cm, yükseklik 13,5 cm, Topkapı Sarayı Müzesi, Çin ve Japon Porselenleri Koleksiyonu, Envanter Numarası 15/2663.

Bibl.: Krahl 1986, kat. no. 778; Tokyo 1990, kat. no. 26; Versailles 1999, kat. no. 99, İstanbul 2011, kat. no. 149.

İmparator Zhenge dönemine (1506-1521) ait, ağız bölümü dışa doğru açılan derin kâse, kenarsız bir ayak üzerindedir. Nüanslı ve tatlı bir mavi ile sır altındaki dekor, parlak beyaz porselen ile hayranlık yaratmaktadır. Ortasında Arapça "yâ Rahman", kenarında dört madalyon içinde "Zülfikar'dan keskin kılıç, Ali'den büyük yiğit yoktur." yazılıdır. Ağız kenarında Besmele ile başlayan bir ayet bulunmaktadır.

Dış tarafında, iki bordür içerisinde zarif yapraklı kıvrımlar içinde lotus çiçekleri ile ağızları açık ve omurgaları uçuşan iki yılan şekilli ejderha dekoru yer almaktadır. Dışı gerçek Çin dekoru olmasına rağmen, aralıklı Arapça yazılı madalyonlar ile dal ve bulut motifli iç tezyinatı Orta Doğu'yu anımsatmaktadır. Usta olmayan bir sanatçı tarafından yazılmış olduğu düşünülen yazılar, dip kısmında bulunan madalyon gibi yer yer okunmamaktadır.

İç yüzündeki dört madalyonda Hz. Ali'nin meziyetlerini, ağız kenarındaki frizde ise bir dua yazmaktadır. Böylece bu eserin Mısır veya Türk piyasasına değil de İran piyasasına hazırlandığını göstermektedir. Kaide ve sır altında çift bordür içinde *de Ming Zhengde nian zhi* (Büyük Ming Hanedanlığı Zhengde döneminde yapıldı.) yazmaktadır.

Mavi-Beyaz Porselen Tabak

Çin, 16. yüzyılın başı, çap 26 cm., porselen, Topkapı Sarayı Müzesi, Çin ve Japon Porselenleri Koleksiyonu, Envanter Numarası 15/ 2270.

Bibl.: Krahl 1986, kat. no. 777.

Yuvarlak kenarlı düz beyaz zeminlidir. Ağız kenarının iç yüzeyinde Ayetelkürsi yazmaktadır. Ortasında beş daire içinde Arapça dua yazmaktadır, fakat tam okunamamıştır. Dışı, sır altın yapılmış dalga motiflidir. Dip kısmı damgalıdır. Damgada *"Da Ming Xuan de nian zao"* (Büyük Ming İmparatoru Xuande döneminde yapıldı.) yazmaktadır.

Swatow Tabak

Çin, Ming Hanedanlığı (1368-1644), 17. yüzyılın başı, porselen, çap 35 cm, Topkapı Sarayı Müzesi, Çin ve Japon Porselenleri Koleksiyonu, Envanter Numarası 15/ 3067.

Bibl.: Krahl 1986, kat. no. 1939.

Düz ağız kenarlı olup, ağzı kenarı çift şeritli kırmızı çizgi dekorludur. Ağız kenarının iç kısmında yeşil boya ile Arapça dua yazmaktadır. Dış kısmı düzdür. İç kısmın ortasında yer alan daire içinde Besmele'yle Ayetelkürsi, bunu etrafını çevreleyen dört daire içinde Kevser Suresi,[28] dairelerin çevre kuşağında ise İsrâ Suresi'nin 82. ayeti[29] yeralmaktadır.

Mavi-Beyaz Porselen Kâse

Ming Hanedanlığı (1368-1644), İmparator **Xuande Dönemi (1426-1425), çap 23 cm yük. 11.5 cm, porselen, Topkapı Sarayı Müzesi,**

28 Kevser, çok nimet demektir ayrıca cennette bir havuzun da adıdır. Kim Kevser Suresi'ni okursa, Cenâb-ı Hak ona Cennet nehirlerinden su içirir. Kevser'in cennette bir nehir olduğu, cennetliklerin o nehirden içecekleri ve bir daha susamayacakları nakledilmiştir.

29 Şifa Ayeti: Biz, Kuran'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, müminler için şifa ve rahmettir; zalimlerin ise yalnızca ziyanını artırır. http://arsiv.diyanetvakfi.org.tr/meal/Kevser.htm

Çin ve Japon Porselenleri Koleksiyonu, Envanter Numarası 15/ 10407.

Bibl.: Krahl 1986, kat. no. 779.

Ağız kısmı dışa doğru açılan derin kâse formlu olup kenarsız bir ayak üzerindedir. İçi ve dış yüzeyi sır altına mavi renkle, sitilize çiçek, dal kıvrımları ve ayetlerle süslenmiştir. Dış kısmında yer alan yuvarlak pano içinde Arapça Şifa Ayetleri'nin yazılı olduğu anlaşılmıştır. Dip kısmında yer alan damgada "*Da Ming Xuan de nian zao*" (Büyük Ming İmparatoru Xuande döneminde yapıldı.) yazmaktadır.

Mavi-Beyaz Porselen Kase

Ming Hanedanlığı (1368-1644), İmparator Zhengde Dönemi (1506-1521), porselen, Topkapı Sarayı Müzesi, Çin ve Japon Porselenleri Koleksiyonu, Envanter Numarası 15/4386.

Bibl.:Krahl 1986, kat. no. 780

Kavisli ağız kenarlı, halka ayaklıdır. Ortasında Arapça "En'amte" (Sana nimet verdi.), kenarında dört kez Kelime-i Tevhid, dışında dört kez Salavat-ı Şerife yazılıdır. Dip kısmında İmparator Zhengde damgası yer almaktadır.

Tek Renkli Porselen Tabak

Çin, 18. yüzyılın başları, çap 22 cm, Topkapı Sarayı Müzesi, Çin ve Japon Porselenleri Koleksiyonu, Envanter Numarası 15/ 5491.

Bibl.: Krahl 1986, kat. no. 2808.

Yuvarlak kenarlı düz beyaz zeminlidir. Dış kısmı düzdür. İç yüzeyinde sır üstüne kazıma ve çizikleme tekniğiyle Arapça ayet ve dua yazılmıştır. Ortasında Arapça Kelime-i Tevhid, kenarında Besmele, Ayetelkürsi, İhlas Suresi ve Salavat-ı Şerife yazmaktadır.

Tek Renkli Porselen Kâse

Çin, 18. yüzyılın başı, porselen, Topkapı Sarayı Müzesi, Çin ve Japon Porselenleri Koleksiyonu, Envanter Numarası 15/5490.

Bibl.: Krahl 1986, kat. no. 2809.

Ortasında Arapça Allah ve Kelime-i Tevhid, kenarında Kalem Suresi'nin 51-52. ayetleri (Nazar-Şifa Ayetleri) ve Besmele ile başlayan "Selâmun alâ nuhîn fi'l-âlemîn, selâmun alâ İbrâhîm, selâmun alâ Musâ ve Hârûn ve selâmun alâ İlyâs, selâmun aleykum tıbtüm tedhuluha hâlidîn, selâmun kavlen mi'r-rabbi'r-rahim, selâmun hiye hattâ matla'l-fecr (fecri)" yazıları kazıma tekniğiyle işlenmiştir.

Çok Renkli Porselen Tabak

Çin, Qing Hanedanlığı 1770-1800, Jingdezhen, porselen, çap 21, yük. 4,5 cm, Topkapı Sarayı Müzesi, Çin ve Japon Porselenleri Koleksiyonu, Envanter Numarası 15/ 5510.

Bibl.: Krahl 1986, kat. no. 3541, Kore 2007, kat. no. 065.

Kıvrımlı ağız kenarlıdır. Tabağın iç yüzeyi 9 satıra bölünmüştür. Orta kısmı kare dekorlu olup Arapça yazı ve sayılarla süslenmiştir. Kare dekorun dış hatları kırmızı emaye, içindeki Arapça numaralar siyah emaye ile yapılmıştır. İç yüzeyindeki dua ve ayetler birinci satırında "Bismillah Şifa, Allah'ın adıyla şifa, Allah'ım! Ey insanların Rabbi! Şifa ver! Şifa veren ancak Sen'sin! Sen'den başka şifa verecek kimse yoktur!", ikinci satırda Kelime-i Tehvid, üçüncü satırda tamamlanmamış Şifa Ayeti, dördüncü satırda Ayetelkürsi, beşinci satırda "Yâ Allah, Yâ Muhammed Mustafa, Yâ Ali" orta kısımdaki kare içinde bir dua ve Allah'ın isimleri yer almaktadır. Orta kısımdaki karenin çevresinde "Lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikâr (Zülfikar'dan keskin kılıç, Ali'den büyük yiğit yoktur.)" yazılıdır.

Çok Renkli Porselen Kâse

Çin, 1790-1820, porselen, çap. 14, yük. 6,5 cm, Topkapı Sarayı Müzesi, Çin ve Japon Porselenleri Koleksiyonu, Envanter Numarası 5500.

Bibl.: Krahl 1986, kat. no. 3543.

Kavisli kenarlı, halka ayaklıdır. İç kenar kısmı stilize kıvrım motifli olup kırmızı renklidir. Ortası mavi renkli kare pano içinde vefk-cifr yer alır, bunun etrafı altın yaldızla "Lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikâr" (Zülfikar'dan keskin kılıç, Ali'den büyük yiğit yoktur.) yazılı olup mavi kuşakta ise Ayetelkürsi yazmaktadır. Dış kısmı yedi kuşaklı şeritten oluşur ve iç kısımlarında Arapça şifa ayetleri yazmaktadır. Bu eser ayet ve dualar ile birlikte "şifa tası" olarak adlandırılan metal örnekleri ile aynı amaç için kullanılmış olmalıdır.

Mavi Beyaz Porselen Kâse

Çin, **Qing Hanedanlığı** (**1644-1911**), **porselen, 1720-1740**, çap **14,5 cm, yük 7,5 cm, Topkapı Sarayı Müzesi, Çin ve Japon Porselenleri Koleksiyonu, Envanter Numarası 15/ 5497**.

Bibl.: Krahl 1986, kat. no. 2809.

Kavisli ağız kenarlı olup ayağının dip kısmı sırsızdır. İç kısmının ortasında Çin mitolojisinde uzun yaşam sembolü olan "*Lingzhi*" mantarı yer almaktadır. Bu süslemenin çevresine Arapça "yâ Muhammed, yâ Ali, Fatiha ve Ayetelkürsi ve Kevser Suresi" yazılmıştır. Dış kısmı çiçek ve yaprak dekorludur.

SONUÇ

Osmanlı kültüründe porselen şifa kapları gerek halk hekimliği gerekse saray hekimliğinin en önemli örneklerindendir. Osmanlı döneminde şifa taslarının yoğun olarak kullanıldığı ele geçen örneklerden anlaşılmaktadır. Porselen şifa kapları, metal örneklerinden farklı olarak İslam pazarı için Çin'de üretilmiştir. Bu da bize şifa kaplarının İslam coğrafyasında yaygın bir şekilde

kullanıldığını kanıtlamaktadır.

Bu özel kaplar hanedan mensuplarının **şifa** bulması ve hastalıklardan korunması **için kullanılmış**lardır. Bazı eserlerde yer alan ayet ve dualar tamamen okunamamaktadır. Bunun nedeni Arapça bilmeyen Çinli ustalar tarafından yazılmış olmalarıdır. Bu kapların en belirgin özelliği Çin kökenli motiflerin arasında Arapça dua ve ayetler yazılmış olmasıdır. Kuran'dan ayet ve dualar bazen sır altına bazen de sır üstüne boyanarak yazılmışlardır. Yazıların yoğun ve iç içe geçmiş olması ayet ve duaların yarıda bırakılmadan tam olarak yazılma çabasını göstermektedir. Süslemede kullanılan ayet ve dualar kabın işlevine yönelik olarak Allah'a yakarış ve ondan şifa umudunu yansıtır. Porselenlerde şifa kelimesinin geçtiği ayetlere baktığımızda en çok İsrâ Suresi'nin kullanıldığını görmekteyiz. Bunun dışında Allah (c.c.)'ın isimleri, Kelime-i Tevhid, Ayetelkürsi, İhlas Suresi ve Kevser Suresi'nin porselen dekorlarında kullanıldığını görmekteyiz. Porselenlerin üzerinde tılsım amaçlı yapılan vefk düzenlemeleri ve çeşitli rakam dizilerinin gizli tutulması, taslar üzerindeki gizemin çözülmesini zorlaştırmıştır.

KAYNAKLAR

1. Acar, Şinasi. *Osmanlıda Günlük Yaşam Nesneleri*. Yem Yayınları, İstanbul 2015.
2. Akı, Aysun. Ankara Etnografya Müzesi'ndeki Şifa Tasları. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimlere Enstitüsü, Ankara 2013.
3. Aksoy, Osman. "Şifa Tasları." *Türk Etnografya Dergisi,* sayı 15, (1967), s. 35-54.
4. Âşıkpaşazâde. *Tevârîh-i Âl-i Osmân, Âşıkpaşazâde Tarihi.* Yayına hazırlayan Ali Bey. İstanbul 1332/1994, Yeni Baskı Londra 1970.
5. Bilgin, Arif. "Osmanlı Döneminde İlâç Yapımında Kullanılan Tıbbî Bitkiler." *Osmanlı'da Sağlık.* Editörler Ç. Yılmaz, N. Yılmaz. Biofirma İlaç Sanayi ve Ticaret A: Ş., İstanbul 2006.
6. *Ceramic Masterpieces of the Orient from the Topkapı Palace, Turkey, Exhibition Catalogue*. Idemitsu Museum of Arts Publication, Tokyo 1990.
7. Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat***.** Aydın Kitabevi, Ankara 1998.
8. Erdoğdu, A. "Çin Porselenlerinin Osmanlı Günlük Yaşamındaki Yeri." *İstanbul'daki Çin Hazinesi*. Editör Ayşe Üçok. T.C. Dışişleri Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2001.
9. Erdoğdu, A; Gedük, S. *Topkapı Sarayının Mücevherli Çin Porselenleri, II. Uluslararası Türk Sanatları Tarihi ve Folkloru Kongresi /Sanat Etkinlikleri: 05/10.04.2014-Bosna - Konya: Bildiriler.* Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 2015. s. 283-289.
10. http://www.sdplatform.com/dergi/441/sifa-taslarinin-turk-tip-folklorundaki-yeri.aspx (22.11.2015)
11. http://www.toprakisveren.org.tr/2014-101-sinasiacar.pdf (09.11.2015)
12. *İmparatorlar İstanbul'da, Hitit'ten Osmanlı'ya, Sergi Kataloğu.* Mas Matbaacılık, İstanbul 2011.

13. İşcan, Abdulbaki. *Anadolu Şehrinin Günlük Hayatında Su Kültürü.* Ankara Büyükşehir Belediyesi, Aski Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2013.
14. Krahl, Regina. *Chinese Ceramics in the Topkapi Saray Museum,* II-III. Sothebys Publications, London 1986.
15. Masaracı, Yasemin. *İnanç Dünyamızın Gizemli Objeleri. İSMEK El Sanatları Dergisi*, sayı 4, (2007), s. 156-160.
16. Muhammed b. Mahmûd-ı Şirvânî. *Tuhfe-i Murâdî, İnceleme-Metin-Dizin*. Hazırlayan Mustafa Argunşah. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
17. Sakaoğlu, Necdet. *Saray-ı Hümayun.* Deniz Bank Yayınları, İstanbul 2002.
18. Shınhee, Park. *Seramiklerin Kavşak Noktası.* Kwon Doo-Hyun, Tokyo 2007.
19. *Topkapı a Versailles, Tresors de la Cour Ottomane, Exhibition Catalogue.* Musee National des Chateaux de Versailles et de Trianon, Paris 1999.
20. *The Treasures of The Ottoman Art,* Exhibition Catalogue. Galerija Klovicevi Dvor, Zagrep 1999.
21. *Turks, A Journey of a Thousand Years 600-1600, Exhibition Catalogue.* Royal Academy of Books, London 2005.

HALÛK PERK MÜZESİ VE TIP KOLEKSİYONU

Halûk Perk[1]

Halûk Perk Müzesi'nde, Anadolu'daki kültürün tarihî gelişimini yansıtmak ve eserlerin bütününü görmek açısından bir koleksiyon oluşturulmak istenmiş ve tematik konular oluşmaya başladıkça da gruplamaya gidilmiştir. Koleksiyon, Neolitik Dönem'den başlayarak, erken dönem Tunç Çağları, Demir Çağ, Urartu İmparatorluğu, Yunan medeniyeti, Roma İmparatorluğu, Bizans dönemi, erken İslam ve İslam Dönemi, Selçuklu dönemi, Osmanlı dönemi, Cumhuriyet'te uzanan geniş bir süreçte arkeolojiye, sanata, tarihe, inanca, eğitime, ticarete, hukuka ve tıp bilimine bakmamıza olanak sağlamaktadır.

Müzenin başlıca amacı, eserlerin işlevlerine ve konularına göre sınıflandırarak yayına hazırlama yönündedir. Bu bağlamda farklı kurumlarla iş birliğine de gidilmiştir. Zeytinburnu Belediyesi'nce her yıl düzenlenen Merkezefendi Geleneksel Tıp Festivali için 2010 yılından itibaren her yıl sergi ve kataloğu hazırlanmaktadır. Bunlar 2010 yılında *"Osmanlı Tılsım Mühürleri"* başlıklı sergiyle başlamıştır. İnsanlık tarihi boyunca insanların ve değer verdiklerinin manevi olarak korunması için tılsımlar üretilmiştir. Koruyucu tılsımlar tarih boyunca toplumların inançlarıyla paralellik göstermiştir. İslam dünyasında da tılsımlar dinî yazı ve şekillerden oluşmaktadır. Bu çalışmada temel amaç halkların inançları doğrultusunda üretmiş oldukları koruyucu tılsımları tanıtmak olmuştur.

Tıp tarihi ve şifa konusunda düzenlenen sergi ve kataloglar 2011 yılında *"Duanın Sudaki Gizemi Şifa Tasları"* ile devam etmiştir. Dua ve şifa için kullanılan araç-gereçlerden şifa tasları adı geçen yayın ile tanıtılmaya çalışılmıştır. Yabancı literatürde şifa tasları için "büyülü-sihirli tıbbi kase" veya

1 Koleksiyoncu, hperk@mynet.com.

sadece "tıbbi kase" ifadesi kullanılmaktadır. Bu kaplar Türkiye sınırları içinde farklı isimler almıştır. Bu isimlerden bazıları "tihtap tas", "çiçek tası", "korku tası"dır. Yayında tanıtılan taslardan en eskisi Ârâmî Dönemi (M.Ö. 1500)'ne tarihlenen pişmiş toprak taslardır. Bunlar iki adettir. Şifa taslarının ilk defa Ârâmîler tarafından kullanıldığı düşünülmektedir.

Arami Dönem (M.Ö. 1000)
Pişmiş Toprak, Şifa Kasesi

2012 yılında *"Felaketlerin Umut Işığı Türk Kızılayı"* başlıklı çalışma ile Türkiye'nin en büyük yardım cemiyeti tanıtılmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devleti'nin Cenevre Sözleşmesi'ne 5 Temmuz 1865 yılında imza atmasından sonra Tıbbiye Nazırı Marko Paşa başkanlığında 11 Haziran 1868 tarihinde "Mecrûhîn ve Marda-yı Askeriyeye İmdâd ve Muâvenet Cemiyeti" kurulmuştur. 14 Nisan 1877 tarihinde bu cemiyetin ismi "Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti" olarak değiştirilmiştir. Hazırlanan yayında Kızılhaç'tan Hilal-i Ahmer'e ve oradan Kızılay'a uzanan yayınları, fotoğrafları, belge ve objeleri ile Halûk Perk koleksiyonu tanıtılmaya çalışılmıştır.

2013 yılına gelindiğinde *"İnancımız Gereği Minik Cerrahi Bir Müdahale: Sünnet"* yayını sergisi ile birlikte hazırlanmıştır. Bu yayın ile sünnetin hem din hem de sağlık ile ilişkisini gösteren koleksiyon tanıtılmış olup geniş bir perspektif ile bakış açısı sağlanması amaçlanmıştır. Bu koleksiyon dinî vecibelerden, sünnet takımlarına, yayın ve reklamlara, sünnet kıyafetlerine kadar büyük bir çeşitlilik göstermektedir.

2014 yılında *"Belgeler ve Objelerle Diş Hekimliği Tarihi"* kitabının yayınlanmasıyla diş hekimliği tarihine ait koleksiyon tanıtılmıştır. Koleksiyon kapsamında yer alan diş hekimliği eğitimi, diş ve protez yapımı ile alakalı belgelere, fotoğraflara, objelere, ayrıca ağız/diş sağlığı ile ilgili reklamlara yer verilmiştir. Diş hekimliği kitabında olduğu gibi diğer yayınlarda da halk sağlığına önem veren ve dikkat çeken çalışmalar gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

2015 yılında *"Belgeler ve Objelerle Göz Hekimliği Tarihi"* koleksiyonu sergilenmiş ve kitabı yayımlanmıştır. Sergi I. Sağlık Tarihi ve Müzeciliği sem-

pozyumu katılımcılarına tanıtılmıştır. Göz hekimliği tarihinden kısaca bahsedildikten sonra koleksiyonda yer alan belge ve objeler tanıtılmış ve göz hekimliğinin gelişimi koleksiyon malzemesiyle gözler önüne serilmiştir. Antik dönem göz hastalıkları için yapılmış adakların ve cerrahi aletlerin yanı sıra yakın döneme ait belgeler ile göz hekimleri, reçeteleri, muayene aletleri, görme engellilerin araç-gereçleri tanıtılmıştır.

Roma Dönemi (M.Ö.I-IV.yy)
Bronz, Göz Biçimli Adak

Her yıl Geleneksel Merkezefendi Tıp Festivali kapsamında hazırlanan sergi ve yayınların dışında; 2012 yılında Yunan ve Roma dönemine tarihlenen *"Antik Dönem Tıp Aletleri"* konulu çalışma 30. Dünya Endoüroloji Kongresi kapsamında bir sergi ve yayın hazırlanmıştır. Yayında bahsedilen eserlerin birkaçı dışında hepsi Anadolu kökenlidir. Tıp aletleri sade ve düz üretilmiştir. Formlarında fazla bir değişikliğin olmaması, günümüzde bile bu formların kullanılması tarihlenmelerini güçleştirmektedir. Bu cerrahi aletlerin tarihlenmesi şüphesiz bilimsel kazılardan çıkan buluntulara ve raporlarına bakılarak yapılmaya çalışılmış ve başta Pompeii'de bulunmuş aletler baz alınarak diğer bölgelerdeki buluntulara göre çıkan sonuç, koleksiyondaki eserlerin çoğunu Roma dönemine tarihlemektedir. Halûk Perk Müzesi'ndeki antik dönem cerrah bıçakları koleksiyonu eşsiz bir toplu koleksiyon olma özelliği taşımaktadır.

Roma Dönemi (M.Ö.I-IV.yy)
Tunç, Cerrahi Aletler

Roma Dönemi (M.Ö.I-IV.yy)
Tunç, Neşter

Roma Dönemi (M.Ö.I-IV.yy)
Tunç, Cerrahi Aletler

Roma Dönemi (M.Ö.I-IV.yy)
Tunç Gümüş Kakmalı, Neşter Sapı

Roma Dönemi (M.Ö.I-IV.yy)
Tunç Gümüş Kakmalı, Neşter Sapı

Roma Dönemi, (M.Ö.I-IV.yy)
İlaç Saklama Çantası

Roma Dönemi (M.Ö.I-IV.yy)
Cam Yılan Kabartmalı İlaç Saklama Şişesi

Erken Tunç Çağ (M.Ö. 3000-2000)
Taş, Ecza Havanı

Osmanlıca Yazılı Anatomi Atlası

Geç Hellenistik-Erken
Roma Dönemi
Pişmiş Toprak,
Hasta İnsan Figürini

Bunun dışında, makas, keski, küret, forseps, maşa, kerpeten, elevatör, retraktör, sonda, strigil, ustura, kan alma kapları, ecza hazırlama ve uygulama araç-gereçlerine yer verilmiştir. Eczacılık araç-gereçleri içinde ise havanlar, saklama kutuları yer almaktadır.

Roma dönemi cam ecza şişesiyle 19. ve 20. yüzyıl ecza şişelerini bir arada görmek ilgi çekicidir. Keza aynı durum ecza havanları için de geçerlidir.

Bunun dışında Halûk Perk Müzesi geniş bir tıp diploması koleksiyonuna sahiptir. 2012 yılında *"Eğitim Tarihimizde Diplomalar"* başlıklı yayın ile koleksiyondaki diplomalar yayınlanmış. Tıp, veterinerlik, diş hekimliği, ebelik, eczacılık diplomaları mevcuttur. Aynı tarihte diplomalarla birlikte "Eğitim Tarihimizde Mükafat Belgeleri" de yayımlanmıştır. Ayrıca Halûk Perk Müzesi'nde bulunan Osmanlıca, Fransızca, Almanca 19. yüzyıl tıp eğitimi, anatomi kitapları, anatomi atlasları, posterler, tıp doktorlarının resimleri, organ maketleri koleksiyona ayrı bir zenginlik katmaktadır.

Roma Dönemi (M.Ö.I-IV.yy)
Taş, Phallous Kabartmalı Adak

Tunç Çağ (?)
Pişmiş Toprak ,Çocuklarını Emziren Anne Figürini

Halûk Perk Koleksiyonu'nda mevcut olup da henüz sergilenmemiş ve yayımlanmamış pek çok değerli eser bulunmaktadır. Mesela arkeolojik döneme ait pişmiş topraktan yapılmış hasta ya da engelli figürleri *(Res. 14)* dikkat çekicidir. Antik dönemde bereket simgesi olarak amulet ve tılsım olarak taşınmalarının yanısıra, rahatsızlık durumunda adak olarak şifa bulma amacıyla yapılmış olan erkek cinsel organlarının (fallus) çok sayıda örneği bulunmaktadır. *(Res. 15)*. Ayrıca Halûk Perk Müzesi yine bereket sembolü olan kutsal ana tanrıça, anne kültürü koleksiyonuna da sahiptir. *(Res.16)* Koruyucu ve şifa verici olarak kullanılan ve tıbbın sembolü sayılan bronz, gümüş yılan amuletleri ve tılsımları da koleksiyonda yer almaktadır.

Roma Dönemi (M.Ö.I-IV.yy)
Bronz, Yılan Şeklinde Adak

Halûk Perk Koleksiyonu'nda yakın döneme ait önemli tıbbi malzeme de bulunmaktadır. Mesela 19. ve 20. yüzyıllara ait cerrahi alet setleri, doctor çantaları, seyyar berber takımları, pulvazitörler *(Res. 20)*, sterilizasyon, kardiyoloji ve fizik tedavi cihazları *(Res. 18)*, tansiyon aletleri, lavmanlar, hacamatlar, lazımlıklar, termoforlar, labaratuar malzemeleri, şırıngalar, hasta ve engelli sandalyeleri *(Res. 19)* ile sedyeleri, ameliyat ve hasta yatakları, protez uzuvlar, ilaç yapımında kullanılan hassas teraziler *(Res.21)* ve kulak burun boğaz tanı setlerini kapsayan geniş bir koleksiyona ev sahipliği yapmaktadır.

20.yy Metal, Otoklav

Halûk Perk Koleksiyonu'nda tıp tarihi dışında da çeşitli objeler de yer al-

20.yy ilk Yarısı
Ahşap, Engelli Sandalyesi

20.yy ilk Yarısı Pulvazitör

İlaç Hazırlamada Kullanılan
Ahşap Tekneli Hassas Terazi

maktadır. Tıp dışındaki eserlerle ilgili olarak 2005 tarihinde *Tuliya I* ve 2011 yılında *Tuliya II* isimli kitaplar yayımlanmıştır. Ayrıca 2007 ve 2011 yıllarında *Anadolu Sikke Monografileri* iki cilt olarak yayımlanmıştır. Büyük bir sikke koleksiyonuna da ev sahipliği yapan Halûk Perk Müzesi 2008 yılında *"Eretna Sikkeleri"*ni, 2013 yılında *"Karaman Oğulları Beyliği Sikkeleri"*ni, 2015 yılında ise *"Alâiyye Beyliği Sikkeleri"*ni yayınlamıştır. 2014 yılında arkeoloji dünyası için çok önemli bir Erken Tunç Çağı (M.Ö. 3000-2100) metal grubu Prof. Dr. Önder Bilgi'nin danışmanlığında tanıtılmış olup *"Anadolu'da İlk Tunç Çağ Toplu Buluntusu"* ismiyle yayımlanmıştır.

Halûk Perk Koleksiyonu İstanbul dışında çeşitli şehirlerde de sergilenmektedir. Mesela Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından Paşa Hamamı içinde kurulan "Hamam Müzesi"nde Halûk Perk hamam koleksiyonu sergilenmektedir. Yine belediyenin maddi katkısıyla kataloğu yayına hazırlanmaktadır. Ayrıca yine Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından "Halûk Perk Sağlık Müzesi" kurulması çalışmaları devam etmektedir.

AHMET YAMAÇ USTURA VE JİLET KOLEKSİYONU

Ahmet Yamaç[1]

Sağlık ilk olarak mikroplardan korunmaktan, temizlikten (hijyenden) geçer. Su ve sabun yanında hijyeni sağlayan, istenmeyen tüylerden kurtulmak için kullanılan kesiciler jilet ve atası usturadır.

Kesici olarak ilk ustura çakmak taşından ve daha sonraları obsidyenden yapılmıştır ve cerrahi müdahalelerden ziyade hijyen amacıyla, kılların temizlenmesinde kullanılmıştır. Bazı mağara resimleri insanların midye kabuklarından yaptıkları cımbızlarla saç veya sakallarını aldığını göstermektedir. Daha sonra köpek balığı dişi veya çakmak taşını keskinleştirip sakallarını kesen insanlar, ilk usturayı icat etmiştir. Obsidyen taşından yapılan usturalar çok değerli ve keskindi. Bu nedenle bunlarla traş olmak da bir ayrıcalıktı. Obsidyen usturalar, cerrahi operasyonlar için de tercih edilirdi. Mısır'a Anadolu'dan ihraç edilen bu usturaların bazıları firavun mezarlarında bulunmuştur. Mısırlılar, obsidyen ustura ve baltaları kutsal sayardı. Diğer yerlerde usturalar doğada bulması kolay olan çakmaktaşından yapılmıştır.

Demir Çağ / Bronz Ustura
(Halûk Perk Koleksiyonu)

Demir Çağ / Bronz Ustura
(Halûk Perk Koleksiyonu)

Roma Dönemi / Bronz Ustura
(Halûk Perk Koleksiyonu)

1 Koleksiyoncu, ahmet-yamac@hotmail.com.

Osmanlı dönemi (19. yüzyıl) sünnet usturası Sap kısmı 19. yüzyılda ağaçtan yapılmıştır. Bu kısımlar 20.yüzyılda steril olması için paslanmaz metalden yapılmıştır.

William Shakespeare Slüeti Damgalı Ustura

Atatürk Slüeti Damgalı Ustura

Genç Ustura Garson boy ustura, sakalları yeni çıkan ergen çocuklar için garson boy yapılmıştır.

Demir Çağı sonrasında ve Roma Dönemi'nde usturalar bronz döküm ile yapılmış olup oldukça keskin bıçak kısımlarıyla şimdiki bıçaklara benzeyen usturalar meydana getirilmiştir. Sümerler döneminde bazı kralların ve kâtiplerin saç ve sakallarını bronz usturayla traş ettiği bilinmektedir. Firavun mezarlarında da işçiliği mükemmel olan bronzdan yapılmış ustura ve aynalar bulunmuştur. Mısır'da din adamları ve askerler saç ve sakallarını traş ederlerdi. Firavunların çoğu da saç ve sakalını traş ettirirdi.

Bronz ve demir usturalar çok çabuk köreldiği için berberler, usturalarını bileme taşı ve suyla keskinleştirip traş olanlara sorun yaşatmamaya çalışırdı. Orta Çağ'da bronz ve demir usturaların şekli fazla değişmemiştir.

İlk modern çelik ustura 1680'de İngiltere'de yapıldı. İngiliz mucit B. Hunstman 1740'da usturayı mükemmelleştirdi. Sert ve keskin olması için usturanın yapıldığı çeliğin karbon oranı düşürülür ve ustura çeliği 760 santigrat dereceye kadar ısıtılır ve sertlik verilir. Usturalar kurşun çarklarda bilenir sonra yağ taşında ağızları düzeltilir, yağlı kösele kayışlarda çapakları alınarak keskinleştirilir. Günümüzde berberlerin çoğu ucuna jilet takılan usturalardan kullanmaktadır.

Çeşitli aletlerin yardımı ile saç veya sakalın insanın yüz yapısına ve berberin yeteneğine göre kesip şekil vermesine berberlik ve bu mesleğin yapıldığı

yerlere berber denilmektedir. Seyyar berberler kahvehane, han, hamam, çeşmebaşı gibi yerlerde sanatlarını icra ederlerdi, bunların aynı zamanda diş çekimi, hacamat (kan alma) sünnet, sülükçülük, pansuman, kellik ve uyuz tedavisi de yaptıkları bilinmektedir. Bir de "ibrişim berberleri" tabiri vardır. Bu berberler, kaş arası, kulak ve elmacık kemiği üstü ve ayva tüylerini almakla görevlidir. 1930'dan önce berberliğe traşçılık denirdi.

İlk çağlarda insanların yolarak, ateşle, ilkel kesici aletlerle, deniz kabukları, hayvan kemikleri ve dişleri ile traş ihtiyaçlarını karşıladıkları bilinmektedir. Çağlara göre Taş Devri'nde çakmaktaşı ve sert taşlar, Bronz Çağı'nda bronz ve demirden yapılmış aletler kullanmışlardır. Sanayi Devrimi ile çelik usturalar, traş bıçakları ortaya çıkmış daha sonra elektrikli makinalar son olarak da pratik makinalar yapılmıştır.

M.Ö. 3-4 binli yıllarda Mısır, Assur, Med, Pers, Fenike, Yunan Uygarlıklarında kadın ve erkek berberleri vardı. Berberlerin piri peygamberimiz Hz. Muhammed'in hizmetinde bulunmuş Selmani Fârisî'dir. Osmanlı Dönemi'nde dükkânı olan berberlere "perukâr" denir. Perukârlık II. Sultan Mahmud devrinde başlamıştır. Kuaförlük ise 1789 yılında Fransa'da başlar. Fransız kuaför Marsel Grateu 1870 yılında ondülasyon (bigudi-maşa) yapmıştır. 1900'lü yıllarda ortaya çıkan İstanbul kuaförleri arasında Rus (Maks ve Jori), Alman (Sezar), Fransız (Blazi) sayılabilir.

Traş aletlerini kronolojik olarak şu şekilde sıralayabiliriz: Usturalar, makaslar, saç kırpma makinaları, traş bıçakları – jiletler, traş bıçaklı makinalar, bileme aletli traş makinaları, traş bıçağı bileme makinaları, elektrikli makinalar.

Usturalar:

1. Tek ağızlı klasik usturalar (sakal için), (Resim 4-5-6-7)
2. Taraklı usturalar (saç için),
3. Jiletli usturalar.

İnce çelikten üretilmiş iki veya tek ağızlı keskin aletlere traş bıçağı veya jilet denir. Bunlar 1900'lerin başında daha konforlu, emniyetli, hijyenik, çabuk şekilde traş olmamızı sağlamak için imal edimiştir. King Camp Gillette, 1895 yılında traş bıçagını ortağı William Nicholson ile beraber bulmuş ve 1902 yılında ilk patentini alarak buna King Gillette ismini vermiştir. I. Dünya savaşında ordulara 520.000 traş makinası 710.000 çift traş bıçağı satmıştır. Traş

Bıçağı (Safety Razor Blade) ise iki veya tek keskin yüzeyli ucuz emniyetli uzun zaman kullanılan pratik, steril bir alettir. Standart jilet ölçüleri 22mm x 44mm standart dışı olanlar ise 11mm x 22mm dir.

Jiletler:

1. Tek ağızlı jiletler,
2. Çift ağızlı jiletler,
3. Dikdörtgen jiletler,
4. Oval jiletler,
5. Kare jiletler.

Jiletler kalınlıkları 0.06-0.10-0.13 cm'dir. Ayrıca çelik rengine göre kahverengi, siyah, lacivert de olabilirler.

Traş Bıçağı Makinaları:

1. Tek ağızlı,
2. Çift ağızlı,
3. Tek ve ustura ağızlılar,
4. Klasik üstten açılanlar,
5. Alttan vidalı üstten açılanlar, (Resim 16)

6. Menteşeliler, (Resim 13)

7. Tek ağızlı bileme aletliler,
8. Kasetliler, (Resim 14)

9. Tek ve çok jiletli kullan-at şeklindekilerdir.

Traş Bıçağı Bileme Makinaları:

1. İpliler, (Resim 21)

2. Daire dişliler,
3. Sürgü tipliler,
4. Çift silindirliler,

5. Çarpma ve çevirmeliler. (Resim 21-3)

Saç Kesme-Kırpma Makinaları:

1. Mekanik makinalar,
2. Elektrikli makinalar.

Makaslar:

1. Klasik makaslar,
2. Taraklı makaslar (efile).

Türkiye'de Jilet Üreten Firmalar

1. Fehmi Ardalı Mehmet Trigtantlı 1938 (Arda, Hazır, Halk, Bozkurt)
2. Zaza Grup Paul Zazadze 1930 (zaza, kedi) Türkiye'nin en eski dünyanın üçüncü eski traş bıçağı fabrikasıdır. Çıkardığı bazı traş bıçakları zaza, lord, smart, astor, kartal, paul, nefis, lore, paul çifte baş markası ile berber levazimatı imalatı vardır. Kurucusu Gürcistan göçmeni Paul Zazadze' dir. Zaza, 1930 yılında traş bıçağı imalatına başlar. 1956 yılında tasfiye edilip Kartal çelik eşya olarak devam etmiştir ve ihracata başlamıştır. 1964 yılında Perma Sharp ile ortak olmuştur. Paul Zazadze 24 Ağustos 1989 yılında ölmüştür.
3. Hasan Müstahzarat (Hasan Radyolin) kuaför ve jilet aksesuarları ve yardımcı araçları üretmektedir.
4. Azmü Sebat (Derby, Samurai, Perma Sharp, daha sonra Gillette firması aldı.)
5. Kartal Çelik Eşya (Kartal Lord) sonra Zaza ile birleşmiştir.
6. Radium Ticarethanesi (Radium) Yabancı firmanın Türkiye temsilcisidir.
7. Dursun ve Eşref Akbay (Globus Men)

1938'li yıllarda Türkiye için yurt dışından ithal edilen veya Türkçe isimlerle üretilmiş jiletler satışa sunulmuştur. Daha sonraki yıllarda Türkiyede'de traş bıçağı üretimi yapılmıştır. 1950'li yıllarda hem saç hem de sakal için elektrikli makinalar üretilmiştir.

BİR ‘SEDAT HAKKI ELDEM’ ESERİ: YALOVA TERMAL OTELİ

Ümmühan Alptekin[1]

Yalova ilinin güney batısında, şehre yaklaşık 12 km uzaklıkta, Üvezpınar ile Gökçedere yerleşim alanlarının yer aldığı iki tepenin arasında, doğudan batıya doğru akışkanlığı olan bir vadide, dere yatağı ile çevresinde çeşitli açık ve kapalı mekânlardan oluşan yerleşim alanı sıcak su kaynağının olması nedeniyle “termal” olarak adlandırılmıştır.

Termal alan tapu kayıtlarında; Gökçedere köyü, Kaplıcalar mevkii, 1-2-9-14-15-16 pafta, 397 parsel kadastro bilgilerine sahiptir. 1977 yılı itibariyle “Maliye Hazinesi” adına tescilli olup Sağlık Bakanlığı’na tahsislidir. Toplam 1.082.433,00 m^2’lik yüzölçümlü alanın tapuda vasfı ise; Koru Bahçe, İçme Memba Tesisleri, Elektrik Fabrikası, Küçük Otel, Valide Hamamı, Çınar Otel, Taş Otel, Sıra Banyolar, Kurşunlu Hamamı, Büyük Otel, Gazinolar olarak tanımlanmıştır.

Havadan Termal yerleşim alanı

Atatürk Evi Müzesi

Ayrıca Termal’de Türkiye Büyük Millet Meclisi’nce kullanılan tesisler ile ulu önder Gazi Mustafa

1 Yüksek mimar, uhanalptekin@gmail.com.

Kemal Atatürk'ün kullandığı, bugün müze olan köşk yer alır.

Deniz seviyesinden 100 metre yükseklikte bulunan kaplıca alanında, birbirinden farklı özellikler gösteren dört kaynak bulunmaktadır: Bunlar "Yalova Asıl Kaynak", "Valide Hanım Kurnabaşı", "Valide Hanım Kaynağı (Yeni Kaplıca)", "Yalova Göz Suyu" kaynakları olup ısı dereceleri 55°C ile 57°C arasındadır. Madeni az ılıca ve içmeler grubunda değerlendirilir. Sülfat, sodyum, kalsiyum ve az miktarda da florür içerir.

Baş Melek Mikail Heykeli

İnsanın gelişimiyle termal suları, gençlik aşısı yerine geçen hayat iksiri olarak kabul edilmiş, birçok hastalık ve yaralanmalarda tedavi amaçlı kullanılıştır. MÖ 2000'li yıllarda bir depremle açığa çıktığına dair bilgiler yer alan Yalova Termal suları, 6. yüzyıldan itibaren Pythia Therma (kudret ve kuvvet hamamları) olarak adlandırılmıştır.

İlk hamamların yaklaşık 1600 yıl önce Bizans İmparatoru Constantinus (312-337) tarafından yaptırıldığı bu çevre, Roma ve Bizans dönemlerinden beri yazlık evlerin yer aldığı bir bölge olarak anılır. Geçmişte burada hastane, tapınak vs. tesis yapıldığı bilinmektedir.

Kazı buluntuları (eski fotoğraf)

Osmanlı Devleti uzun dönem Termal'e gereken önemi vermemiş, ancak Sultan Abdülmecid (salt. 1831-1861), annesi Bezm-i Âlem Valide Sultan'ın romatizmalarına şifa bulması üzerine buraya yeni banyolar ve köşkler yaptırmış, en önemlisi Termal'e geliş yolunu açtırmıştır.

Termal, Sultan II. Abdülhamid (salt. 1876 - 1908) zamanında yeniden ünlenmiş, suyu ilk defa Cemiyet-i Tıbbiye tarafından incelenmiş ve bir yarışma

ödülü almıştır. Bu dönemde yeni hamamlar, köşkler ve gazinolar yapılmış, tarihî eserler restore edilmiştir. Böylece dünyanın en gözde sağlık ve eğlence merkezlerinden biri hâline gelmiş, işletmesi yabancı sermayedarlara verilmiştir.[2]

Hamam ve Özel Banyolar (eski fotoğraf)

Balkan Savaşı (1912-1913), I. Dünya Savaşı (1918-1922) ve Kurtuluş Savaşı (1919-1923) zamanlarında yabancı sermayedarlar ve ortaklar kaçmış, kaderine terk edilen kaplıcalar unutulmuştur. Yalova Termal Kaplıcalarının gittikçe kötüleşen durumu, Termal ahalisinden bir grubun genellikle Bursa Kaplıcasını kullanmakta olan Gazi Mustafa Kemal'i ziyaret ederek Termal'e davet etmeleri ve Gazi'nin 19 Ağustos 1929'da buraya gelişiyle değişmiştir.

1918 yılında, günümüzde Çek Cumhuriyeti'nde bulunan Karlovy Vary şehrinde tedavi gören ve kent yaşamından etkilenen Gazi Mustafa Kemal, Termal'e hayran kalmıştır. Buranın kısa süre içinde dünyaca ünlü bir sağlık merkezi ve su şehri olması için büyük çaba sarf etmiştir.

Günümüz Karlovary'de ahşap yapı

Günümüz Termal Gazinosu

Gazi Mustafa Kemal, Yalova ve Termal'e ülkenin birçok yerinden meşhur usta, mimar, plancı, peyzaj mimarı getirterek imar işlerine girişmiştir. Termal'e gelen yolu ıslah ettirmiş, çevresine ağaçlar diktirmiş, dünyanın değişik ülkelerinden (Amerika orijinli boylu mazı, sekoya, Japon akçaağaç, pavlonya, porsuk ağacı, Arizona servisi, mavi atlas sediri, kırkkese ağacı gibi)

2 Termal Otel tanıtım yayınları

Termal çalışmaları ve Gazi Mustafa Kemal

nadide tür bitki ve ağaçlar getirterek Termal'i Türkiye'nin ilk "canlı ağaç müzesi"ne dönüştürmüş, devlet işlerini ve görüşmelerini yürüttüğü önemli bir yer hâline getirmiştir.[3]

Gazi Mustafa Kemal burada yer alan buluntular nedeniyle bir kazı yapılmasını tavsiye etmiştir. Bunun üzerine termalde ilk arkeolojik araştırmalar 1933 yılında Prof. Dr. Arif Müfid Mansel tarafından yürütülmüş ve 1936 yılında İstanbul Üniversitesi yayınlarında kazı hakkında bilgilere yer verilmiştir. 1970 yılında yapılan kazılar sonucunda ise çok sayıda yapı izi gün yüzüne çıkarılmıştır.

Gazi Mustafa Kemal'in termal alanını bir su şehri yapma kararlılığı, bu alanda yapılan çalışmaların başında durması, termal suyundan tedavi amaçlı yararlanması gibi nedenler diplomasinin de buraya gelişini arttırmıştır. Giderek canlanan hayatın etkisiyle yatak kapasitesi ve kalitesi yüksek yeni bir otel yapımı gündeme gelmiştir.

1932 yılında gerçekleştirilen 2. Balkan Konferansı'na dair pullu bir kartpostalda açık havuz üzerinde sıralı banyoların yer aldığı; bir diğer fotoğrafta da bugünkü otel yerinde eski ahşap karkas yapı bulunduğu görülmektedir. Termal alanla ilgili olarak *Tombak* dergisinde[4] bulunan yazı ve eski fotoğraflarda bu ahşap yapıdan bahsedilmektedir.

Termal Açık Havuz (eski fotoğraf)

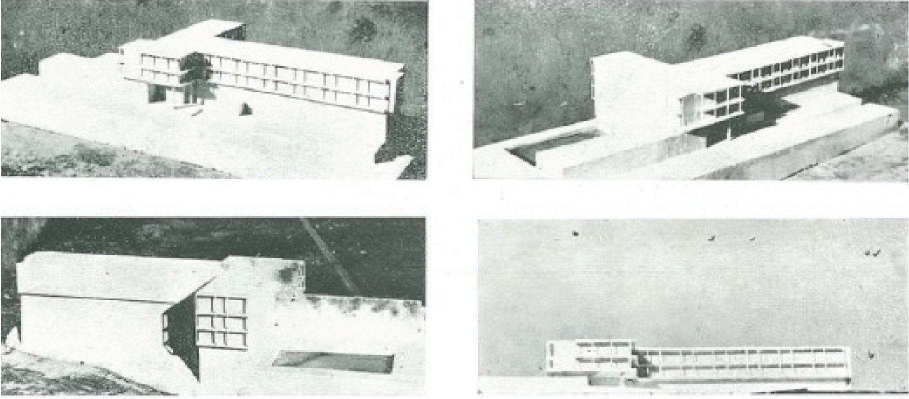

Özel Banyolar ve eski otel binası (eski fotoğraf)

3 Önder, Mehmet. *Atatürk Evleri*. Ankara 1999. s. 56.

4 Sandalcı, Mert. "Yalova Dağ Hamamı", *Tombak*, 1997, sayı 13, s. 6-21.

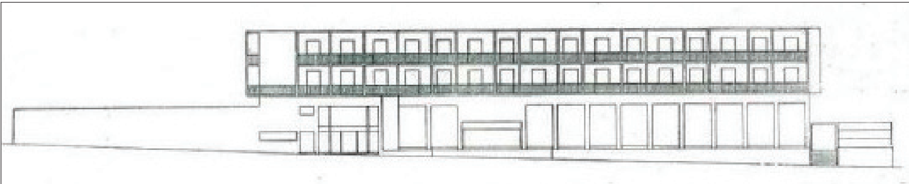
1934 yılında Akay idaresince otel için yarışma açılmıştır. Yarışmaya 21 eser katılmıştır. Yarışma jürisinde Akademi mimari Prof. Mimar Ernst Egli ve Belediye Fen Heyeti müdürü mühendis Ziya Beyler yer almıştır. Yarışmaya "T" rumuzuyla katılan mimar Sedat Hakkı'nın projesi birinci, Mimar Hüsnü'nün "Zümrüt" rumuzlu projesi ise ikinci olmuştur.[5]

Yarışmada sunulmuş olan proje T plan şemasını tam olarak sağlamamakta, projede Pisinli banyoları yer almamaktadır. Bunlar ve merdivenin batı cephesine dayalı olması gibi bazı mekânsal öneriler uygulama projesinde değiştirilmiştir.

Mimari proje maketi

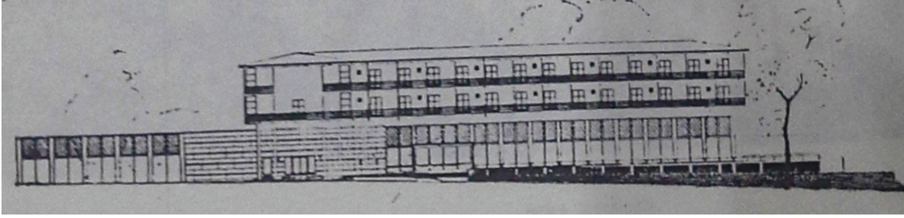
Atatürk'ün isteği üzerine, mimari planların, mobilyaların, tekstillerin en küçük ayrıntısına kadar yarışma projesine göre uygulanması Sedat Hakkı Eldem tarafından tek elden gerçekleştirilmiştir. Uygulama esnasında bazı değişikliklere gidilerek, Pisinli banyosu adıyla anılan mevcut yapının en eski bölümü, Çelikpalas Oteli'ndeki gibi otel ana bloğundan kopuk inşa edilmiştir. Yarışma projesinden farklı olan bir diğer unsur da betonarme taşıyıcılar üzerinde taşıtılarak güney cephesine doğru yapılmış olan ve T plan şemasına ulaşan üst katların varlığıdır.

Yarışma projesi ön cephe

5 "Yalova'da Bir Otel Proje Müsabakası", *Arkitekt*, 04/1934 (40), s. 105-116.

Birçok yerde "Mimari müsabakada birinci olan proje tatbik edilmiş ve bu suretle Yalova kaplıcaları her türlü asri ihtiyaçlara cevap veren bir otel kazanmıştır" sözleriyle bu yapıdan övgüyle bahsedilmektedir. Yalova Termal Oteli, gerçekten de dönemine göre kırsal alanda birçok fonksiyon sunan, yeni bir mimaride, yeni malzemeler ve sosyal yaşamla zenginlik sağlayan bir binaydı.

Uygulama projesi ön cephe

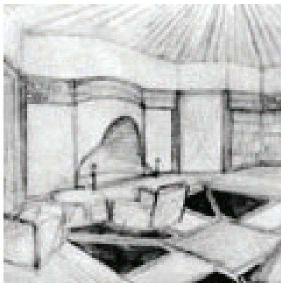
Bina uygulaması Akay idaresince yaptırılmış, 1936 yılında Denizcilik Bakanlığı'nca işletmeye açılmıştır. Sedat Hakkı Eldem'in 1938 yılında *Arkitekt* dergisinde[6] (Almanca 1939 yılında "Modern Bauformen Monatshefte Für Architektur Und Raumkunst") yayınlanan makalesinden elde edilen bilgiler dikkate alındığında, yarışmadan sonra projenin yeniden düzenlenerek uygulama yapıldığı anlaşılmaktadır.

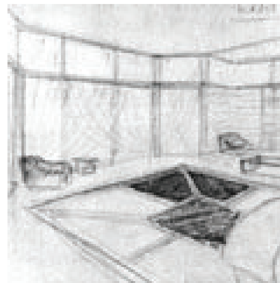
Termal Otelin yeni açıldığı günler

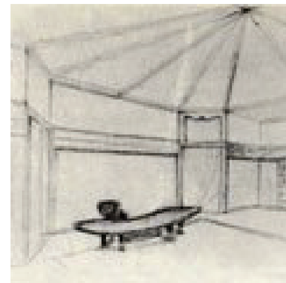
Termal Otel

S. H. Eldem'in iç dekorasyon oturma köşesi çizimleri

S. H. Eldem'in iç dekorasyon lobi çizimleri

S. H. Eldem'in iç dekorasyon banyo çizimleri

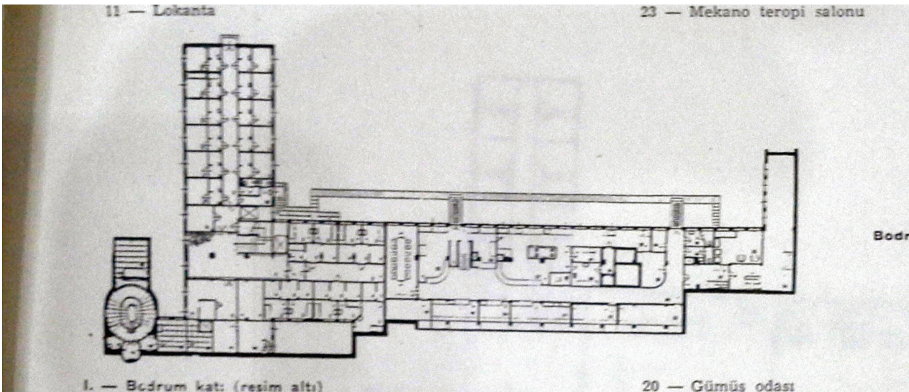
6 Eldem, Sedat Hakkı. "Yalova Termal Oteli", *Arkitekt*, 03/1938 (87), s. 67-81.

Yalova Termal Oteli birincisi su tedavileri, ikincisi ise otel ikametine ayrılmış olan iki kullanımlı bir yapıdaydı. Otel girişinin beton sütunlar üzerine oturmuş bir kısmın altına tesadüf ettiği, antreden bekleme holüne girildiği, burada bütün servislerin toplandığı, antrenin karşısındaki kapıdan salonlara girildiği, sol tarafta izole bir oyun odası, hastalar için termal ve yatak odalarını birleştiren hususi asansör bulunduğu belirtilmektedir. Bu hususi asansörün, kendisi gerek görmemesine rağmen, Gazi Mustafa Kemal'in odasından termal hamama ulaşması için yapıldığı bilgisi vardır. Vefatı sonrasında bir süre aynen tutulan odasındaki eşya daha sonra Dolmabahçe Sarayı'na taşınmıştır.[7]

Binanın giriş holü yer döşemesi mermer, duvarları tutkallı boya, tepe pencerelerinin camları sun'i taş ve beyaz katedral camdır. Yalnız çerçeve vaziyetindeki camlar renklidir. Doğrama kısmı ve butik'in çevreleri meşedir. Banko masif mermerdir. Tenvirat salonun orta yüksekliğinde tespit edilmiştir ve salonun etrafını çeviren lenistra'dan yapılmış kuşak vardır. Otel holü merkezî bir yerdedir. Holden lokantaya geçilir. Teras üzerine açılan sürme kapılar

Lobi ve merdiven

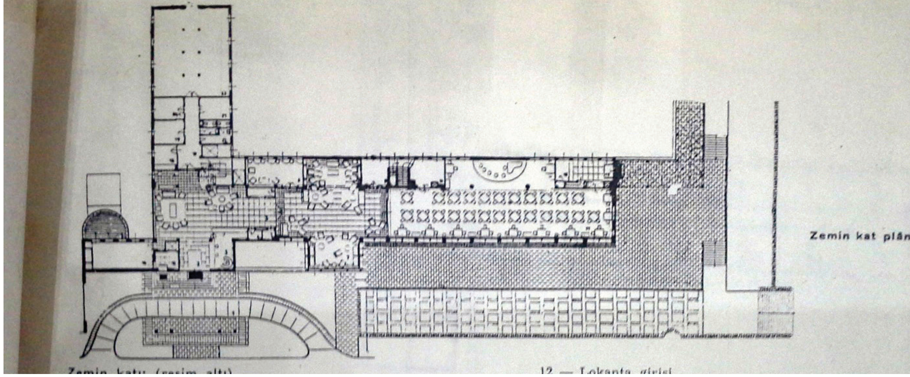

Otel giriş kapısı

Bodrum kat projesi

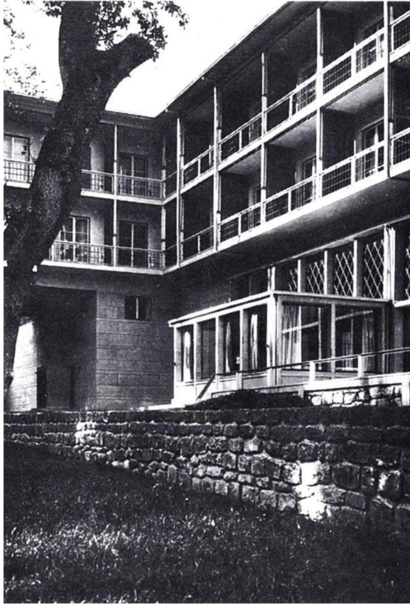
7 Atatürk ve Termal Büyük Otel, Mimarizm mimarlık ve tasarım yayın platformu 07.03.2009.

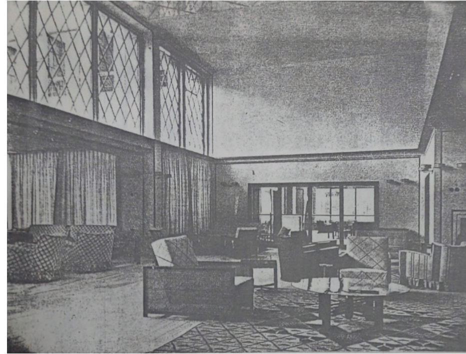
vasıtasıyla burası terasla birleşir. Lokanta salonuna üç giriş vardır. Bunlardan biri otelin içinden, diğeri terastan, bir diğeri de ayrı bir giriş olarak yapılmış bilhassa müsamerelerde veya dışarıdan gelen ve otelle alakası olmayanlar için düşünülmüştür. Lokanta salonunun bir tarafına ekli girintinin müzik

Zemin kat projesi

yeri olduğu belirtilmiştir. Otelin teraslarıyla ilgili bilgi aktarımında Prost planından bahsedilmektedir. Zemin ve bodrum katta kaplıca kullanımı, zemin ve asma katta diğer fonksiyonlar, 1. katta personel ile ikinci dereceden yatak odaları, 2 katta bazı odaların balkonlu olduğuna dair açıklamalar vardır. Binanın planı ise şöyledir:

Ön cephede lobi oturma köşesi

İç lobi oturma köşesi

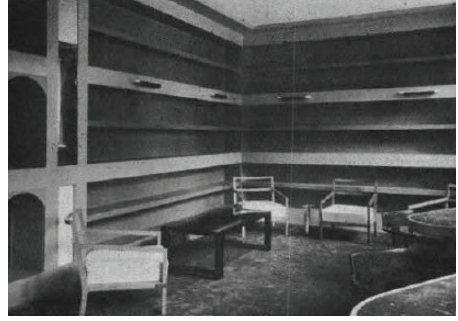
Dinlenme mekânı otel holünün zemini mermer, duvarlar tutkallı boya, pencereler ahşap ve demir kombine sürme tarzındadır; tenvirat aydınlatılmış oval cam tavan ve duvar aplikleriyle elde edilmiştir.

Okuma odası, duvarlar lake ahşap pervaz ve raflarla kaplı, bir duvara ayna konulmuş, döşeme velur'dur. Tenvirat duvar aplikleriyledir. Lokanta, duvar tutkallı boya, döşeme parke, tenvirat silme arkasında endirekttir. Esas merdiven mermer basamaklı, limon mermer kaplı küpeşte 12-16 cm genişliğinde, korkuluk ve asansör muhafazası demir çerçeve içinde camdır. Odalar umumiyet itibariyle linolyum döşemeli ve duvarlar yerli yağlı boyadır.

Oyun odası, duvarlar ahşap pervazlar arasında kumaş kaplı, zemin linolyumdur. Tenvirat duvar aplikleriyle yapılmıştır.

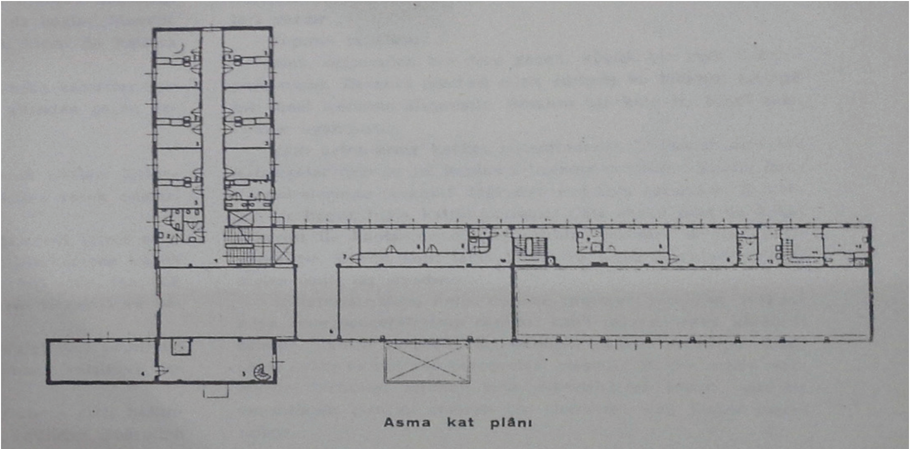

Restoran içi

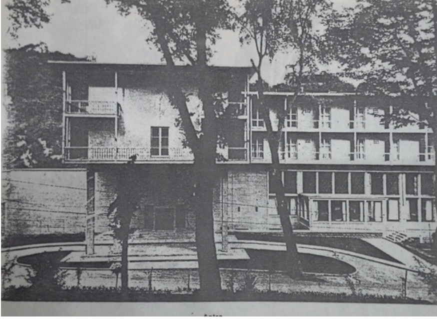
Oyun mekanı

Dere yatağı, bina altında bir tünel içine alınmış, otelin bir kolu tünelin üzerine uzanmış ve yapı betonarme karkas sistemdedir. Tavanlar asmulen kaburgalar üzerine tel kaplama üzerine sıvalıdır. Yalnız banyolarda tavanlar doğrudan doğruya betondur. Duvarlar bir buçuk tuğla kalınlıklı, çatı ahşap üzeri 2 kat ruberoit kapı, dış satıhlar mermer sıvası ile sıvalı, teras direk ve silmeler sun'i taş sıvadır.

Asma kat planı

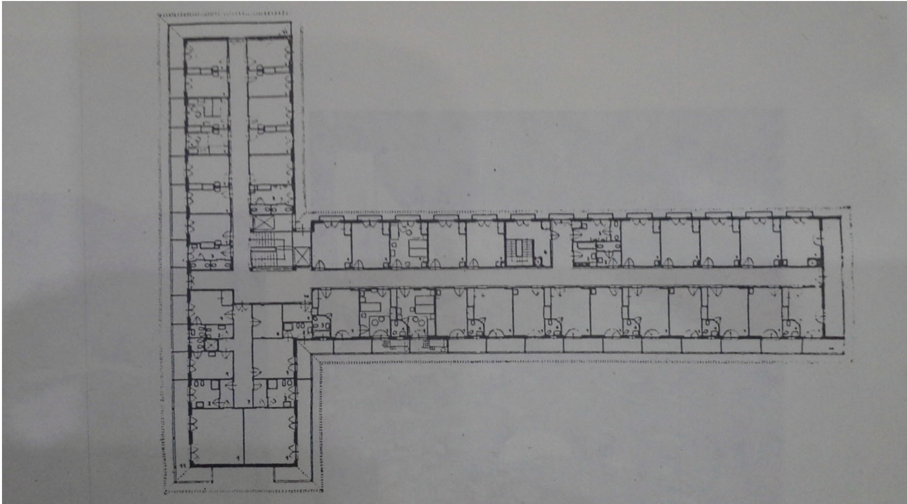
Termal Otel'in inşaatı, yayıldığı 4 senelik dilim içerisinde pek çok probleme de sahne olur. Sedat Hakkı Eldem bu dönemde Mimar Fazıl Aysu ile birlikte çalışmıştır. Özgün programda böyle bir istek belirtilmemiş olmasına rağmen, otelde bir "Atatürk Odası" yapılması fikri ortaya atılır. Atatürk "Yalova'da kendisine ait bir ev bulunduğunu ve lüzum olmadığını" söylese de ikna edilir, orijinal planlarda yeni bir düzenlemeye gidilir. Bu odadan masaj ve terleme odaları bulunan banyo havuzuna özel bir asansörle inilecektir. Fakat süreç içinde farklı sorunlarla karşılaşılır. Öncelikle inşaat arazisinin zemini çürük çıkar ve temellerin çok daha derine indirilerek yeni bir bodrum katı yapılmasını gerektirir. Hatta bu da yeterli bulunmayacak ve ilk keşifte gösterilen dere yatağının üzerinin kapanması gerekecektir. Bütün bunların yeni bir bütçe ve harcama anlamına gelmesi ile otelin müteahhiti ve Akay İdaresi arasında anlaşmazlıklar baş gösterir. Sonunda Termal Büyük Otel 22 Ocak 1938 yılında kullanıma açılır. Atatürk de otelin ilk müşterisi olur.

Ön cephede giriş

Ön cephe restoran

Bir ve ikinci kat planları

Yapı zaman içinde bakımsız kaldığından malzeme bozulmaları başlar. 15.06.1979 tarihinde kapatılmış ve Turizm Bankası'na (TURBAN) devredilmiştir. 01.01 1980 tarihinde yeniden açılmıştır. Turizm Bankası Emanet Komisyonu Başkanlığınca bakıma alınan otelde inşaat faaliyetleri yapının sağlamlığı tartışmaları nedeniyle yeniden durdurulmuştur. Turizm Bankası Genel Müdürlüğü 02.07.1981 tarih ve 8714 sayılı bir yazı ile Orta Doğu Teknik Üniversitesi Rektörlüğü'ne başvurmuş, Prof. Dr. Turhan Erdoğan ve Doç. Dr. Tuğrul Tankut imzasıyla "Yalova Termal Oteli'ndeki Korozyon Etkilerine İlişkin İnceleme Raporu" düzenlenmiştir. Ayrıca İTÜ tarafından bir rapor hazırlanmış, bu raporda kirişlerde çatlak, korozyon, kolonlarda hasarlar görülmüş, bankanın genel müdürü Cafer Canlı ve yardımcısı Murat Özgeç rapora ekledikleri "*rantabilite açısından yeni bir otel binasının daha uygun olduğu, yapının muhafaza mecburiyeti olmadığına göre 47 yıllık eski yapının emniyet açısından sahip olduğu riziko da dikkate alındığında günümüz şartlarına uygun yeni bir tesisin inşa edilmesinin mühendislik açısından çok yönlü olarak daha doğru olacağı*" ifadeleri üzerine yıkıma başlanmıştır.[8]

Havuzdan otelin görünüşü

Yukarıdan havuz, otel, Özel Banyoların görünüşü

Taşınmaz Kültür Tabiat Varlıkları İstanbul Bölge Kurulu'nun 06.01.1984 tarih ve 69 sayılı kararında "*Yalova Termal otelin onarılacağı bilinirken, Turizm Bakanlığınca yıktırılmakta olduğu Başkanlıkça öğrenildiğinden ….. 1935 yılında Atatürk'ün direktifleri doğrultusunda yarışma sonucu birinciliği kazanan Sedat Hakkı*

Yapının bakımsız kaldığı dönem

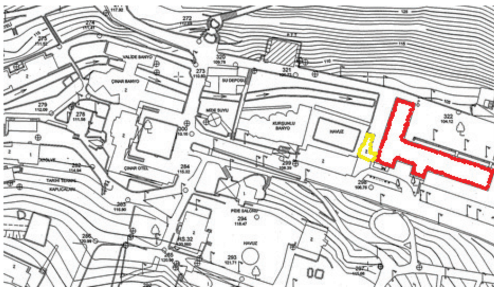
8 Kırtay, Faruk. *Araplar bizim eve ne zaman gelecek.* Kardeşler Matbaası, İstanbul 1999. s. 20-27.

Eldem tarafından yapılan bu yapı, Türk mimarisi anlayışının modern mimariye uyarlanışı ve Türk yapı sanatında yeni bir akımın ilk örneklerinden biri olması, Atatürk'le ilgili anıların bulunması, 2863 sayılı yasanın Atatürk ile ilgili yapıların korunması hakkındaki Md. 6-d bendine göre korunması zorunlu olduğundan yıkım işlemlerinin derhal durdurulması gerektiğine, söz konusu yapıda yapılması düşünülen değişiklikler olması halinde konunun projeleri ile birlikte Kurulumuza getirilmesi.." denmiştir[9]. Fakat bu karar bile yapının yıkılmasına engel olamamıştır.

Dönemin Kültür ve Turizm Bakanı Mükerrem Taşçıoğlu bir konuşmasında, konuyu dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren'e götürdüklerini ve bunun üzerine 31 Temmuz 1984 günü Termal tesislerine gelerek her katı ayrı ayrı inceleyen, raporlara bakan, söylenenleri dinleyen Evren'in de otelin balkonuna çıkarak "*Raporlar ortada. Haklısınız, yıkın burayı!*" dediğini belirtir. Otel 1984 yılında yıkılmış olup, daha sonra elde edilmiş haritalarda ve havuzdan çekilmiş fotoğraflarda otel yerinin boş olduğu görülür.

Havuzdan yıkılan otel yönü görünüşü

Hali hazır haritada otel sınırı

İstanbul II Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 19.09.2000 tarih ve 5759 sayılı kararıyla, Sedat Hakkı Eldem yapısı olan Termal Otel'in ihyası için Sağlık Bakanlığı'nca başlatılan çalışmaların hızlandırılması istenmiştir. Bursa KTVKK'nun

9 Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü arşivi

06.12.2001 tarih ve 8817 sayılı kararıyla, 1984 yılında yıktırılmış olan yapı kültür varlığı olarak tescil edilmiştir. Gazi Üniversitesi'nce iki restitüsyon projesi hazırlanarak kurula sunulmuştur. Bursa KTVKK'nun 15.02.2002 tarih ve 8964 sayılı kararıyla 1/200 rölöve, 1/100 restitüsyon projesi öncelikle onaylanmış, 20.06.2002 tarih ve 9133 sayılı kararıyla da rekonstrüksiyon projeleri uygun bulunmuş, uygulamanın proje müelliflerinin denetiminde yapılması kararı alınmıştır. Otel 2004 yılında onaylı projeleri doğrultusunda yeniden inşa edilmeye, 2009 yılında ise uygulaması tamamlanarak yeniden kullanılmaya başlanmıştır.

Otelin yeniden yapılmaya başladığı dönem

Günümüzde güney ön cephe

Yapıda Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi adına Işık Aksulu başkanlığında bir ekip tarafından hazırlanan restitüsyon ve rekonstrüksiyon projesi uygulanmıştır. Zamanla kullanımdan doğan sorunlar ortaya çıkmış, restorasyona ve iç dekorasyon yenilemelerine ihtiyaç olmuş, güncel ve özellikle dijital ortamda elde edilmiş projeye ihtiyaç duyulmuştur.

Günümüzde güney lobi oturma köşesi dış görünüşü

Günümüzde güney ön ve doğu yan cephe

Günümüzde kuzey arka cephe

Günümüzde batı (havuz) yan cephe

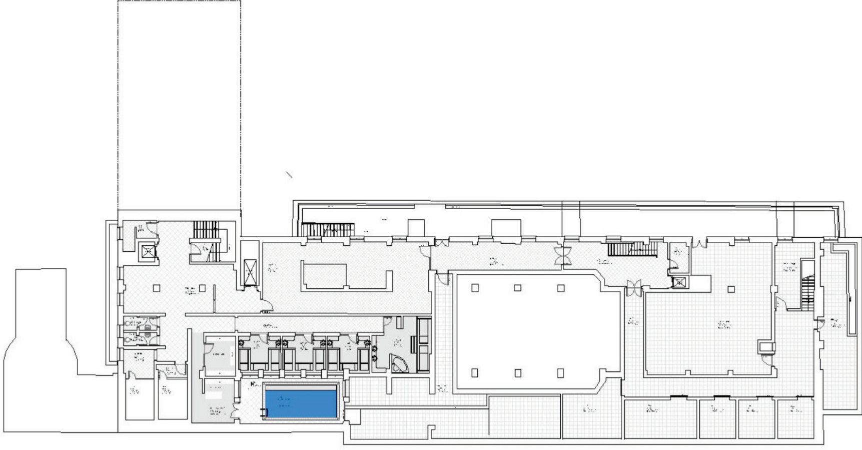
Günümüzde lobi oturma köşesi içi

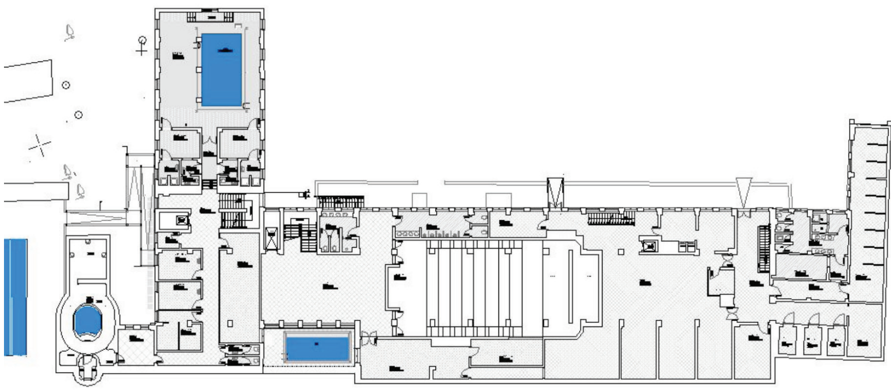
Günümüzde yatak odası

Yapının bakım, tadilat ve iç dekorasyonu için 2014 yılında mimar Cenk Şenol tarafından dijital ortamda hazırlanan rölöve, restitüsyon, restorasyon projeleri KTVKK tarafından onaylanmış ve 2015 yılında uygulama aşamasına gelinmiştir. Bu projede açık havuz ile termal otel lobisi arasında köprü ile geçiş bağlantısı kurulmuştur. Bir diğer yenilik ise 1. bodrum kattaki kapalı havuzun erkekler için düzenlenmesi, 2. bodrum katta özel banyoların yeniden düzenlenerek mevcut havalandırma boşluğunun kadınlar için ayrı küçük kapalı bir havuz olarak inşa edilmesidir.

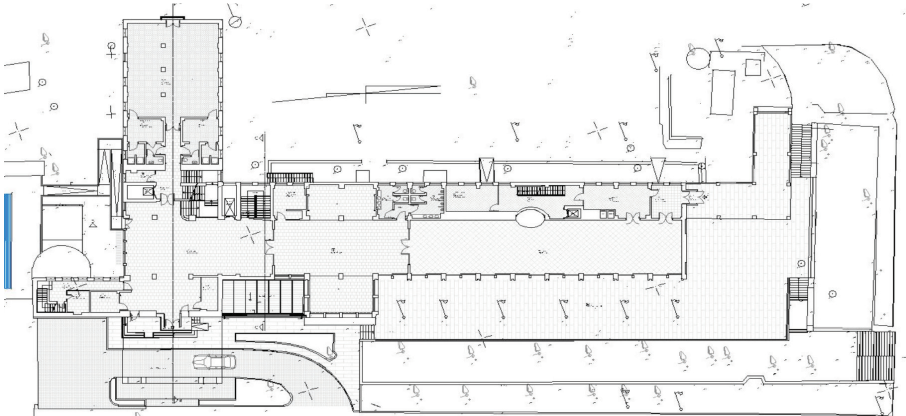
Proje

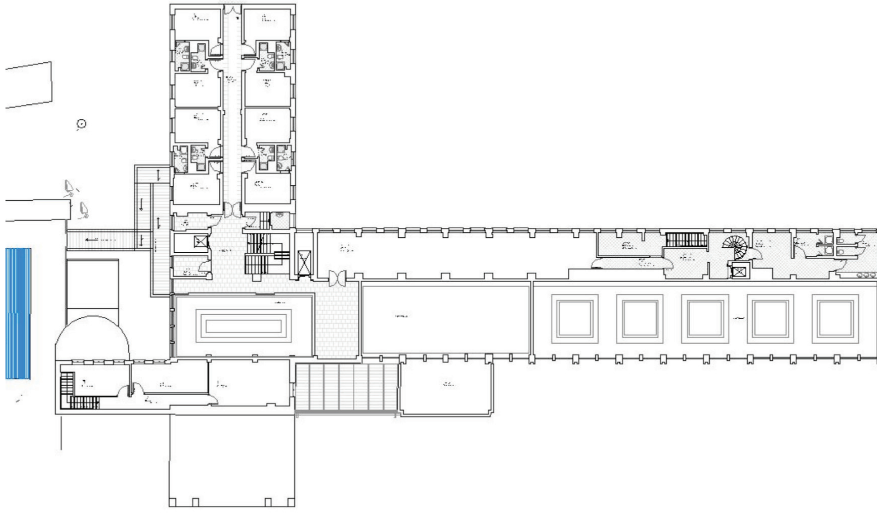
II. Bodrum kat planı

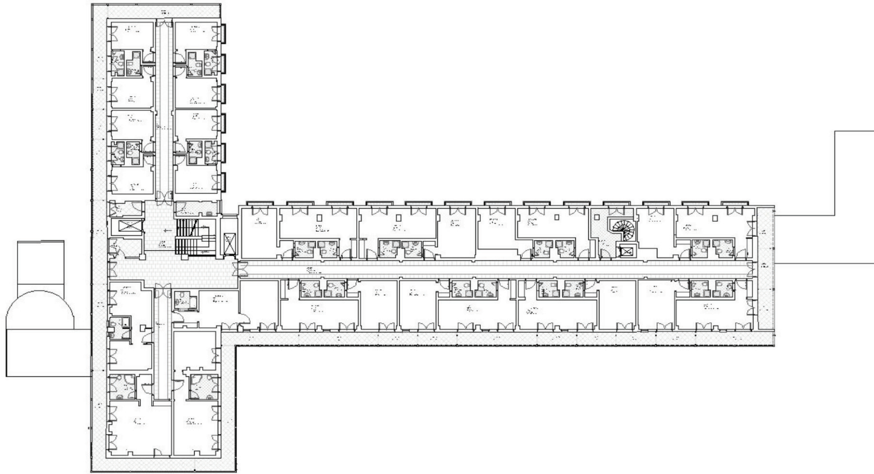
I. Bodrum kat planı

Zemin kat planı

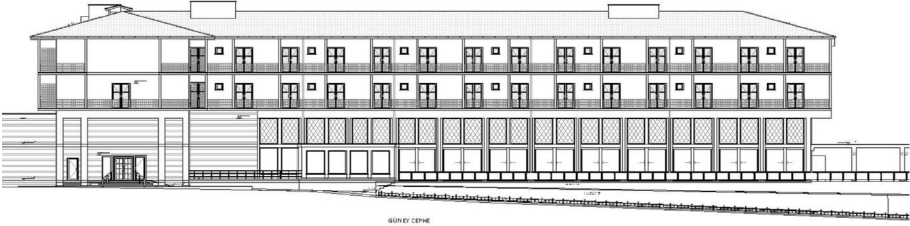
Asma kat planı

1-2. Kat planları

Doğu batı aksında kesit

Güney (ön) cephe

Doğu yan cephe

Kuzey (arka) cephe

Batı yan cephe

KAYNAKLAR

1. Önder, Mehmet. *Atatürk Evleri*. Ankara 1999. s. 56.
2. Sandalcı, Mert. "Yalova Dağ Hamamı", *Tombak*, 1997, sayı 13, s. 6-21.
3. "Yalova'da Bir Otel Proje Müsabakası." *Arkitekt*, 04/1934 (40).
4. Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü arşivi
5. Türk Sağlık Eğitim Vakfı "Yalova Kaplıca Tesisleri" tanıtım yayınları
6. Eldem, Sedat Hakkı. "Yalova Termal Oteli", *Arkitekt*, 03/1938 (87), s. 67-81.
7. Atatürk ve Termal Büyük Otel, Mimarizm mimarlık ve tasarım yayın platformu 07.03.2009.
8. Milliyet Gazetesi 1 Ağustos 1984, s. 7.
9. Tunay, Mehmet İhsan. "Yalovanın Tarih ve Arkeolojisi", *Arkitekt* 02/1971(342), s. 85-86.
10. Kırtay, Faruk. *Araplar Bizim Eve Ne Zaman Gelecek*. Kardeşler Matbaası, İstanbul 1999. s. 20-27.

ENGELLİ ZİYARETÇİLERİN MÜZELERE ENGELSİZ GİRİŞİNİN SAĞLANMASI

Fatma Sağlıcak Tolan[1]

Engelli kime denir?

Engelli, doğuştan veya sonradan herhangi bir sebepten dolayı bedensel, zihinsel, ruhsal, duyusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinmelerini karşılama güçlükleri olan, korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kimsedir.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerine göre yaklaşık 8,5 milyon vatandaşımızın fiziksel ve zihinsel engelli olduğu tespit edilmiştir. Bu rakam toplam nüfusun %13'ünü oluşturmaktadır.

Sosyal dışlanmaya maruz kalan engellilerin yaşam fırsatlarından eşit ve tam olarak yararlanmalarının sağlanması için engelsiz mekânlar oluşturulması gerekmektedir.

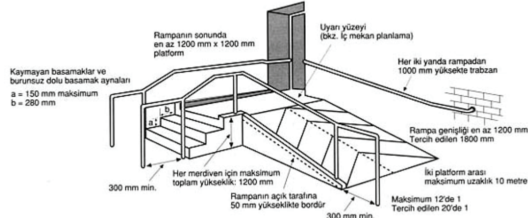
1 Sanat tarihçisi, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Müzesi Müdürü

Müzeler Toplumun Tamamı Tarafından Erişebilir Olmalıdır

Bir müzenin erişilebilir olması çevre düzenlemesinden müze mimarisine, müze iç mekânından sergi düzenlemelerine kadar birçok konuda yeni düzenlemeleri beraberinde getirmektedir.

Engelli ziyaretçi için yaşadığı mekândan çıkıp müze binasına ulaşıncaya kadar bütün yol kendisine uygun hâle getirilmelidir. Kaldırımlar tekerlekli sandalye, koltuk değneği, baston vs. için olmalıdır. Yine görme engellilerin rahatça yürüyebilmesi için uygun yüzeyle kaplanmış olmasına dikkat edilmelidir. Engellinin kullanacağı toplu taşıma araçları, duraklar ve iskelelere rampalar yerleştirilmeli, turnikeler, otoparklar, merdivenler, asansörler vs. engellilerin kullanımına uygun olmalıdır.

Ölçüleri ile mimari rampa planı

Görme engeli olan kişiler için yapılmış şeridin üzerine, gören vatandaşın geçişini bile engelleyen park etme duyarsızlığı

Engel teşkil eden yolu üzerindeki ağaç

Merdiven kenarları kontrast renklerdeki kuşaklarla belirginleştirilmeli, iki basamaktan fazla olan merdivenlerde tırabzanlar bulunmalıdır.

Engelliye engel olan yol düzeni

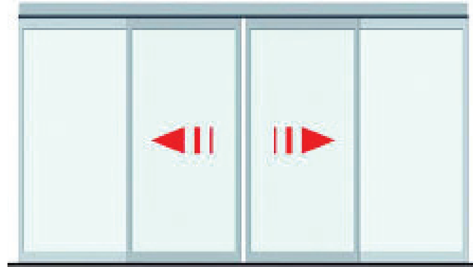
Engelliler genel olarak kendilerine toplumdaki diğer bireylerden farklı davranılmasını istemezler. Toplumla kaynaşmaları sağlanırken birilerine yük olma kaygısı duymalarından uzak tutulmalıdırlar.

Pasif ve yardıma muhtaç bireyler olarak algılanmak yerine diğer kişilerle aynı davranışları görmek isteyebilir.

Müze Binasına Geldikten Sonra Karşılaşılabilecek Engeller

Engelli kullanıcı müze binasının kapısına kadar gelmeyi başarsa da, kapıdan içeriye girmede zorlukla karşılaşabilir. Özellikle döner kapılar tekerlekli sandalye için uygun değildir. Kapıda açıldıktan sonra tekrar kapanmayı sağlayan aparatlar da aynı şekilde engelli kullanıcıya zorluk çıkarır. Fotoselli kapılar daha uygundur ancak yapı içi hava kalitesinin korunması açışından iç içe çift kapı olmasında yarar vardır.

2 hareketli + 2 sabit kanat

İki kapı arasındaki mesafe de açılan birinci kapının kapanmasına ve ondan sonra da ikinci kapının açılmasına olanak vermelidir.

İki kapı arasında tekerlekli sandalye için gerekli mesafe bulunmalıdır. Kapı genişlikleri tekerlekli sandalye kullanıcılarının manevra yapabilecekleri ölçülerde olmalıdır. Bu ölçü minimum 91,5 cm olmalıdır ancak elektrikli tekerlekli sandalyeler için daha geniş kapılara ihtiyaç vardır.

Bina içerisinde kapıların aynı yöne açılabilmesi ve kapı kollarının, elektrik düğmelerinin ve prizlerinin aynı hizada olması engelliye kolaylık sağlar. Merdiven basamaklarının genişliği bastonla ya da koltuk değneği ile çıkabilmeye izin vermelidir. Korkuluklarda uygun yükseklik ve çapta küpeştelerin kullanılması, duvar olmayan kenarlara da korkuluk yapılması, döner merdiven yerine düz sahanlıklı olarak inşa edilmesi gerekir. Mümkünse merdiven küpeştelerinde görme engelliler için merdiven ve katlar ile ilgili Braille alfabesi ile yazılmış bilgilendirme levhalarının bulunması engelli kullanıcının bina içindeki hareketini kolaylaştırır. Merdivenlerin ilk ve son basamaklarını uyarı amacıyla farklı bir malzemeyle kaplamak iyi olur. Zemin malzemesi kaygan olmamalıdır.

Bina içerisinde dekoratif amaçlı konulan saksı, heykel vb. gibi süsler, yangın söndürücüler, çöp kutuları vs. engellinin geçişini engellememelidir. Ayrıca her binada mutlaka kolay ulaşılabilir bir noktada engellilerin kullanabileceği tuvaletlerin bulunması gerekir.

Müzenin her katına erişimin sağlandığı ve tekerlekli sandalyelerin kolaylıkla girip çıkacağı genişlikte asansör bulunmalıdır.

Müze Alanların Düzenlenmesi

Müzeler tekerlekli sandalye girişi için en az bir uygun giriş yerine sahip olmalıdır. Ziyaret sırasında gerektiğinde kullanılmak üzere yeterli sayıda tekerlekli sandalye bulunmalıdır. Giriş yolu ve dolaşım alanlarında herhangi bir engel olmamalı, yukarıdan sarkan donanımlar bulunmamalıdır. Engelli-

ler için sergileme mekânlarında dinlenmek için oturma alanları düzenlenmelidir. Müze içinde yer alan ve eserlerin sergilendiği mobilyalar ile diğer dekorasyon eşyalarının sivri köşeleri ya da çıkıntıları olmamalıdır. Görme engelliler için, mümkünse gerektiğinde orijinal eserin yanına dokunarak hissetmeleri için bir kopyası yapılarak (maketler) sergilenmelidir. Kısmi görme engeli olanlar için büyük puntolarla ve kontrast renklerde hazırlanmış tanıtım kitapçıkları bulundurulmalıdır.

"Bizim için görüş hissi dokunma hissidir."

İspanya'da Madrid'deki Prado Müzesi'nde görme engellilerin görebildiği sergi. (Görme engelliler tamamı üç boyutlu yapılmış objelerin tamamına çıplak elle dokunma imkânları bulunmaktadır.)

Müzede ayrıca Braille alfabesi ile hazırlanmış broşürler, galeri ve eserler hakkında bilgi veren ses kayıtları (işitsel eser tasvirleri), kabartılı harita ve resimler bulunmalıdır.

Asansörlere katları gösteren kabartma butonları konmalı böylece görme engellilerin asansörü kullanması mümkün hâle getirilmelidir. Yine asansörlere yerleştirilecek sesli anons sistemleri veya braille kabartma sistemi görme

engelliler için birçok problemin çözümü anlamına gelir.

Acil durum butonları ve telefonları ise kolayca görülebilir yerlerde ve kontrast renklerde olmalıdır.

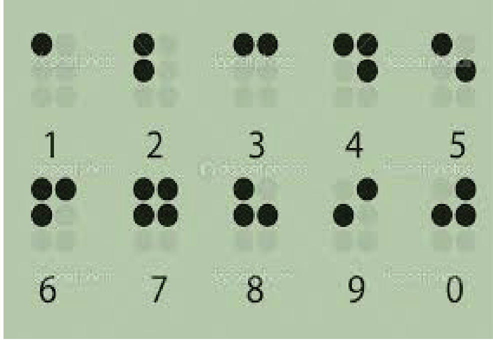
Braille Alfabesi.

Müzede işaret dili bilen rehber bulunmalıdır.

İşitme ve duyma zorluğu olan ziyaretçilere, taşınabilir dinleme cihazları verilmelidir.

Eserlerle ilgili basit anlatımlı tasvirler içeren ses kayıtları olmalıdır.

Sergilenen nesneler görme mesafesinde olmalıdır. Sergilenen küçük nesnelerin tanıtımı büyük fotoğraflarla yapılmalı, objeler için konulan tanıtım

yazıları basit cümlelerden meydana gelmeli ve okunur yazı karakterleri kullanılmalıdır.

Engeli bulunsun ya da bulunmasın müzeler bütün bireylerin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde düzenlenmesi, toplumun tamamının yaşamını eşit koşullarda sürdürebilmeleri açısından önem taşımaktadır. Bu bakımdan müzelerin ulaşılabilir ve erişilebilir olmaları son derece önemlidir.

Kültürel haklar insan haklarının ayrılmaz bir parçası olduğu kabulünden hareketle, müzelerin toplumla ilişkileri geliştirmesi ve ulaşılabilir olmaları diğer işlevlerinin önünde tutmalıdır.

Ötekileştirmeden her bireyin yaşam hakkına saygı duymak ve varlığını kabul etmek insanın yaşamını da güzelleştirir, dünyayı da.

Engelli yaşamak kimsenin tercihi ya da seçimi olmadığı gibi engelsiz yaşamak da kimsenin tekelinde ve özelinde değildir.

Yaşamın her alanında fırsat eşitliğinin ve eşit muamelenin sağlanması umuduyla.

Engelim Olma!

KAYNAKLAR

1. Dünya Engelliler Vakfı http://www.devturkiye.org
2. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi* 2 (2014), s. 1-19
3. İstanbul Sağlık Müzesi Engelsiz Müze Rehberi. http://www.istanbulsaglik.gov.tr/w/smuzesi/engelsiz.asp
4. http://www.ozurlulerkongresi.org/2013/assets/Uploads/gecmis-kongreler/2007_kongre-bildiri_kitabi.pdf/ 20 mayıs 2015
5. TASK Vakfı (Tarih Arkeoloji Sanat ve Kültür Vakfı http://taskvakfi.org/ 20 mayıs 2015

ÇOCUK VE GENÇLİK MÜZELERİNDE SAĞLIK EĞİTİMİ PROGRAMLARI VE ETKİNLİKLERİ

Ferhat Koray Sağlam[1]

Türkiye'deki tanınırlığı ve örnekleri sınırlı da olsa çocuk ve gençlik müzeleri dünya genelinde son derece yaygın kurumlardır. İlk örneği 1899 yılında Brooklyn'de hayata geçirilen çocuk müzeleri, nesne merkezli geleneksel müzecilik anlayışının aksine ziyaretçi ve hizmet odaklı müzelerdir. Kendilerini daha çok "informel eğitim alanı" olarak niteleyen bu müzeler, günümüzde sosyal merkezler olma işlevini ön planda tutmaktadır.

Sözü edilen anlayış doğrultusunda çocuk müzeleri, ziyaretçileri üzerinde olumlu tutum, davranış, bilgi ve beceri geliştirmeyi hedefleyen program ve etkinlikler üretmektedir. Çocuk müzelerinin hayata geçirdiği program ve etkinlikler, geliştirilen çeşitli iş birliktelikleri ve program ortaklıkları ile müzenin fiziksel sınırları dışına da taşabilmektedir. Geliştirilen program ve etkinlikler, okullar, hapishaneler, hastaneler vb. kurumlarla birlikte yürütülebilmekte ve bu anlamda birer toplum merkezi gibi çalışan çocuk müzeleri, bulundukları bölgeden başlayarak toplumsal dönüşüme önemli katkılar sunabilmektedir.

Örgün öğrenimin etkili birer destekleyicisi niteliğindeki bu müzelerin program ve etkinlikleri, farklı ırk, dil, din ve etnik köken, sosyo-ekonomik sınıflar ve çeşitli arka planlardan gelen ziyaretçilere eşit mesafede yaklaşımı temel alır. Çocuk müzelerinin geliştirdiği etkinlik ve programlarda hedef kitleler, katılımcıların yaş grupları doğrultusunda tespit edilir.

Toplumsal hizmeti ön planda tutan söz konusu müzelerin geliştirdikleri program ve etkinliklerde, çevre bilinci, tüketim alışkanlıkları, çokkültürlülük ve birlikte yaşama kültürü, göçmen ve mülteci sorunları gibi örneklendi-

1 Restoratör, müzebilim uzmanı, koraydede@gmail.com.

rilebilecek çeşitli konuların yanı sıra, sağlık eğitimi de farklı yöntem ve uygulamalarla ele alınır. Çocuk ve gençlik müzelerinin sağlık eğitimine ilişkin program etkinliklerinde bedensel sağlık, ruhsal sağlık, sağlıklı ve yaşanabilir çevre, ekolojik bilinç, aşırı tüketim ve sağlık ilişkisi vb. alt başlıklarda ele alınabilecek kazanımlar öne çıkmaktadır.

Yukarıda ifade edilen bilgiler ışığında, bu sunumda söz konusu müzelerin genel yapılarına değinilmekte, farklı coğrafyalardan çocuk ve gençlik müzelerinde geliştirilen sağlık eğitimi programları ve etkinliklerinden örneklere yer verilmektedir.

Sosyal Merkez Olarak Müzeler

Geleneksel müzecilik anlayışında müzeler, toplama, koruma, belgeleme ve sergileme işlevleri ile sınırlı kalan koleksiyon/nesne merkezli kurumlardır. Buna karşılık, 1970'li yıllardan itibaren ortaya atılan Yeni Müzecilik anlayışı ile birlikte, ziyaretçiyi odak noktasına alan ve sosyal hizmeti ön plana çıkaran birer kimlik kazanmaya başlarlar. Bu yeni yönelimle birlikte müzeler, 1974 yılından itibaren Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM, International Council of Museums) tarafından "toplumun ve gelişiminin hizmetinde" kurumlar olarak nitelenmiş ve bu şekliyle tanımlanmaya devam etmiştir. Yeni Müzecilik etkisi ile şekillenen günümüz müzecilik anlayışında müzeler, kamu yararı gözeten birçok program ve etkinliğe yer vermekte, sosyal projeler üretmekte, topluluklar arası iletişim alanları olarak nitelenmekte ve çoğu zaman örgün eğitimi de destekleyen informel eğitim kurumları olarak işlev görmektedirler.

2000'li yıllara gelindiğinde de müzelerin sosyal konulara olan eğiliminin sürdüğü görülmektedir. Leicester Üniversitesi, Müze Çalışmaları Bölümü'ne bağlı Müzeler ve Galeriler Araştırma Merkezi tarafından yayımlanan bir raporda müzelerin sosyal merkezler olarak üstlenebilecekleri roller aşağıdaki biçimde ifade edilmektedir:

"Müze ve galeriler […] kişileri bir araya getirerek, bireylerin dünyadaki kendi yerlerini belirlemelerine öncülük ederek, kendilerini eğitmeleri ve kendi potansiyellerine ulaşmalarını sağlayarak, toplum içinde tam olarak etkin rol alarak ve gelecekte tekrar şekillenmeye katkı sunarak toplumsal değişimin oluşmasında bir rol oynayabilirler. Sanat, spor, kültürel ve eğlenceye yönelik etkinlikler, çevresel bir yenileşmeye katkı sunabilir ve eğitim, sağlık, suç

oranı ve istihdam gibi alanlarda gerçek bir farklılık yaratabilirler."(GLLAM 2000: 23).

Her ne kadar Yeni Müzecilik anlayışı 70'lerle birlikte ortaya atılmış olsa da bu anlayışın benzeri bir yaklaşımı çok daha öncesinde çocuk müzelerinde görmek mümkündür. Adından da anlaşılacağı üzere çocuk müzeleri, merkezine çocuğu, diğer bir deyişle ziyaretçisini koyan, eğitimi ön plana çıkaran kurumlar olarak hayata geçmişlerdir.

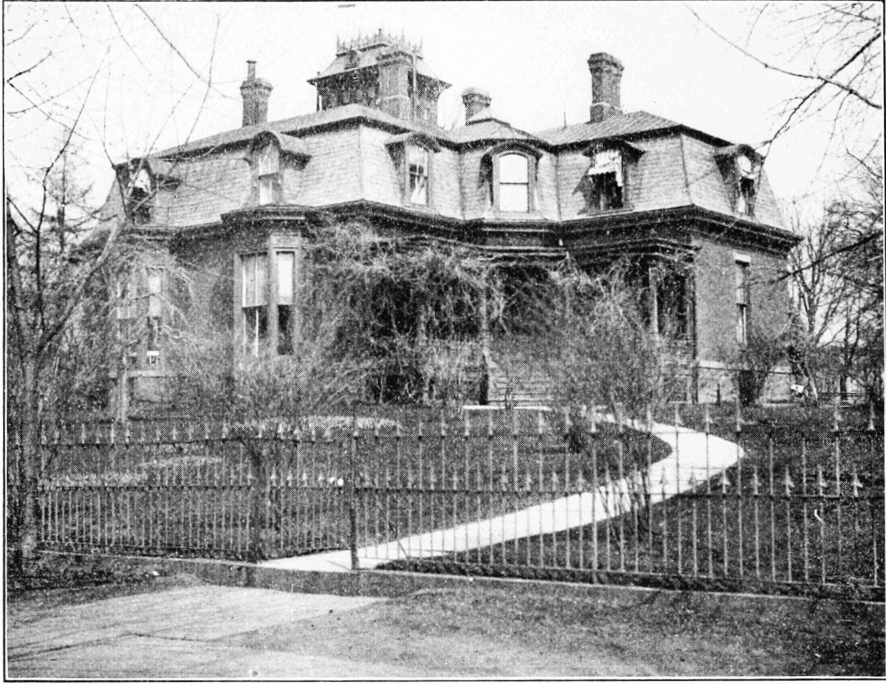
Çocuk ve Gençlik Müzeleri

Çocuk ve gençlik müzeleri çocukların ilgi ve ihtiyaçlarına göre merak uyandıran ve öğrenmeye motive eden sergi ve programları destekleyen kurumlardır. Profesyonel kadrosu ile dokunulabilir nesnelerden yararlanarak eğitimi amaç edinen, bu nesneleri koruyan ve düzenli aralıklarla sergileyen, kar amacı gütmeyen organizasyonlardır (Collective Vision 1997: 2).

Pilmann (1997'den aktaran Adıgüzel, 2012) ise çocuk müzelerini "farklı yaş ve kültür birikimlerinden gelen çocuk ve ergenlerin öğrenme yaşantılarına katkıda bulunan, beş duyuya hitap eden, kuşaklar arası (çocuk, genç, yetişkin, emekli, yaşlı vb.) anlayışın ve işbirliğinin gelişmesine katkıda bulunan, çocuk ve yetişkinler arasında öğrenme alışverişini gerçekleştiren, aile ve çocukların daha sağlıklı fiziksel, duygusal gelişim göstermelerine katkı sağlayan, sınıftaki öğrenmeyi destekleyen ve geliştiren, çocuklara hayal güçlerini kullanarak oyun, deney vb. aktivite olanakları sunan ve yaşadıkları toplumdaki mevcut kaynakları çok yönlü olarak kullanmalarını sağlayan alanlar" olarak tanımlamaktadır.

Çocuklara özel bir müze fikri Brooklyn Çocuk Müzesi ile doğmuştur. 1899'da yeni bir binaya taşınan Brooklyn Fen Edebiyat Enstitüsü, öncesinde depo olarak kullandığı Viktorya Dönemi'nden kalma 2 binasını, bilimsel koleksiyonunun bir kısmını sergileyeceği bir çocuk müzesi oluşturmak üzere kullanmaya karar verir.

1900 yılında 900'den fazla kitap bu müzeye eklenir (Mayfield 2005: 180). Başlangıçta bir deney olarak işe başlayan müzenin 1902'den 1907'ye dek yıllık ortalama ziyaretçi sayısı 94.000 öğrenci ve öğretmeni aşar olmuştur (Holman 1982: 23). Brooklyn Çocuk Müzesi "Müze, nesneden çok insan içindir." anlayışını hayata geçirerek, bugün birçok çocuk müzesi üzerinde

Brooklyn Çocuk Müzesi (Kuruluş 1899)

etkili olan felsefenin öncüsü olmuştur (Cleaver 1992: 7; Mayfield 2005: 180).

Brooklyn Çocuk Müzesi'ni 1914 yılında açılan Boston Çocuk Müzesi izler. Rıhtım kenarında büyük bir ambar binasında kurulan bu müzede pek çok

Brooklyn Çocuk Müzesi (Yıl 1966)

farklı öğrenme biçimleri için, müze sergileri farklı giriş kapıları sunabilecek biçimde tasarımlanmıştır (Gurian 1981; Hooper-Greenhill 1999: 189). Öncelikli ziyaretçileri çocuklar olmasına karşın, bu çocuklar, içinde öğretmenler, ana-babalar, dedeler ve büyükanneler, diğer akrabalar ve arkadaşların

Boston Çocuk Müzesi

olduğu grup liderleriyle birlikte gelmektedir (Hooper-Greenhill: 1999). Bu müze görme ve işitme engelli çocuklar için hazırlanan derslerle tanınır. Bu dersler Boston okullarında hemen etkisini gösterir ve 1937'de malzemenin ve sergilenen nesnelerin yerel okullarda kullanımı için ödünç verilmesini içeren bir program başlatılır.

1917'de Detroit Devlet Okulu kendi çocuk müzesini açar. Eski direktör Brayton profesyonel standartlarını, araçlarını, koleksiyon kalitesini, idareyle ve okullarla olan işbirliğini basit bir devlet okulunun parçası olarak geliştirir.

Kısa bir süre sonra 1925'te Indianapolis Çocuk Müzesi, Hartford Çocuk Müzesi, 1927'de Connecticut Çocuk Müzesi, Jacksonville Çocuk Müzesi, 1935'te Florida ve 1939'da Texas'taki Fort Worth Çocuk Müzesi açılır (Holman 1982: 25). Bunlar arasından Indianapolis Çocuk Müzesi, dünyanın dördüncü en eski ve en geniş alana sahip müzesi çocuk müzesidir ve kusursuz depolama koşulları altında 140.000'in üzerinde nesneden oluşan bir koleksiyonu barındırır.

Çocuk ve Gençlik Müzelerinin Genel Özellikleri

Hedef Kitleleri

Başlangıçta çocuk müzeleri sadece çocuklara yönelik programlar geliştiren kurumlardır, buna karşılık günümüz çocuk ve gençlik müzelerinin birçoğu aileleri, çocukların bakıcılarını ve daha büyük yaştaki ziyaretçileri de hedef alan program ve etkinlikler gerçekleştirmektedirler. Günümüzde kuşaklar arası etkileşimi temel alan müze etkinliklerinin sayıları giderek artmaktadır.

Brooklyn Çocuk Müzesi'nin ziyaretçileri

Koleksiyonları

Çocuk müzelerini, geleneksel müzeden ayıran en önemli unsurlardan biri koleksiyon konusundaki yaklaşımlarıdır. Kuruluşu 1900'lere uzanan çocuk müzeleri, başlangıçta geleneksel müzelerin çocukların ilgisini çekebilecek nitelikteki koleksiyonları göz önünde bulundurularak geliştirilmiştir. Bazı çocuk müzeleri (Brooklyn, Boston ve Indianapolis) geleneksel müze koleksiyonuna dayanmakta ve başarılı biçimde etkileşime ve müze nesnelerine entegre olmuşken, diğer yeni çocuk müzeleri (Denver Çocuk Müzesi gibi) müze dünyasındaki geleneklere meydan okumakta ve neredeyse hiçbir geleneksel müze nesnesine yer vermemektedir. Koleksiyon çocuk müzelerinde o kadar ikincilleşir ki örneğin Boston Çocuk Müzesi, müzede mevcut koleksiyonunu depoya kaldırır ve ziyaretçiyi aktif kılan sunum yöntemleri üzerinde çalışmaya yönelir.

Erken dönem çocuk müzesi koleksiyonlarından

Sergi ve Etkinlikleri

Erken dönem çocuk müzelerinde en sık kullanılan sergi nesnelerinin doğa tarihi örneklerinden seçildiği görülür. İlk yıllarda açılan çocuk müzeleri ağırlıklı olarak içi doldurulmuş kuşlar, mineraller, kabuklar vb. nesneler içeren koleksiyonlara sahiptir. Hemen tüm çocuk müzelerinde ya da yetişkin müzelerinin çocuk odalarında doğa örneklerine odaklanılır. (Gurian 2005: 20). İlk dönem çocuk müzeleri koleksiyonları arasında ayrıca antropolojik nesnelerin ve oyuncakların da varlığı dikkat çekmektedir.

1960'lı yıllarla birlikte, çocuk ve gençlik müzelerinde, bu kurumları geleneksel müzecilikteki sergileme anlayışından ayrıştıran yeni bir sergileme yöntemi yaygınlık kazanmaya başlar. Çocuk müzeleri John Dewey gibi dönemin öncü eğitim kuramcılarının kuramlarıyla da örtüşür şekilde etkileşimli ve *hands on* (dokunulabilir) sergilere yer vermeye başlarlar. *Hands on*

sergileme teknikleri, günümüz çocuk müzelerinde de sıklıkla kullanılan bir sergileme yöntemidir.

Günümüzde Çocuk ve Gençlik Müzeleri

Günümüzde de çocuk ve gençlik müzelerinin sayıları her geçen gün artış göstermektedir. 2007 yılı sonunda Çocuk Müzeleri Birliği'nin (ACM, Children's Museum Facts; ACM, Stats and Trends [20.12.2013]) gerçekleştirdiği bir anketin verilerine göre:

- Çocuk Müzeleri Birliği'nin 22 ülkeden 341 müze üyesi vardır ve üye çocuk müzelerinin yaklaşık %23'ü kurulum aşamasındadır.
- Çocuk Müzeleri Birliği'nin çeşitli iş kolları, bireysel üyeleri ve çeşitli müzelerin çocuk programlarını da içeren toplam üye sayısı 515'in üzerindedir.
- 2007 yılı verilerine göre, çocuk müzelerini ziyaret eden çocuk ve ailelerin yıllık sayısı 30 milyonun üzerindedir.
- Çocuk müzelerinin %65'i şehir merkezlerinde, %23'ü kent çeperlerinde, %12'si kırsal alanlarda konumlanmıştır.
- Çocuk müzelerinin %35'i şehir merkezleri yeniden canlandırma projelerinde başı çekmektedir.
- Çocuk Müzeleri Birliği üyesi 62 çocuk müzesi, yeni bir tesis inşa etmek ya da mevcut tesislerini genişletmek için bağış kampanyaları düzenlemektedirler.
- Çocuk müzelerinin %4'ü Amerikan Müzeler Birliği'nden akreditasyon almıştır.
- 18 çocuk müzesi yeşil (çevre dostu) binalara sahiptir, 24 çocuk müzesi yeşil tesisli binalara geçiş sürecindedir. Bunun aynı sıra, Çocuk Müzeleri Birliği üyesi kurumların %12'si yeşil çocuk müzeleri olmak üzere taahhütte bulunmaktadır (Green Children's Museums 2010: 1).
- 1975'de ABD'de yaklaşık 38 çocuk müzesi bulunmaktaydı. 1976-90 yılları arasında 80 yeni çocuk müzesi açıldı. 1990'dan bu yana 125 çocuk müzesi daha eklenmiştir. Yaklaşık 78 çocuk müzesi de planlanma safhasındadır.
- Çocuk Müzeleri Birliği'ne üye müzelerin sosyal yardım programları 2007 yılında yaklaşık 4 milyon kişiye ulaştırılmıştır.
- Çocuk Müzeleri Birliği'ne üye müzelerin % 81'i çocuklar için özel olarak tasarlanmış erken çocukluk dönemine yönelik sergi alanlarına sahip-

tir. (Bu oran 2004 yılında % 65'tir.)

- Çocuk Müzeleri Birliği'ne üye çocuk müzelerinin % 35'i açık alan ve/ya bahçe sergileri düzenlemektedir.
- Çocuk Müzeleri Birliği 2007 yılı verilerine göre çocuk müzelerinin % 49'u okul sonrası programlar geliştirmektedir. (2004 yılı verilerinde bu oran % 34'tür.)
- Çocuk Müzeleri Birliği 2007 yılı verilerine göre çocuk müzelerinin % 60'ı öğretim programıyla ilişkili materyal geliştirmektedir. (2004 yılı verilerinde bu oran % 41'dir.)
- Çocuk Müzeleri Birliği verilerine göre çocuk müzelerinin % 70'i okul sosyal yardım programlarını desteklemektedir. (2004 yılı verilerinde bu oran % 47'dir.)
- En geniş alana yayılan çocuk müzesi 433.000 fit kare (43.933 m2) toplam alanla Indianapolis Çocuk Müzesi'dir.

Brooklyn Çocuk Müzesi (yeşil bina)

Türkiye'de Durum - Ankara Çocuk Müzesi ve Bilim Merkezi

Dünya genelinde ilk örnekleri 100 yıl öncesine dayanan çocuk müzelerinin ülkemizdeki ilk resmi örneği Ankara Çocuk Müzesi ve Bilim Merkezi'dir. Müze Eylül 2013 tarihinden itibaren ziyaretçisine kapılarını açmıştır. 0-18 yaş aralığındaki hedef kitleye hitap eden müzenin Kültür ve Turizm Bakanlı-

ğı tarafından da tanınmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından müzenin duyurusu yapılırken şu ifadelere yer verilmiştir:

"Söz konusu müzede çocuklara yönelik olarak yenilenebilir enerji, astronomi ve uzay, teknoloji uygulamaları temalı öğrenme atölyeleri, ses, mekanik, optik, elektrik, enerji temalı öğrenme galerileri, trafik, şantiye, denizcilik, vahşi yaşam, mevsimler, medya, market alışverişi temalı uygulamalı keşif alanları yer almaktadır." (TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Duyurular – Ankara Çocuk Müzesi, [11.01.2014]).

Ankara Çocuk Müzesi ve Bilim Merkezi, Türkiye'de çok yakın zamana kadar eksikliği hissedilen çocuk müzeleri alanında atılmış önemli bir adımdır.

Ankara Çocuk Müzesi ve Bilim Merkezi (kuruluş Eylül 2013)

Çocuk ve Gençlik Müzelerinde Sağlık Eğitimi Program ve Etkinliklerinden Örnekler

Günümüzde eğitim alanında yarattıkları alternatiflerle birer sosyal merkez işlevi de üstlenen çocuk ve gençlik müzelerinin etkinlik ve programlarında sağlık eğitimine de yer verdikleri görülmektedir. Genellikle etkileşime dayalı, dokunulabilir, (*hands-on*) sergi anlayışına dayalı bu programlar ile çocuk ve gençlerin ağız ve diş sağlığı, öz bakım becerileri, hareket ve spor, sağlıklı beslenme ve benzeri çeşitli alanlarda farkındalıklarını geliştirmek, bilinç yaratmak ve sağlıklı bireyler olabilmeleri için gerekli alışkanlıkları geliştirmelerine önayak olacak kazanımlara yer verilmektedir. Sözü edilen

programların hedef kazanımları, bireysel, çevresel ve toplumsal sağlık alanlarında çeşitlendirilebilir. Aşağıda çocuk ve gençlik müzelerindeki sağlık eğitimine ilişkin program ve etkinliklerden örneklere yer verilmiştir:

Brooklyn Çocuk Müzesi – Dünya AIDS Farkındalık Günü

BROOKLYN CHILDREN'S MUSEUM

MUSEUM TEAM

Awareness for All Ages

WORLD AIDS DAY

A DAY WITHOUT ART

SATURDAY, DECEMBER 6, 2003

PERFORMERS

2 - 2:30 / 3:30 - 4 pm

Performing Rule with special guest Force Theory (Dance and Storytelling)

Safe Space Players (Youth Theatre)

WORKSHOP

2:30 - 3:30 / 4 - 5 pm

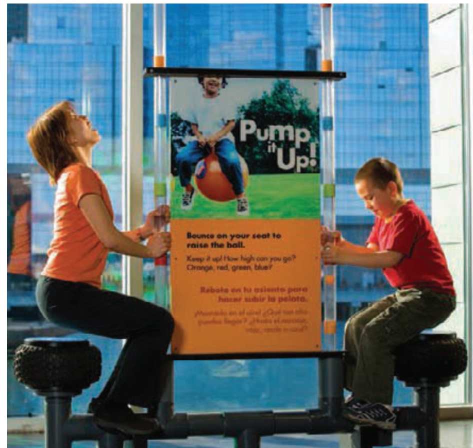
An AIDS Awareness fair featuring information on how children and families around the world have been affected by HIV/AIDS and hands-on projects to honor the lost and the living.

Sponsors:
NYC Department of Health • Brooklyn AIDS Task Force

145 Brooklyn Avenue (at St. Marks Avenue) Brooklyn, NY 11213
718-735-4400 • www.brooklynkids.org

Brooklyn Çocuk Müzesi – Dünya AIDS farkındalık fünü için hazırlanan tanıtım broşürü

Boston Çocuk Müzesi – Kid Power Programı

Boston Çocuk Müzesi – Kid Power Programı

Boston Çocuk Müzesi – Kid Power Programı

Manitoba Çocuk Müzesi

Manitoba Çocuk Müzesi

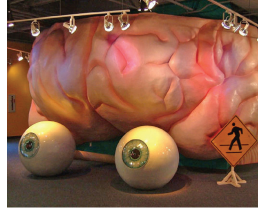

Manitoba Çocuk Müzesi

HealthWorks! Çocuk Müzesi

HealthWorks! Çocuk Müzesi

HealthWorks! Çocuk Müzesi

HealthWorks! Çocuk Müzesi

Boston Çocuk Müzesi – Ağız ve Diş Sağlığı Programı

Boston Çocuk Müzesi – Ağız ve Diş Sağlığı Programı

Boston Çocuk Müzesi – Ağız ve Diş Sağlığı Programı

Houston Çocuk Müzesi

Houston Çocuk Müzesi

Houston Çocuk Müzesi

Stepping Stones Çocuk Müzesi – Healthyville Programı

Stepping Stones Çocuk Müzesi – Healthyville Programı

Stepping Stones Çocuk Müzesi – Healthyville Programı

Ankara Çocuk Müzesi ve Bilim Merkezi

Ankara Çocuk Müzesi

Ankara Çocuk Müzesi

Sonuç ve Temenniler

Çocuk ve gençlik müzeleri, dünya genelinde farklı coğrafyalarda yaygın olan ve köklü bir geçmişe dayanan kurumlardır. Buna karşılık Türkiye müzeciliği çocuk ve gençlik müzeleri ile henüz yeni tanışmaktadır. Birer sosyal merkez olarak toplum üzerinde etkili roller üstlenebilen bu müzelerin ülkemizde de gereken önemi görmesi, sayı ve nitelik açısından dünya standartlarına ulaşması, herkes için erişilebilir ve kapsayıcı program ve etkinlikler geliştirilmesi ile mümkün olabilecektir.

Yerel, ulusal ve uluslararası STK'larla işbirliklerinin arttırılması sözü edilen program ve etkinliklerin bilinirliğini ve etkisini arttırabilecek yollardan biridir. Müzelerde geliştirilen sağlık eğitimi programlarının da diğer uzmanlık alanları ve okullar ile işbirliği ve ortaklıklar geliştirilerek disiplinlerarası bir niteliğe kavuşması gerekir.

Bunun yanı sıra, sağlık eğitimi etkinlik ve programlarının sadece çocuk ve gençlik müzelerinin değil, diğer müzelerin de ilgi alanına katılması, bu programların daha geniş kitlelere ulaşabilmesi için gerekli çalışmalar yapılmalı, farklı ziyaretçi profillerine hitap eden müzeler de bu alanda görev üstlenebilmelidirler. Böylelikle yaşanabilir bir çevre yaratabilmek, bedensel ve ruhsal açıdan sağlıklı bireyler yetiştirebilmek ve sağlıklı bir toplum inşa edebilmek adına müzeler üzerlerine düşen eğitim işlevi aracılığı ile topluluklarına yönelik fayda sağlayacak sosyal kurumlar olabilirler.

KAYNAKLAR

1. ACM. 2009. Association of Children's Museums Stats and Trends. [09.05.2011]. http://www.childrensmuseums.org/programs/start.htm
2. ACM. Case for Children's Museums. [20.12.2013]. http://www.childrensmuseums.org/case-for-childrens-museums.html
3. Adıgüzel, H. Ömer. "Çocuk Müzelerinin Amaç ve İşlevleri". Çocuk Müzeleri ve Yaratıcı Drama. Hazırlayan İnci San. Naturel Yay. Ankara 2012.
4. Cleaver, Joanne. *Doing Children's Museums: A Guide to 265 Hands-on Museums.* Williamson Publishing Company, USA 1992.
5. *Collective Vision: Starting and Sustaining a Children's Musem.* ed. Mary Maher Associations of Youth Museums, Washington DC 1997.
6. GLLAM. *Museums and Social Inclusion: the GLLAM Report.* Research Centre for Museums and Galleries Department of Museum Studies. University of Leicester: Kasım 2000. http://www2.le.ac.uk/departments/museumstudies/rcmg/projects/small-museums-and-social-inclusion/GLLAM%20Interior.pdf [07.06.2011]
7. Gurian, Elaine Heumann. *Adult Learning at Children's Museum of Boston.* Collins Z.

Museums. Adults and the Humanities. American Association of Museums, Washington, D. C, 1981, s. 271-96.

8. Gurian, Elaine Heumann. "The Molting of Children's Museum." *Civilizing the Museum: The Collected Writings of Elaine Heumann Gurian*.: Routledge Press, Florance 2005, s. 19-32.
9. http://site.ebrary.com/lib/bilgi2/Doc?id=10163834&ppg=40 [01.05.2011].
10. Holman, Yvonne KeckAn Investigation Into The Dynamics of Children's Museums: A Case Study of Selected Museums. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Northern Illinois University, Dekalb, Illinois 1982.
11. Hooper-Greenhill, Eilean. *Müze ve Galeri Eğitimi*. çev. Bekir Onur. Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1999.
12. Mayfield, Margie I. "Children's Museums: Purposes, Practices and Play?" *Early Child Development and Care.* Routledge Taylor & Francis Group Ltd. Vol. 175. No. 2, 2005, 179-192
13. Pilmann, Bonnie. "Creating Your Mission". *Collective Vision*. Associations of Youth Museums, S. 47, 1997. (Aktaran: Adıgüzel, H. Ömer. "Çocuk Müzelerinin Amaç ve İşlevleri". *Çocuk Müzeleri ve Yaratıcı Drama.* Haz. İnci San. Naturel Yay. Ankara 2012, s. 57-68).
14. Sağlam, Ferhat Koray. Çocuk ve Gençlik Müzelerinde Barış Eğitim Programları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzecilik Programı, İstanbul 2015.
15. TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı. Duyurular – Ankara Çocuk Müzesi. [11.01.2014]. http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,77707/ankara-cocuk-muzesi.html

YAŞLILIK DÖNEMİNDE SAĞLIK MÜZESİNİN ROLÜ VE YAŞLILAR İÇİN GÖZETİLMESİ GEREKENLER

Ayhan Karay[1]

Yaşlanma biyolojik ve sosyal yönleri ile kaçınılmaz olarak kayıpları olan bir süreçtir. Fiziksel ve zihinsel işlevlerdeki azalmaya bağlı olarak bağımsızlığın kaybı; toplumun kültürel değerlerinin ve geleneksel geniş aile yapısının değişmesi sonucu statü kaybı; emeklilik ile beraber ortaya çıkan üretkenlik ve yaratıcılık kaybının yanı sıra ekonomik kayıplar ve sosyal rol kaybı; eş, akran ve ev kaybı gibi kayıpların birleşmesi yaşlının kimlik duygusunu olumsuz etkileyip kendine saygısını sarsmakta, yaşam kalitesi ve yaşam doyumu azalmaktadır.

Ancak herkes aynı şekilde yaşlanmadığı için yaşlılık sözcüğü bu dönemdeki gelişimin devamlılığını ve kişideki olumlu değişimleri de kapsar. Başarılı yaşlanma, bu sürecin kazanç ve kayıplarını dengeleyebilmektir. Fiziksel, zihinsel ve sosyal gerileme ile birlikte yaklaşmakta olan ölüm hissedilse de bu dönem, içinde, yaşamın tüm evrelerinin zorlamasına karşın varoluşunu sürdürebilmiş olmanın bilgeliğini ve içgörüsünü de barındıran dinamik bir yaşam dönemidir. Kayıpların, hayal kırıklıklarının ve travmaların kabullenilerek yaşamını gerçekleştirmek ve tamamlamayı sürdürmek yaşlanmanın gelişimsel görevidir.

Bilişsel yaşlanma biyolojik faktörlerden kaynaklanan bilişsel kayıplar (dikkat ve bellekte bozulma, bilgiyi işleme hızında yavaşlama gibi) ve kültürel faktörlerden kaynaklanan kazançlar (saygınlık, deneyim, otorite, bilgelik gibi) arasındaki etkileşimin ürünüdür. Bilginin işlenme hızı ve doğruluğu, bellek

1 Dr. Psikolog; Yard. Doç. Dr., İstanbul Esenyurt Üniversitesi Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi Psikoloji Bölümü, ayhan_karay@yahoo.com.

süreçlerinin işleyişi gibi işlevleri temsil eden bilişsel mekanikler biyolojik faktörlerden olumsuz etkilenirken, okuma yazma becerileri, dili anlama ve kullanma becerisi, eğitimsel ve profesyonel beceriler ile sosyal yaşama ilişkin pratik becerileri temsil eden, zihnin kültür temelli bilişsel deneyimleri büyük ölçüde sosyo-kültürel faktörlerden etkilenir. Bilişsel mekanikler yaş ile birlikte gerilerken, bilişsel deneyimler ilerleyen yaşa rağmen korunabilir hatta artabilir. Düzenli olarak yapılan bilişsel aktiviteler beyne sürekli uyaran sağlayarak onun genç kalmasını sağladığından Alzheimer hastalığı riskini azaltan koruyucu faktörler arasında yerini almıştır.

Biz bu yazımızda eski obje, fotoğraf ve müziklerin yaşlıda belleğe yardımcı olup geçmişteki anıları canlandırma aracı olarak kullanıldığı "anımsama terapisinin" yaşlılarda kullanılan popüler bir psikoterapi yöntemi olmasından ve öğrenmenin ömür boyu süren aktif bir zihinsel süreç olduğu gerçeğinden yola çıkarak "anılar evi" ya da "bellek yürüyüşü" yapılan bir mekân olduğunu düşündüğümüz ve yaşlıya eski görsel nesneler ile ilgi çekici ve özgür bir öğrenme ortamı sağlayarak zihinsel potansiyelini ortaya çıkarma fırsatını veren aynı zamanda anlamlı boş zaman aktiviteleri de sağlayan sağlık müzesinin yaşlının bilişsel ve sosyal gelişimindeki rolünü ve hizmet verirken gözetilmesi gereken noktaları vurgulamak istedik.

Yaşlılık Döneminde Bilişsel İşlevler

Yaşlılık dönemi biyolojik ve sosyal açıdan kaçınılmaz olarak kayıpları olan bir süreç olsa da yaşanılan çağa, ülkenin konumuna, toplumsal gelişmişliğe, kişinin sağlık, sosyal ve psikolojik durumuna göre değişen subjektif bir kavramdır.

Yaşlıda bilişsel değişim kişiden kişiye değişebileceği gibi aynı kişide farklı bilişsel boyutlar farklı düzeyde etkilenebilmektedir.

Duyu organlarındaki yeti kaybı anlayış-algı sorunları yarattığından bilginin işlenmesi için daha çok çaba ve

zaman gerekir. Yeni bilgiyi bellekte kısa süre tutma, işleme, yanıt verme ile bilgiyi etkin kullanma yeteneği ve hızı (işlemleme hızı) azalır.

Kişisel olarak yaşanmış olay ve deneyimlerin ve bilgilerin kaydedilmesi ve spontan hatırlanması yetersiz olsa da, yol gösterildiğinde, ipuçları ile destek verildiğinde yaşlılar gençlere eşdeğer bellek performansı gösterebilirler. Bellekteki değişim zihinsel yavaşlamaya, dikkat kapasitesindeki azalmaya, istenmeyen bilgileri baskılamada başarısızlığa ya da bilişsel kontroldeki azalmaya bağlıdır.

Yaşlıda öğrenme ve kültürel etkilere dayanan dünyaya ait bilgi birikimi, konuşma, anlamlı kelime ve cümleler üretme, anlatım ve dilbilgisi gibi lisana ait beceriler ile anlama, öğrenme, muhakeme etme ve bilgeliği yansıtan Kristalize Zeka korunur hatta 70'li yaşlara kadar artmaya devam eder. Bu bilgiyi esnek ve adaptif bir biçimde kullanma yeteneği dediğimiz Akıcı Zeka ise 20'li yaşların ortalarında düşüşe geçtiğinden, yaşlıda daha da yetersizleşir. Ancak zekaya ait bu iki faktör her yaş döneminde anlamlı ve adaptif bir denge kurar. Yaşlıda akıl yürütme ve öğrenme yavaşlasa da ileri yaşlara kadar sürebilir.

Başarılı Yaşlanma

Bilişsel yaşlanma, biyolojik faktörlerden kaynaklanan (bilgiyi işleme hızında yavaşlama ve dikkat ve bellekte bozulma gibi) bilişsel kayıplar ile kültürel faktörlerden kaynaklanan kazançlar (saygınlık, deneyim, otorite, bilgelik gibi) arasındaki etkileşimin ürünüdür. Bilginin işlenme hızı, bellek süreçlerinin işleyişi gibi işlevleri temsil eden bilişsel mekanikler biyolojik faktörlerden etkilenirken, okuma yazma becerileri,dili anlama ve kullanma becerisi, eğitimsel ve profesyonel beceriler ile sosyal yaşama ilişkin pratik becerileri temsil eden zihnin kültür temelli bilişsel deneyimler sosyo-kültürel faktörlerden etkilenir. Bilişsel mekanikler yaş ile birlikte gerilerken, bilişsel deneyimler ilerleyen yaşa rağmen korunabilir hatta artabilir. Düzenli olarak yapılan zihinsel aktiviteler sürekli uyaran sağlayarak beynin esnekliğini korumasını sağlar.

Başarılı yaşlanma, yaşlanma sürecinin kazanç ve kayıplarını dengeleyerek onu "gelişimin sürdüğü ayrıcalıklı bir yaşam dönemi" hâline getirebilmektir.

Fiziksel zihinsel ve sosyal gerileme ile birlikte yaklaşmakta olan ölüm his-

sedilse de bu dönem aslında, içinde yaşamın tüm evrelerinin zorlamasına rağmen varoluşunu sürdürebilmiş olmanın bilgeliğini ve içgörüsünü de barındıran dinamik bir yaşam dönemidir.

Kayıpların, hayal kırıklıklarının ve travmaların kabullenilerek "yaşamı gerçekleştirmek ve tamamlamayı sürdürmek" yaşlanmanın gelişimsel görevidir.

Müzenin Terapötik Rolü

Yaşlılar için yakın zamanda yaşanmış olayların hatırlanması zor olsa da geçmiş yaşantılar her zaman berraklığını korur hatta yıllar geçtikçe kristalleşir. Geçmişteki anıların duyguları ile birlikte yeniden hatırlanmasının terapötik bir değeri vardır. Hatırlama geçmişte olanı basitçe çağırmak değildir. Her hatırlama geçmişin yeniden yorumlanması (duygusal bileşenler, eklemeler, eksiltmeler ile) geçmişi yeniden inşa etmek, yeniden anlamlandırmak demektir. Geçmişe ait önemli yaşantıların, olumlu deneyimlerin, başarıların ve kişiliğinin güçlü yönlerinin hatırlanması yaşlıya kendini daha güçlü, değerli ve özgüvenli hissettirir ve bugünkü baş etme becerilerini ve olumlu benlik algısını sürdürmesini sağlar. Benlik saygısı ise sosyal yaşama uyumu arttırır.

Geçmiş ile bugün arasında köprü kurmada eski objeler, eski şarkılar, eski oyuncaklar filmler, slaytlar fotoğraflar, müze ve diğer eski eserleri ziyaret etmeden yararlanılabilir.

Belleğin Önemi

Bilgi akışını kesmediğimiz sürece beyin dinamik, değişken ve gelişen bir organdır. Her türlü fiziksel ve zihinsel egzersiz beyinde yeni devreler oluşturur ve her yeni devre belleği güçlendiren bir katkıdır.

- Bellek sözel değil görsel yapılandığı için hatırlamak zihne birtakım "im-

geler" çağırmaktır.

- Hatırlama çağrışımsal ilerler, sırası yoktur. Başı, ortası, sonu yoktur.
- Hatırlama bağlamsaldır yani sadece olay değil olay hakkında söylenenler, duygusal ve ahlaki aktarımlar da hatırlanır ve yeniden yorumlanır.
- Bellek bütün duyusal sisteme açıktır ve aslında "insanın kendini var etme sürecidir".

İnsanın kendisini tanımasını sağlar ve kimliğin kurucu bileşenlerindendir. Toplumun içine demirlediği için de sosyal belleği yitirmek kimliği yitirmekle eşdeğerdir.

Müzenin Belleğe Katkısı

Bilgiyi tutan ve kaydeden görsel nesneler repertuarı sağlayan bir "bellek mekânı" ya da "anılar evi" olduğu için unutmaya meydan okuyan müze yaşlının duyusal uyanıklılığını geliştirir. Belleği ve düş gücünü uyarır. Zihni ve duyguyu harekete geçirir. Beyni canlandırır. Zeka ve gözlemleme gücü keskinleşir. Düşünme ve muhakeme etme yeteneği artar. Müzedeki bellek izleri şayet doğru yorumlanırsa bir erken uyarı sistemi rolünü oynar, sonraki kuşağın yolunu aydınlatır. Nesillere zaman, hız, güç ve açı kazandırır Onlara geleceği doğru planlamanın yollarını gösterir.

Yaşlı eski bir objeye veya fotoğrafa bakarken hatıraları ile bağ kurar. Kişisel tarihî yani otobiyografik belleği ile iletişime geçer. Her baktığında uzak belleğe yeni yollar açılır. Toplumsal bağlarını hatırlar, aidiyetini pekiştirir, kendisini tamamlayan bütüne katılır.

Görünen şey belleğe daha hızlı yerleşir. Gerçek nesnelerle anımsamak, ilişki kurmak, sorgulamak, somut gözlemlerden soyut kavramlara geçmek, bilinenden bilinmeyene varmak gibi zihinsel faaliyetler ise zihni esnekleştirir ve öğrenme daha eğlenceli ve keşfedici bir hâle gelir. Yaşlı sadece bilgilenmekle kalmaz, gördüklerinden kendi yaşantısına dair ipuçları elde etme gibi özelliklerini de geliştirir. Kendisi için düşünme, hissetme ve kendini ifade etme yeteneği artar.

Görülen her şey gerçek olduğu için kalıcı öğrenme sağlar. Nesneler aslında "belgedir". Müzedeki sağlıkla ilgili nesneler, yaşlının zihinsel sembolleri ve soyutlamaları için sağlam bir maddi temel oluşturur. Ona ne bildiğini hatırlatır. Sağlık hakkındaki hatalı inançlarının farkına varılır.

Müzenin Sosyal Yaşama Katkısı

Yaşlıda depresyon gelişimi için sosyal risk faktörleri:

- Sosyal destek yetersizliği,
- İş kaybı, emeklilik, sosyal rol kaybı sonucu işe yaramadığını düşünme,
- Yaşam hedeflerine ulaşılamamış olması ve ölümün belirsizliği ile yüz yüze gelme,
- Sevilen insanların kaybı, kısıtlı yaşantı,
- İletişim becerilerinin yetersizliği, hobi ve aktivite azlığı,
- Yalnızlık düşünceleri, sosyal yaşantı ve destek azlığı, sosyal izolasyondur.

Depresyonu önleyen etkenler ise:

- Fiziksel ve sosyal ve bilişsel işlevselliğin sürmesi, aktif olma,
- Alışkın olduğu sosyal çevrede uğraşların olması,
- Aile bağlarının iyi olması olumlu faktörlerdir.

Müze yaşlıya, ait olduğu kültürü tanıtır. İlgi çekici ve özgür bir öğrenme ortamı sağlar. Uzun bir eğitim alma fırsatı olamamış ya da öğrenmesi yavaş olan yaşlılar için kendilerini eğitmeleri için yararlanabilecekleri bir eğitim kurumudur. Ayrıca her sınıftan insan aynı zeminde bir araya geldiği zaman toplumu birleştirme görevi görür.

Müze ziyaretleri duyu organlarının uyarılmasını sağladığından "duyusal deprivasyonu" azaltır. Sosyal ilişki zeminine de oturduğu için sosyal yaşama uyumu arttırır.

Yaşlının boş zamanını toplumsal ilişkilerini koruyabileceği bir ortamda değerlendirmesi yalnızlık duygusunu ortadan kaldırır. Evin dışında yapılacak fiziksel bireysel ve sosyal etkinlikler ve entelektüel aktiviteler yaratıcılığı da arttırarak yaşamdan alınan doyumu yükseltir.

Yaşlılar evlerinin dışındaki başka insanlarla etkinlik yaparken rehberlik de alırlarsa kendini ifade etme ve zihinsel potansiyelini ortaya çıkarma olanağı bulduklarından sevgi, şefkat, benlik değeri duygusu ve ait olma gibi sosyal ihtiyaçlarını da karşılarlar.

Sağlık Müzesinde Yaşlılar İçin Gözetilmesi Gerekenler

- Ulaşım kolay olmalı, bulunulan yeri gösteren haritalar ve oryantasyon

tahtaları olmalı.

- Etkin ısıtma, ışıklandırma ve havalandırma sistemi sağlamalı.
- Zemin ve merdivenler kaygan olmayan bir malzeme ile kaplanmalı, takılmaya neden olan eşikler kaldırılmalı.
- Merdiven kenarlarında tırabzanlar olmalı ve basamaklar eşit ve uygun genişlikte olmalı.
- Acil durumlar için yakında hemen ulaşılabilecek telefon ve tıbbi donanım, ilk yardım personeli, oksijen tüpü, aspiratör olmalı.
- Rehberler eşliğinde ziyaretler yapılırken hastalıklar ve korunma yolları ile ilgili tablolar, şekiller, fotoğraflar, eğitim maketleri, rehber kitaplar, eğitici film gösterileri ile sağlık bilgileri verilmeli.
- Sosyal etkileşimi arttırmak ve izolasyonu azaltmak için aktivitelerin düzenlenmeli.
- Kütüphaneleri, sergileri, eğitim toplantıları, çok işlevli salon ve atölyeleri ile eğlendirirken öğreten yerler olmalı.
- Sergilenenin anlatımını güçlendirmek için dekordan, maketlerden, kulaklık gibi sesli yönlendiricilerden, büyük harfli eğitim materyalinden ve teknolojiden yararlanılmalı.
- Etkinlik takvimleri radyo, TV, pankart, broşürler ile özellikle yaşlıların olduğu yerlerde duyurulmalıdır.

Yaşlı ile İletişim

- Yaşlı müzede güler yüzle karşılanmalı.
- Açıkça anlaşılan basit cümleler kurulmalı, bir cümlede birçok fikir söylemekten kaçınılmalı.
- Konuşma dağılmışsa yavaşça yeniden konuya odaklanması sağlanmalı.
- Düşünce akışını sağlamak için kapalı uçlu sorular sorulmalı.
- Önemli noktaların sık tekrarlanması başarılı ve açık iletişim sağlar.
- Yaşlı ile sözsüz iletişime dikkat etmek gerekir. Kelimelerin gerçek anlamının yanısıra emosyonel anlamı, ses tonu, yüz ifadesi gibi metakominikasyon daha anlamlıdır.
- Yaşlıya tutarlı yaklaşım çok önemlidir. Nezaket, şefkat ve sevgi dolu ısrarcılık ile bilgiye dayanan gerçekçiliği birleştiren, emir vermeyen, zorlamayan bir tavır sergilemek gerekir.

Bir konuyu sakin bir ses tonu ile tartışan kibar saygılı nazik tutumlar bilgi alımını da kolaylaştırır.

- Yaşlı ile iletişim kuran kişide yaşlanma ve ölüm korkuları varsa mantıklı şefkat ve objektif bilgi ile yaşlıya ulaşmak güçleşir.

KAYNAKLAR

1. Aydın, Z. D. *Kognitif Yaşlanma Geriatri ve Geriatrik Nöropsikiyatri*, I. 2009, s. 17-24
2. Billig N. MD. *Üçüncü Bahar-Yaşlılık ve Bilgelik*. ed. Çağrı Yazgan. Evrim Yayınları, İstanbul 2000, s. 37-135
3. Cangöz, B. *Yaşlılıkta Bilişsel ve Psikolojik Değişim*. s. 99-104.
4. Demir, S. "Kültürel Bellek, Gelenek ve Halk Bilimi Müzeleri." *Milli Folklor,* yıl 24, sayı 95 (2012), s. 184-193
5. Carlson M. C.; Xue O. L.; Zhou J., Fried L. P. "Executive Decline and Dysfunction Precedes Decline In Memory: The Womens's Healt and Aging Study", *II. J/Gerontol A Biol. Sci Med Sci* 2009 Jan 31.
6. Geçtan, E. *Çağdaş Yaşam ve Normaldışı Davranışlar,* 3. baskı. Maya Yayınları, Ankara 1984, s. 105-8.
7. Lök, N.; Buldukoğlu, K. "Demansta Bilişsel Aktiviteyi Artırıcı Psikososyal Uygulamalar." *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6 (3), (2014),s. 210-216
8. Nelson, A. P.; Gilbert, S. *Belleğinizi Nasıl Güçlendirebilirsiniz?* Acıbadem Sağlık Grubu ve Optimist Yayınları, İstanbul 2005, s. 27-52.
9. Petersen, R. C. Mild *Cognitive Impairment As A Diagnostic Entity. J Intern Med. 2004* 256: 183-94.
10. Sadovay, J. "Psychosocial Therapies:General Principles." *Comprehensive Textbook of Psychiatry/*VII. Sadock B. J., Sadock V. A. Williams and Wilkins Lippincott, 2000, s. 3112-3121.
11. Sadovay, J.; Lazarus L. "Psychosocial Therapies." *Textbook of Geriatric Neuropsychiatry.* Second Edition. Coffey C.E., Cummings J. L., The American Psychiatric Press, Washington 2000, s. 866-870.
12. Spar, J. E.; La Rue A. *Geriatrik Psikiyatri Klinik El Kitabı*, II. İstanbul 2006, s. 19-57
13. Şener, A. *Yaşlılık, Yaşam Doyumu ve Boş Zaman Faaliyetleri.* s. 1-18.

DÜNYADA SAĞLIK TARİHİ MÜZELERİ VE SANAL TANITIMI

Cihan Çolak[1]

GİRİŞ

Uluslar arası Müzeler Konseyi ICOM 2007 yılında müzeyi "*toplumun ve gelişiminin hizmetinde olan, halka açık, insana ve yaşadığı çevreye dair tanıklık eden somut ve somut olmayan malzemelerin üzerinde araştırma yapan, toplayan, koruyan, bilgiyi paylaşan ve sonunda inceleme, eğitim ve zevk alma doğrultusunda sergileyen, kâr düşüncesinden bağımsız sürekliliği olan bir kurum*" olarak tanımlamıştır. Bu tanım ICOM'a üye olan Türkiye'nin müzecilik faaliyetlerin dikkate alması gereken bir husustur. Buna göre bir müzenin koleksiyona sahip olması, koleksiyonu ziyarete açık sergilemesi ve kâr amacından bağımsız sürekli olması gerekmektedir.

ICOM'un tanımı aynı zamanda müzelerin işlevlerinin altını çizmektedir. Buna göre müzenin üç işlevi vardır: koruma, araştırma ve iletişim. Sergileme, eğitim etkinlikleri iletişim amacı altında kabul edilmektedir.

Müzeler geçmişi barındıran, geçmişi geleceğe ileten bilgi kurumları olarak bilimsel standartlara sahip olmalıdır. Müze standartları iki şekilde ele alınabilir: Koleksiyon yönetim standartları ve iletişim standartları.

Koleksiyon yönetim standartları içinde müzenin neyi, nasıl ve neden toplayacağını belirten koleksiyon politikası; nesne kayıt standartları ve depolama standartları yer almaktadır. İletişim standartları altında ise neyi, ne zaman ve nasıl sergileyeceğini belirten sergi politikası; kime, nasıl eğitim verileceğini belirten eğitim politikası ve hangi araçlarla kimse nasıl erişeceğini belirten

1 Arkeolog, Müzebilimci, cihancolak@gmail.com.

iletişim politikası yer almaktadır.

Müzenin ana işlevlerine kısaca değindikten sonra sağlık müzesi ile tıp tarihi müzesi arasındaki ayrımların da altını çizmekte yarar vardır.

Tıp tarihi müzelerinin kökenleri anatomik anfilere dayanmaktadır. Tıp eğitimi verilen bu anfilerde zamanla eğitim amaçlı koleksiyonlar oluşmaya başlamış ve tıp tarihi müzeleri bu koleksiyonlar çevresinde kurumlaşmışlardır. Sağlık müzeleri ise 19. yüzyılda yaşanan salgın hastalıklarla mücadele politikaları doğrultusunda kamuoyunun bilgilenmesi amacıyla kurulmuşlardır.

Tıp tarihi müzeleri nesne merkezlidir. Bugün çağdaş müzecilik anlayışıyla gerçekleştirilen küratörlük çalışmaları tıp tarihi müzelerinin kökeninden gelmemektedir ve genel müzecilik anlayışının yaşadığı değişim ve dönüşüm ile ilişkilidir. Sağlık müzeleri ise nesne yerine kavramlardan yola çıkan bir sergileme anlayışına sahiptir. Bu özellikleri ile sağlık müzelerinin nesne merkezli değil, insan merkezli anlayışta oldukları söylenebilir.

Koleksiyonlar özelinde bakıldığında da tıp tarihi müzeleri ile sağlık müzeleri arasında farklılık olduğu görülebilir. Tıp tarihi müzelerindeki koleksiyonlar her zaman sahip oldukları tarihî önem doğrultusunda bir araya getirilir, araştırılır ve sergilenir. Sağlık müzelerindeki tarihî öneme sahip koleksiyonlar ise devraldıkları miras ile ilişkilidir. Örneğin Dresden Hijyen Müzesi koleksiyonunda yer alan mulajlar, müzede eğitim etkinlikleri için üretilmişlerdir. Ancak günümüzde aynı mulajlar tarihî koleksiyonlara dönüşmüşlerdir. Benzer şekilde Sultanahmet'te bulunan İstanbul Sağlık Müzesi koleksiyonunda yer alan ve Dresden Hijyen Müzesi'nden getirildiği bilinen iki boyutlu anatomi modemi bugün müzenin tarihî koleksiyonu içinde yer almaktadır. Aynı şekilde ağız bakım sağlığını gösteren cihaz eğitim için kullanılan bir nesneden müzenin tarihinin bir parçasını anlatan tarihî nesneye dönüşmüştür.

Tıp tarihi müzelerinde kullanılan yeniden üretim nesneleri sergilemeyi ve var olan koleksiyonu desteklemek için kullanılırken, sağlık müzeleri için yeniden üretimler kimi zaman nesnenin önüne geçmektedir. Çünkü kavramın doğru araçlarla aktarımı asıl önemli olan husustur.

Hedef kitle açısından da önemli farklılık bulunmaktadır. Tıp tarihi müzelerinde hedef kitle uzmanlardır. Müzelerin yaşadığı genel değişim ve farklılık sonucunda hedef kitlelerinde daha kapsayıcı hâle gelmiştir. Bunun yanında sağlık müzelerinin hedef kitlesi her zaman özellikle eğitim çağındaki kamu olmuştur.

MÜZELER VE İNTERNET

İnternetin toplumsal dönüşümlere yön verdiği günümüzde, diğer bilgi ve kültür kurumları gibi müzeler de kendilerini bu "yeni ortam"a uyarlama zorunluluğu hissetmişler, sahip oldukları koleksiyonları sayısallaştırarak dünya çapında erişime açmışlardır. 1990'lı yılların başında gerçekleşen bu süreçte, müzeler, tarihsel gelişimleri göz önünde bulunduğunda, iletişim işlevlerine uygun ortamla karşı karşıya gelmişlerdir. Müzeler interneti kullanarak geleneksel iletişim araçların kendilerine sağlayamadığı ziyaretçi ile doğrudan ve kesintisiz iletişime geçebilme; ziyaretçilerin ihtiyaçlarını belirleme ve gerçekleştirdiği etkinliklerin ziyaretçi üzerindeki etkilerini geri bildirimler yoluyla hızlı biçimde kayıt altına alabilme ve buna uygun stratejiler belirleme gibi iletişim imkanlarına internet sayesinde kavuşmuşlardır. Böylece müzeler internet aracılıyla durağan ve tek taraflı iletişimden, canlı ve çok yönlü iletişime geçmiştir. İnternet, dünya ölçeğinde, müze iletişim stratejilerinin en önemli aracıdır ve her geçen gün önemi artmaktadır.

Müzelerin interneti kullanmaları son 20 yılda gerçekleşmiş olsa da 20. yüzyılın ikinci yarısında Walter Benjamin ve André Malraux arasındaki "sanat eserinin aurası" üzerine yaptıkları tartışma ile kavramsal temelleri atılmıştır. Teknoloji ve sanat içerikli tüm metinlerde referans gösterilen ve belki de bu nedenle tüm aurasını kaybeden "Tekniğin Olanaklarıyla Çoğaltılabildiği/Yeniden üretilebildiği Çağda Sanat Yapıtı" isimli denemesinde Benjamin fotoğrafın sanat eserinin aurasını bozduğunun altını çizmiştir. Bir sanat eserinin fotoğraf olarak çoğaltılmasının eserin biricik olma durumuna ağır darbe indirdiğini savunmaktadır. Buna karşılık Fransız düşünür Malraux, bu durumun, sanat eserine yeni auralar eklendiğini savunmuştur. Ona göre, sanat yapıtının çoğaltılması ve çeşitli yollarla toplum içinde yayılması sayesinde bireyler, birbirleri ile ilişkili sanat yapıtlarını bir arada inceleme fırsatı bulacaklardır. Malraux bu duruma, "duvarsız düşsel müze" tanımlamasında bulunmuştur.

Schweibenz (2004), müze web sitelerini, sanal müze kavramı üst başlında "broşür sanal müzeler", "içeriksel sanal müzeler", "eğitsel sanal müzeler" ve "sanal müzeler" olmak üzere dört başlıkta gruplamıştır. Tüm müze web sitelerinin sanal müze olarak kabul edilmemesi gerektiği, son yıllarda müzecilik literatüründe kabul görmüş bir yaklaşımdır. Schweibenz, tüm müze internet uygulamalarını sanal müze olarak kabul etmekle birlikte, türler arasındaki farkın daha iyi anlaşılması adına çalışma kapsamında müze web siteleri ola-

rak yeniden tanımlanmıştır.

“Broşür müze web siteleri”, müzelerin internete adaptasyon süreçlerinde oluşturdukları ilk örnekler olmakla birlikte, günümüzde hâlâ birçok müze bu tür kapsamındadır. Bu sitelerde, müzeye ait genel bilgiler bulunmaktadır. Müze koleksiyonu ile ilgili çok az bilgi vermeleri, kullanıcı ile sınırlı iletişimde bulunmaları bu türü tanıtım amaçlı internet sayfaları olarak kabul edilmelerine neden olmaktadır.

“İçeriksel müze web siteleri” koleksiyonları çevrimiçi sunan ve ziyaretçinin koleksiyondaki nesneleri keşfetmesini amaçlayan sitelerdir. Bu tür siteler, nesne merkezli koleksiyon bilgi bankaları şeklinde yapılanmışlardır. Eğitici ve öğretici olmayan içerik nedeniyle uzmanlara yönelik sitelerdir. Müze koleksiyonu hakkında ayrıntılı bilgi vermesi bu uygulamaların en önemli özelliğidir. Günümüzde örnekleri artan bu tür müze web siteleri, geleneksel müzelerin yayınladıkları katalogların internet versiyonları şeklinde düşünülebilir. İnternetin sağladığı imkânlardan kısıtlı faydalanmaları bu türün en büyük eksikliğidir.

“Eğitsel müze web siteleri” ziyaretçilerinin yaş, deneyim ve bilgi seviyelerine göre erişim olanağı sunar. Bilginin sunumu nesne yerine içerik merkezlidir. Öğretici olma amacıyla tasarlanan bu uygulamalarda, ziyaretçinin ilgilendiği konuda daha fazla bilgi alması ve siteyi yeniden ziyaret etmesini sağlayacak bağlantılar bulunur. Asıl amaçsa, ziyaretçinin müzeye gelip nesneleri yerinde görmesini sağlamaktır. Bu uygulamalarda, ziyaretçi ile iletişim önemli olup, web sitesinde gerçekleştirilen etkinlikler geleneksel müzeyi destekler niteliktedir.

“Sanal müzeler” müze internet uygulamalarının en gelişkinidir. Fiziksel olarak bir bütünlük içinde bulunmayan ancak benzer özellikler taşıyan sayısallaştırılmış koleksiyonu, yapay bir ortamda erişime sunarken ziyaretçisine gerçek müze deneyiminde olan sınırları yıkmasına olanak veren uygulamalar şeklinde tanımlanabilir. Bu uygulamalar varolan bir müzenin sayısallaştırmış koleksiyonları ve benzer sayısal koleksiyonlar ile bağlantılı olabildiği gibi, müze binasına sahip olmayan koleksiyonlardan da oluşabilmektedir.

Müzeler izleyicisi ile iletişime her geçen gün biraz daha önem vermekte, bunun sonucunda da internetin sağladığı imkanlardan her geçen gün biraz daha fazla yararlanmaktadırlar. Bazı müze uzmanları, müzeler ile internetin

bu kadar sıkı ilişkiye geçmelerine kuşkuyla yaklaşsalar da içinde bulunduğumuz zamanda sosyo-ekonomik şartlar internetin dışında kalan kurumların zamanın gerisinde kalmaya mahkum olacağını göstermektedir.

Müze web siteleri

- Zaman ve mekânın ötesinde dünya çapında erişime açıktır.
- Müze – izleyici arasındaki iletişimi yeniden tanımlamıştır.
- Doğru tasarlandıklarında uzaktan eğitim ve hayatboyu eğitim amacıyla kullanılabilir.
- Sayısal ayrımın kapanmasına katkıda bulunur.
- Doğru ve güvenilir bilgi kaynaklarıdır.

MÜZE WEB SİTELERİNİN YÖNETİMİ

İnternet, müzelere daha önce elde edemediği imkanları sunsa da bu yeni araç, müzelerin alışık olmadığı derecede değişken ve önceden tahmin edilemeyen kimi davranışlar geliştirmiş ve geliştirmeye devam etmektedir. İnternetin bu özelliği, müze web sitelerinin geliştirilmesinde ve yönetiminde göz önünde bulundurulmalıdır. Müze web sitelerinin yönetiminde yer alan tüm başlıklar, bir müzenin internete adaptasyonunu en iyi şekilde yapılandırılmasında yol haritası teşkil edebileceği gibi, var olan bir müze web sitesinin de analizine imkân vermektedir.

Müze web sitesi yönetim sistemleri, bir web sitesinin tasarım ilkeleri göz önünde bulundurularak geliştirilmeye başlanmış; ilk örneği Garzotto, Matera ve Paolini tarafından 1998 yılında "Sistematik Kullanılabilirlik Değerlendirmesi" (Systematic Usability Evaluation [SUE])" adını alarak müzecilik literatüründe yerini almıştır (Garzotto, Matera ve Paolini, 1998). Dyson ve Moran tarafından geliştirilen diğer bir model ise, öncesindeki modelleri başlangıç olarak kabul eder ve sanal müze uygulamaları formal ve informal olmak üzere iki ana başlıkta değerlendirme önerilmektedir (Dyson, Moran, 2000). Formel değerlendirme bir müze web sitesinde olması gereken başlıkların sorgulanması şeklinde yapılırken, informel değerlendirme bir web sayfasının kullanıcı merkezli tasarımı için belirlenen kriterlerin sitede sorgulanması şeklinde yapılmaktadır. Ancak, site yönetiminde teknolojinin gelişmesine paralel olarak yeni başlıkların belirlenmesi zorunlu hâle gelmiştir.

Müze web sitelerinin yönetimi içerik yönetimi, tasarım yönetimi ve erişim yönetimi olmak üzere üç başlıkta yapılmaktadır.

Müze Web Sitelerinin İçerik Yönetimi

İçerik yönetimi, kurum hakkında bilgiler, koleksiyon bilgileri, müzede gerçekleştirilen etkinlikler, iletişim ve erişim gibi müze merkezli bilgileri kapsamaktadır.

Kurumsal

Müze web siteleri, kullanıcının kurum hakkında, her türlü bilgiye ulaşma imkânı vermelidir. Şeffaf kurumların, kendi sektörlerinde ön plana çıktığı günümüzde, müzelerin de bu yönde hazırlanmış belgelerini siteleri aracılıyla kamunun bilgisine sunmalıdır. Bu bilgiler müzenin vizyon, misyon, yakın ve uzak vadede hedeflerini ile kurum tarihçesini kapsamalıdır.

Koleksiyon

Müze web sitelerinde, müzenin koleksiyon politikası, edinme şartları gibi genel müzeciliğin koleksiyon ile ilgili bilgilerin bulunması da şeffaf kurum olma açısından önemlidir. Müzelerin temelini oluşturan koleksiyonlar, müze web sayfalarının da niteliğini belirlemektedir. Günümüzde web sitelerinde koleksiyonları hakkında sınırlı bilgi sunan müze örneği azalmaktadır. Özellikle büyük ve önemli müzeler, dünya çapında erişime açılmış sayısal koleksiyonların müzenin marka değerini artacağının farkına varmışlardır.

Koleksiyonların sunulmasında kullanılabilirlik ölçütleri dikkate alınmalı, koleksiyon içinde arama yapılmaya imkan verilmeli, arama farklı deneyimlere sahip kullanıcılar dikkate alınarak basit ve gelişmiş olarak seçeneklendirilmelidir.

Etkinlikler

Müzenin pazarlanması bakımından önemli olan bu başlık, en basit örnekten en gelişmiş örneğe kadar tüm müze web sitelerinde bulunmaktadır. Müzede gerçekleştirilen tüm etkinlikler bu başlık altında sunulmaktadır. Etkinliklerin bir müze web sitesinden olması sayesinde kullanıcılar geçmiş sergi arşivine, ileride yapılacak sergiler hakkında ön tanıtımlara ve müzede devam etmekte olan tüm etkinlikler hakkındaki bilgilere erişebilir.

İletişim ve Erişim

Müze web sitelerinde tüm birim ve birim sorumlularının telefon, faks ve e-posta gibi iletişim bilgilerinin bulunması kurumsal web sitesi için önemli olduğu kadar kullanıcıların sistemin geneline güvenmesi bakımından da önemlidir. Bunun yanında kullanıcıların geri bildirimde bulunacakları basit formlar oluşturmalıdır.

Müzeye erişim plan ve haritalar ile desteklenmeli, müzeye toplu taşıma ile gelecek ziyaretçiler için ayrıntılı bilgiler verilmelidir.

Çevrimiçi (on-line) Hizmetler

Müzelerin web sitelerinde kullanıcılara sundukları hizmetlerin tümü çevrimiçi hizmetler başlığı altında incelenebilir. Bu hizmetlerin bazıları sadece site üzerinden yapılırken, bazıları geleneksel müze tarafından da gerçekleştirilmektedir.

İnternet üzerinden yapılan ticari etkinlikler, güvenilirliklerini kanıtlamışlardır. Müzeler artık web siteleri üzerinden kitap, hediyelik eşya ve bilet satış işlemlerini gerçekleştirmekte, grup gezileri için rezervasyon hizmetleri vermektedir. Kullanıcıların, müze web sayfalarına üye olmaları sağlanarak, gelişmelerden haber almaları sağlanmaktadır.

Müze web sayfalarının gerçekleştirdiği kendine özgü etkinliklerin en önemli örneği, "benim koleksiyonum" olarak adlandırılan uygulamadır. Bu uygulamalarda, kullanıcılar siteye üye olmakta, müzenin sayısal koleksiyonu içinden kendi beğenilerine göre kişisel koleksiyonlarını oluşturabilmektedir. Bu uygulamalar, müze web sitelerinin gelecekte daha kapsamlı uygulamalarda bulunacağının habercisi niteliğindedir. Gelecekte müze web siteleri, kullanıcılara bir alan ayırarak, bu alanın tasarımı kullanıcı tarafından değiştirmesine olanak sağlayacaktır. Kullanıcılar, seçmiş oldukları koleksiyon parçalarını sanal sergilemeler ile diğer kullanıcılar ile paylaşma imkânı bulacaklardır. Böylece müze web siteleri kullanıcılar tarafından içselleştirilecek ve sosyal paylaşım alanları hâline gelerek yeni kamusal olan interneti bu bağlamda da kullanmaya başlayacaklardır.

Sanal sergiler ve turlar, müzelerin gerçekleştirdiği bir başka çevrimiçi hizmettir. Bilgi sunmayı amaçlayan, çeşitli çoklu ortam uygulamaları kullanarak kullanıcının ilgisini çeken sanal sergiler müzede gerçekleştirilen sergilerin

benzeri olabileceği gibi, sadece site için geliştirilen bir sergi de olabilmektedir. Sanal turlar ise günümüzde sadece panoramik görüntülerden oluşmakta ve hiçbir bilgi paylaşımında bulunulmamaktadır. Bununla birlikte teknolojik gelişmelere bağlı olarak gerçek müze ziyaretine yakın, hatta bunun ötesine geçecek sanal tur uygulamaları gerçekleşecektir.

Müzeler interneti kullanarak uzaktan öğrenme etkinliklerinde bulunmaktadır. Son yıllarda müze eğitiminin önem kazandığı düşünüldüğünde, müzelerin uzaktan öğrenmeye ağırlık vermeleri normal bir tepkidir. Müzeler, eğitim seviyelerine göre, çoklu ortam uygulamaları ile kullanarak kullanıcılara eğitim etkinlikleri sunmaktadır.

Müze web sitelerinde, etkileşimli etkinlik takvimi sunulmakta, böylece kullanıcılar müze etkinlikleri hakkındaki bilgilere erişebilmektedir.

İnternetin sosyal yönü, kullanıcı sayısının artması ve çeşitli uygulama ve yeni teknolojilerin gelişmesi ile daha fazla önem kazanmıştır. Çeşitli sosyal paylaşım sitelerinde, birçok müzenin kullanıcı hesabı bulunmakta, müzeler gerçekleştirdikleri etkinlikleri takipçilerine duyurmaktadır. Müze web sitelerinde, sosyal paylaşım sitelerini referans gösteren bağlantılar yer almalıdır. Forum ve blog gibi tartışma platformları müzeler tarafından yaygın olarak kullanılmamakla birlikte, kullanıcılar ile etkin iletişimde bulunmaları ve kullanıcılara soysal bir ortam sunabilmek için bu tür uygulamaları hayata geçirilmeleri gerekmektedir.

Müze Web Sitelerinin Tasarım İlkeleri

İnternetin ve internet üzerinden gerçekleştirilen etkinliklerin artması sonucunda web sitelerinin tasarımı önem kazanmıştır. Kullanılabilirlik olarak adlandırılan, kullanıcı dostu sitelerin oluşturulmasını sağlayan kriterlerin müze web siteleri oluşturulurken de dikkate alınması gerekmektedir. Bir müze web sitesinin tasarımda dikkat edilmesi gereken ana unsurlar şunlardır:

- Sitenin özellikle ana sayfası kolay anlaşılabilir hiyerarşik bir görünüme sahip olmalıdır.
- Ana sayfa mümkün olduğunca sade olmalıdır.
- Kullanıcıların müdahale edemediği hareketli yazılar olmamalıdır.
- Konu başlıkları anlaşılabilir olmalıdır.
- Site dolaşımı anlaşılabilir ve tutarlı olmalıdır.

- Yazılı bağlantılar kolayca fark edilmelidir.
- Anlatım özellikleri tüm site içinde aynı ve tutarlı olmalıdır.
- Site haritası bulunmalıdır.
- İletişim bilgilerine erişim kolay olmalıdır
- Her sayfada ana sayfaya dönüş bağlantısı bulunmalıdır.
- Sitede konum belirten menü yapısı bulunmalıdır.
- Ziyaret edilmiş bağlantılar farklı renkle ayrıştırılmalıdır.
- Formlarda zorunlu alanlar kesin bir şekilde belirtilmelidir.
- Formlarda tab adımları düzgün sıralanmalıdır.

Web Sitelerinde Sunum Yönetimi

- Benzer özellikler taşıyan nesnelerin sunumları birbirleriyle tutarlı olmalıdır. Tipografya, kullanıcının aradığı bilgiye ulaşmasına yardım etmelidir. Resimler ile metin arasındaki ilişki açık olmalıdır.
- Sunum, sitenin sahip olduğu bilgiyi kullanıcı tarafından en doğru ve en kısa zamanda algılanması üzerine etkilidir. Sitenin kullanıcıya sunumunda kullanılan renk, görsel ve metinler sistemin genelinde benzer olmalıdır. Ayrıca benzer nesneler hakkında benzer kriterlerde bilgilerin bulunması gerekmektedir.
- Sayfalar arasında algıyı bozacak ya da zayıflatacak ölçüde büyük farklılıklar olmamalıdır.
- Sayfada kullanılan başlıklar ile metin birbirlerinden farklı boyutlarda yazılmalıdır.
- Farklı bilgiye sahip metin bloklarının her biri birbirlerinden ayrılmalı; metin cazip kılınmalı, paragraflar arasında boşluklar bırakılmalıdır.
- Metinler okunabilir, kısa ve açık cümlelerden oluşmalıdır.
- Görsel öğeler ile metinin birbiri ile uyumlu olmalıdır.
- Görseller ile metinler arasındaki ilişkiler açık ve yine algılamaya kolaylaştıracak biçimde yapılandırılmalıdır.
- Görseller yeteri kadar büyük tutulmalı ve benzer görsellerin boyutları benzer ölçüde olmalı.
- Sanal dolaşıma imkân veren çoklu ortam uygulamalarında haritalandırmaya önem verilmelidir.
- Sanal dolaşıma imkan veren çoklu ortam uygulamalarında nesne bilgileri verilmelidir.

Erişim Yönetimi

Müze web sitelerinin niteliğini belirleyen en önemli unsur kimi teknik konulara duyarlı olması gerektiğidir. Özellikle müze gibi toplumun gelişimine hizmet için kurulan ve kâr amacı gütmeyen, toplum ile iletişime önem verdiğini savunan müzelerin web sayfalarında dikkat edilmesi gereken teknik olguların sayısı daha da artmaktadır.

Kullanıcı Özelinde Erişebilirlik

- Müze web sitelerin, internet ile dünya çapında erişime açıldığı göz önünde bulundurulduğunda, sitenin en az bir uluslararası dil kullanılmalıdır.
- Resim dosyaları "alt" etiketlerinde tanımlayıcı açıklamalar kullanılmalıdır.
- Font ölçüleri büyüdüğünde sayfa yerleşimi bozulmamalıdır.
- Yazılar ve zemin renkleri parlaklıkları ve aralarındaki kontrast renk körlüğü eşiklerine uygun olmalıdır.
- Önemli bilgilerde renk kullanımı bulunmalıdır.
- Bağlantı adları ve başlıkları görme engelli kullanıcılar için açıklayıcı olmalıdır.
- Sitede, kullanıcının ihtiyaç duyacağı dokümanlar birden çok program türünde sunulmalıdır.
- Sitenin genelinde yazdırılabilir sayfa dönüşümü olmalıdır.
- Site içi arama motoru geliştirilmiş olmalı ve farklı deneyimlere sahip kullanıcılara uygun seçenekler sunulmalıdır.

Donanım Bazında Erişebilirlik

- Eski ve yeni tarayıcılarda aynı şekilde çalışmalıdır.
- Kullanılan çoklu ortam uygulamaları kullanıcıyı eklenti kurmaya zorlamamalı,
- Flash kullanılarak yapılmış uygulamaların HTML versiyonlarına yer verilmeli,
- Site sayfaları yazıcı çıktısında düzgün ve okunabilir bir sonuç vermeli,
- Site cihazlarında mümkün olduğunca düzgün görüntülenmelidir.
- Sayfalar farklı ekran çözünürlüklerine uygun olmalıdır.

SONUÇ

Müzeler 1960'lı yıllardan başlayan sosyo-ekonomik gelişmeler ile paralel yapısal değişimlere uğramışlar; son yirmi yılda da teknolojinin toplumsal hayatta kullanımının yaygınlaşması ve bunun kurumlar üzerine etkileri değişimi hızlandırmıştır. Durağan kurumların bulundukları sektör içinde geçerliliklerini yitirmesi bugün yaşayan müze olarak adlandırılan, topluma karşı sorumluluklarını geliştirdikleri etkinlikler ile yerine getirmeyi amaçlayan müzecilik anlayışının gelişmesini sağlamıştır. Bununla birlikte, müzelerin değişimleri devam etmektedir.

Müzeler, interneti geleneksel iletişim araçları ile benzer amaçlarla kullanmaya başlamışlarsa da internetin doğası müzelere beklentilerinin çok ötesinde imkânlar sunmuştur. Günümüzde müze web siteleri, diğer kurum web siteleri gibi iletişim ve halkla ilişkiler, pazarlama ve marka yönetimi alanlarında kullanılmakla birlikte, ziyaretçilere sunduğu hizmetler ile müze-izleyici denkleminde önemli değişimler yaşanmasını sağlamış; izleyici müze ile sürekli etkileşim hâlindeki kullanıcılara dönüşmüşlerdir. İnternettin sosyal ağ olma özelliği ön plana çıktıkça müze web siteleri yapılarını değiştirmişler, bu değişimler müzelerin kullanıcılarına sosyal ortam sağlama yolunda ilerlediklerini göstermektedir. Bunun yanında bilgi kurumu olan müzeler, web siteleri aracılığıyla koleksiyonlarında bulunan nesneler hakkında, fiziki anlamda ulaşamayacağı çok kişiye nitelik ve nicelik bakımında fiziksel sınırlama olmadan bilgiyi kullanıcılarına sunabilmekte; eğitim etkinlikleri internetin sağladı imkânlardan yararlanabilmektedir. İnternet aracılığıyla müzeler ve koleksiyonlar arası bağlantıların geliştirilmesi ve bu bağlantılara sayısal koleksiyonlarıyla katılan müzelerin sayılarının artması, müze web sayfalarının önemini daha da arttıracaktır.

İnternetin sağladığı ve sürekli gelişen imkânların dışında kalan müze web siteleri, kurumların görünebilirliğini ve kimi durumlarda güvenebilirliği etkileme potansiyeline sahiptir. Sürdürülebilir müze web siteleri içerik, tasarım ve erişim başlıklarını kapsayan yönetim planlamaları sonucunda kullanıcılarına hizmet vermelidir.

KAYNAKLAR

1. Dyson, M. C., K. Moran. "Informing the Design of Web Interfaces to Museum Collections." *Museum Management and Curatorship*, Vol. 18, No. 4, (2000), s. 391–406.
2. Garzotto, F.; Matera, M.; Paolini, P. "To use or not to use? Evaluating museum web si-

tes." *Museums and the Web 98: An International Conference*, April 22-25, 1998, Toronto, Canada.

3. Werner, Schweibenz. *The Development of Virtual Museums*. ICOM News No. 3, (2008), s. 3.